

КУЛЬТУРА ДОБРОСУСІДСТВА

Частина 4
**ЦІНУЙМО КРАЙ –
ПИШАЙМОСЯ УКРАЇНОЮ!
ДОНЕЧЧИНА**

Робочий зошит для дітей
і матеріали для батьків і педагогів

Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів до програми «Цінуймо край – пишаймося Україною!» інтегрованого спецкурсу «Культура добросусідства» були розроблені у 2007–2009 рр. і адаптовані у 2018–2019 рр. у рамках проєктів Інформаційно-дослідного центру «Інтеграція та розвиток»

Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів створені відповідно до програми спецкурсу «Культура добросусідства», яка була схвалена до використання в освітніх закладах України (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України № 22.1/12-Г-366 від 15.06.2018 р.), і надруковані для апробації в ЗЗСО Донецької області

Авторський колектив:

Араджионі Маргарита Анатоліївна, кандидат історичних наук, провідна наукова співробітниця Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України, головна редакторка;

Волошенко Оксана Валеріївна, молодша наукова співробітниця відділу екранно-сценічних мистецтв та культурології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, менеджер медіаосвітніх програм Академії української преси;

Лаврут Ольга Олександрівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, суспільно-гуманітарних дисциплін та методики їхнього викладання Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

Ломакіна Галина Іванівна, кандидат історичних наук, проректор з науково-педагогічної роботи та моніторингу якості освіти Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

Чумак Галина Володимирівна, заслужений працівник культури України, наукова співробітниця Національного художнього музею України

Особлива подяка за надані матеріали і консультації:

Н. В. Аксьоновій, С. С. Араджионі, О. С. Бакшееву, О. І. Боярчук, І. В. Бруновій-Калісецькій, А. В. Гедьо, О. В. Герасименку, І. Б. Гиричу, О. Б. Дущенко, І. Р. Залізній, Н. В. Захаровій, С. О. Ісмагілову, В. О. Кіктенку, Ю. Г. Кононенку, Л. Ф. Кравцовій, Л. В. Кравчук, М. М. Красикову, О. П. Лабазі, Л. І. Лещенку, В. В. Майорському, Л. В. Микитюк, К. О. Мірошниковій, Л. П. Повх, В. І. Помазан, О. І. Проценко-Пічаджи, О. К. Смірнову, Н. Р. Теміровій, Н. В. Трищ, Є. Тулбі, Я. О. Чернишовій, М. І. Чумарній, Г. В. Шамковій, Т. М. Ячиній

Рецензенти:

Бабенко Оксана Анатоліївна, кандидат філологічних наук, директорка Слов'янського педагогічного ліцею;

Євтушенко Раїса Іванівна, головна спеціалістка відділу змісту освіти, мовної політики та освіти національних меншин департаменту загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України;

Халєєва Любов Миколаївна, учитель-методист, відмінник освіти України, учителька початкових класів КЗ «Маріупольська загальноосвітня школа І–ІІІ ст. № 53 Маріупольської міської ради Донецької області»

Культура добросусідства. Частина 4 : Цінуймо край – пишаймося Україною! Донеччина : Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів закладів загальної середньої освіти Донецької області / [автори-укладачі: М. А. Араджионі, О. В. Волошенко, О. О. Лаврут, Г. І. Ломакіна, Г. В. Чумак]. – К. : ТОВ «Прометей», 2019. – 116 с. : іл. – Англ., болгар., гагауз., кримськотат., нім., новогрецьк., польськ., ромськ., рос., укр.

ISBN 978-617-7502-03-5

Посібник створений відповідно до програми «Цінуймо край – пишаймося Україною!» спеціального курсу «Культура добросусідства». Він призначений для ознайомлення школярів і їхніх батьків із ментальними, мовними, релігійними, етнокультурними особливостями людей, які мешкають на Донеччині, для проведення системної виховної роботи, розвитку громадянської освіти, формування соціальних компетентностей, навичок конструктивної комунікації й успішної взаємодії в колективі. Зошит може бути використаний також як методичний посібник і хрестоматія для організації роботи учнів на уроці, під час ранкових зустрічей і годин спілкування, у гуртках і вдома.

© Араджионі М. А., ідея, автор-укладач базової версії зошита, 2019

© Араджионі М. А., Волошенко О. В., Лаврут О. О., Ломакіна Г. І., Чумак Г. В., укладання регіонального компонента, 2019

© Pact Inc.

Я ЩИРО ВІТАЮ ТЕБЕ!

Це я – бджілка Меліса! Я рада новій зустрічі з тобою, адже вона допоможе нам ще ближче познайомитися! Ти розгорнув/розгорнула цей зошит – і ми можемо продовжити мандрівку нашим дивовижним і неповторним краєм та нашою чудовою країною. Саме тому наша нова велика подорож називається «Цінуймо край – пишаймося Україною!». А запросимо ми з собою наших рідних, друзів, сусідів. Разом з ними пройдемо туристичними маршрутами краю, познайомимось з чудовими пам'ятниками архітектури, історії, культури, природи, а також із музеями і театрами. А головне – з людьми, які доклали зусиль, щоби зробити наш край і Україну такими розвинутими, сучасними, унікальними й цікавими. Ти зможеш побувати в ролі дослідника/дослідниці, будеш мати змогу замислитися над різними питаннями, навчишся працювати з інформаційними джерелами й навіть сам/сама створювати часописи! Ти вже знаєш про необхідність і значення дружби й доброго сусідства. Ми продовжимо розмову про це, а також поговоримо про цінність довіри, єдності, миру й співпраці. Ти переконаєшся в тому, що немає «кращих» і «гірших» культур. Є різні, у чомусь несхожі на нас, люди – і цим вони нам цікаві. Звичайно, я не забула й про нові цікаві завдання, які ми виконуватимемо під час наших подорожей. Хочу нагадати тобі спеціальні значки, які підкажуть, як потрібно виконати завдання.

виріж,
наклей

напиши,
закінчи
речення

розкажи,
поміркуй
уголос

з'єднай,
обери,
знайди

поміркуй,
дізнайся,
склади, відгадай

словничок

намалюй,
розфарбуй,
домалюй

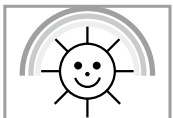

прочитай,
запам'ятай

це цікаво,
поради бджілки

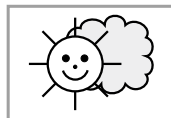
Мені б дуже хотілося знати, чи подобаються тобі наші подорожі. Тому я попрошу тебе трохи пофантазувати. У квадратику, який ти побачиш на початку подорожі, намалюй який-небудь символ, який допоможе мені зрозуміти, чого ти чекаєш від нашої зустрічі. А в кінці подорожі в такому ж самому квадратику спробуй оцінити свої враження й роздуми після заняття. Також подумай, чи виправдалися твої очікування, й вибери позначку, що найкраще відповідає відчуттям чи емоціям, які ти переживаєш.

Це було краще,
ніж я
думав/думала

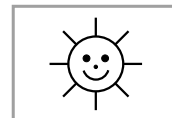
Мені не
сподобалася
подорож

Виправда-
лися, але
не повністю

Не можу
визначитися

Так,
виправ-
далися

Не виправда-
лися, але я не
розчарована/
розчарований

Отже, у путь, знайомитися з дивним і неповторним краєм нашої України!

БАТЬКІВЩИНА ТА МИР. СТАВЛЕННЯ ДО НИХ У РІЗНИХ КУЛЬТУРАХ КРАЮ

Батьківщина – країна, яку людина вважає своєю рідною чи громадянином якої вона є

Громадянин/громадянка – особа, що належить до постійного населення якої-небудь держави, користується її правами і виконує обов'язки, встановлені законами цієї держави

Патріотизм (грец. *патріс* та лат. *patria* – батьківщина) – громадянське почуття, змістом якого є любов до батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради неї, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури, особливе емоційне переживання своєї належності до країни і свого громадянства, мови, історії, традицій, готовність діяти в інтересах Вітчизни та стати на її захист у разі необхідності.
(За М. Тофтулом)

В усіх людей одна святиня,
Куди не глянь, де не спитай,
Рідніша їм своя пустеля,
Аніж земний в чужині рай.
Нема без кореня рослини,
А нас, людей, – без Батьківщини.
(М. Чернявський)

Напиши слова «Батьківщина», «злагода» і «мир» своєю рідною мовою. Вивчи ці слова двома-трьома мовами своїх сусідів.

Прочитай східну казку «Пісня солов'я». Чи доводилося тобі сумувати за рідною домівкою? Зміг/змогла би ти проміняти свій будинок на дорогий палац?

Якось один купець зловив у лісі солов'я, приніс додому й зробив для нього дуже красиву клітку із золота. Був у цього купця дивний сад, а в нім стільки квітів, що очі розбігалися. Посеред саду був фонтан, до якого спускалися мармурові східці. Купець поставив клітку поряд з фонтаном і щодня приходив слухати солов'я. А соловей тільки сумно дивився на небо й тужливо співав. Знайшов купець людину, яка розуміла пташину мову, і привів її до солов'я – хай розгадає, чому він страждає. Послухав чоловік і каже: «Господарю, пташка співає: «Батьківщино моя, гніздечко моє! Мені без вас не жити!»» Минали дні, а соловей співав дедалі жалібніше, дедалі сумніше. Тоді купець відчинив клітку й випустив солов'я на волю, а сам разом з тим, хто знав пташину мову, сів на коня верхи й поскакав

услід за ним. Соловей прилетів до свого порожнього гнізда. Сів на гілку й заспівав: «Батьківщино моя! Ти найпрекрасніша й наймиліша над усе!..» «Ох дивак цей соловей! У мене він жив у розкошах і золоті. Їв і пив зі срібла, але сумував. А тут, побачивши покинуте старе гніздо, співає-заливається!..» – вигукнув купець. «А ти не дивуйся, господарю! Кожному своя батьківщина, своє гніздо наймиліші», – сказав його супутник.

Намалюй на окремому аркуші свою Батьківщину. Розкажи, якою ти хочеш бачити її в майбутньому.

Прочитай вірш «Батьківщина» поетки з Київщини Катерини Плівачук.

Чому це, мамо, журавлі,
Які у вирій відлітають,
Там залишившись, не живуть,
Назад весною повертають?
Бо народились і зросли
Вони на цій землі, дитино,
І найдорожча їм вона,
Бо це їх рідна Батьківщина.

Коли зростеш, моя дитино,
Люби цю землю – рідний край.
Не спокусися на чужину,
Де легко жить, не промінняй.
Підтримкою будь своєму народу,
Життя будуй у своїй країні.
Не покидай її, дитино,
Твори й працюй на Батьківщині.

Поясни, як ти розумієш ці прислів'я й приказки. Подумай: що їх об'єднує?

Dry bread at home is better than roast meat abroad. *Сухарі вдома смачніші від печені на чужині. (Англійське)*

Найцінніше для людини на чужині – це її Батьківщина. (Арабське)

Опознай родината, за да я обикнеш. *Щоб полюбити Батьківщину, треба її знати. (Болгарське)*

Vatan çekeder evin eşiindän. *Батьківщина починається з рідної хати. (Гагаузьке)*

Κάλλιο να έχω στον τόπο μου ελιές και παξιμάδι παρά στα ξένα ζάχαρη και να μου ορίζουν άλλοι. *Краще жити в ріднім краї без розкошів, ніж на чужині в достатку, та в неволі. (Грецьке)*

Mein Nest ist das best. *Своє гніздо найкраще. (Німецьке)*

Przystoi walczyć w obronie praw, wolności, ojczyzny. *Не соромно боротися за права, свободу та Батьківщину. (Польське)*

Мала птица, а и та своё родное гнездо бережёт. *Мала пташка, а й та своє гніздо береже. (Російське)*

Не шукай найкращий край, там, де Батьківщина, – рай. (Туркменське)

У рідному краю гарно, як у раю. (Українське)

Прочитай народну легенду про походження назви нашої країни. Які ще тлумачення цієї назви тобі відомі? Які асоціації викликає слово «Україна» в тебе? Як нам треба берегти нашу країну?

Колись люди говорили, що Бог створив нашу землю і почав роздавати її різним народам. Наші предки пізно прийшли, і землі їм не дісталася. І почали вони благати: «Дай

нам, Боже, землі-материзни!» Господь їм відповів: «Буде вам матінка земля. Ідїть та осїдайте он на тому клаптику між морями». І показав, де саме. Та наші предки відповіли: «Нї. Ми не будемо там жити. Там уже живуть італійці, німці, французи». Погодився Господь і сказав: «Гаразд. Віддам я вам он той куточок понад Дніпром, що залишив собі на земний рай. Там є все: річки, озера, пустелі, ліси, гори. Але то незвичайний куточок – раїна. Земля там дуже родюча і пахне медом, вода – як молоко, а з неба в душу людей ллється пісня. На той куточок будуть зазіхати нечестивці, тому його треба пильнувати і боронити. Як будете і на правду відважними, то на тій землі станете господарями, а як ні – то рабами нечестивців». Пішли предки наші на ту землю й оселилися там. А країну свою назвали Україною. І тепер ми живемо на тій самій райській землі.

Послухай вірш «До України» ромського поета-пісняра Михайла Козимиренка його рідною мовою та в перекладі українською. Які слова засвідчують любов автора до своєї країни?

Дадэнгири пхув, Украина мири,
Ту сы мандэ екх сыр чачи даёри,
Мири дроги пхув, ман хан трэ дукха,
Ягаса пэкэн, сыр лонд дрэ якха.
Мири даёри, манг ило мро – оддава,
Ваш пэскэ мэ тутыр ничи на мангава,
Мэк блата хасёл, мэ жужя тут кэрава!
Сарэ манушэнгэ тэ дэл Дэвэл бахт,
Саро мэк хасёл, саро со бибахт!
Камам тэ шунав Шэвчэнконо лав,
Сарэн манушэн, сыр пшалэн, тэ полав!
Тэ наровэл Дай ваш вмардэ чхаворэн,
Чхавэ тэ бистрэн, со да сы марибэн,
Чхая тэ выджян май шукар пало ром,
Сарэн кхам татькирла, дэвлэса до дром!

Моя Україно, ласкавий мій краю,
Удень і вночі я твій біль відчуваю.
І очі застелюють сльози солоні,
І паморозь тихо лягає на скроні.
Для тебе нічого я не вимагаю,
Не б'ю себе в груди,
не рвуся до раю.
Мені лише треба дощу весняного,
Щоб плісняву змити
зі всього, зі всього.
Щоб бачив тебе я відроджену знову,
Пісні твої слухав
й Шевченкове слово.
Щоб й рома ти визнавала за сина,
Бо ти моя ненька, моя Батьківщина.

Прочитай вислови відомих людей світу про Батьківщину, громадянськість та патріотизм. Який вислів тобі подобається найбільше і чому?

- Патріотизм – це не фарбувати асфальт у жовто-блакитні кольори, а час від часу його ремонтувати. (*Сергій Жадан, український поет*)
- Усвідомлена любов до свого народу не поєднується з ненавистю до інших. (*Дмитро Лихачов, російський філолог*)
- Потрібно спочатку бути поганим громадянином, щоб потім стати хорошим рабом. (*Шарль Монтеск'є, французький філософ*)
- Немає патріотів там, де йдеться про податки. (*Джордж Орвелл, англійський письменник*)
- Наша Батьківщина благає допомоги красномовства, бо так багато її преславних подвигів поминається глибокою мовчанкою. (*Феофан Прокопович, український богослов*)
- Важливо, щоб ти був готовий померти за свою країну, але ще важливіше, щоб ти був готовий прожити життя заради неї. (*Теодор Рузвельт, президент США*)

Впиши пропущені слова у вислови про Батьківщину. Розкажи, як ти їх розумієш.

Без любові до _____ немає любові до _____ . (людини, Батьківщини)

Люблять _____ не за те, що вона _____ , а за те, що _____ .

(Батьківщину, велика, своя)

Не питай, що твоя _____ може зробити для тебе, питай, що ти можеш _____

для своєї країни. (країна, зробити)

Які якості, на твою думку, мусить мати громадянин/громадянка країни? Вибери зі списку та познач галочкою. Поясни, як ти їх розумієш.

АКТИВНІСТЬ	ГІДНІСТЬ	СМІЛИВІСТЬ
АГРЕСИВНІСТЬ	ЕГОЇЗМ	ТОЛЕРАНТНІСТЬ
БАЙДУЖІСТЬ	ЗЛІСТЬ	УВАЖНІСТЬ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	ІНІЦІАТИВНІСТЬ	ЧЕСНІСТЬ

Допиши речення.

Моєю Батьківщиною є чудова країна _____ . Місце, де я живу, – _____
_____, – є моєю батьківщиною. Я намагаюся піклуватися про свою
батьківщину й для цього вже зробив/зробила _____

Я вважаю: щоб стати справжнім/справжньою громадянином/громадянкою України, мені
ще треба _____

Як ти думаєш, що таке мир? Придумай своє визначення слів «мир» і «війна», використовуючи слова в малюнках. Намалюй на окремому аркуші свої символи-асоціації до слів «мир» і «війна».

МИР – це життя у злагоді. МИР – це відсутність війни.

МИР – це коли люди не сваряться.

МИР – це спокій за своє життя й життя близьких.

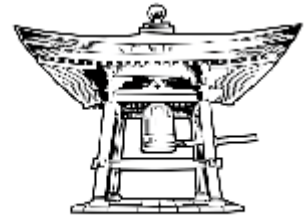
МИР – це _____

Війна – це _____

Щороку 21 вересня в усьому світі відзначають Міжнародний день миру (англ. *International Day of Peace*). За ініціативою Генеральної Асамблеї ООН цей день відзначається як день всесвітнього припинення вогню і відмовлення від насильства. У цей день кожен має замислитися над ціною миру, його важливістю для жителів усієї планети. В Україні свято встановлено згідно з Указом Президента України «Про День миру» від 5 лютого 2002 року. Таким чином наша країна підтвердила свою відданість і підтримку ідеалам миру. Існують символи миру – це умовні позначення, які свідчать про прагнення людей Землі жити у злагоді, спокої та дружбі. Як емблему на Міжнародний день миру використовують зображення білого голуба з оливковою гілкою. Її творцем є іспанський художник Пабло Пікассо. Символом спокою, мирного життя та дружби, вічного братерства і міжнародної солідарності всіх людей світу став Дзвін Миру. Вперше він був установлений у штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку 1954 р., потім такий дзвін з'явився і в різних країнах світу. Дзвін Миру закликає до дії в ім'я збереження миру та життя на Землі, збереження Людини й Культури.

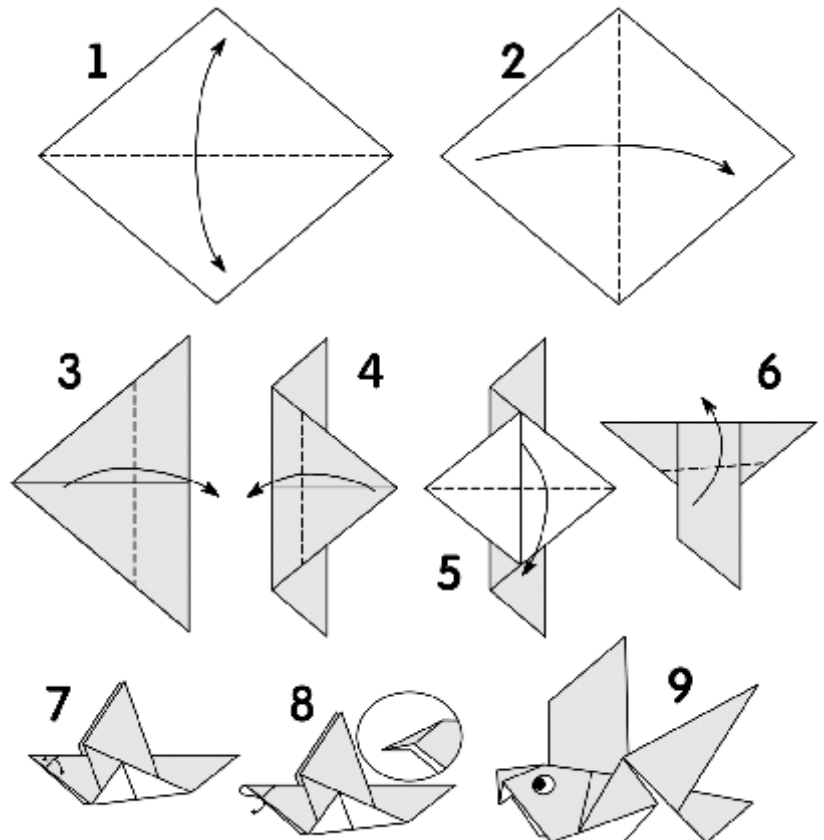

Розгадай ребус (див. правила на стор. 112)

Виготов фігурку голуба в техніці оригамі. Разом з однокласниками та однокласницями напишіть на фігурках побажання, якою ви хочете бачити нашу країну. Розмістіть фігурки голубів навколо карти України, щоб наша Батьківщина була завжди захищена миром і злагодою, радісним і щасливим життям.

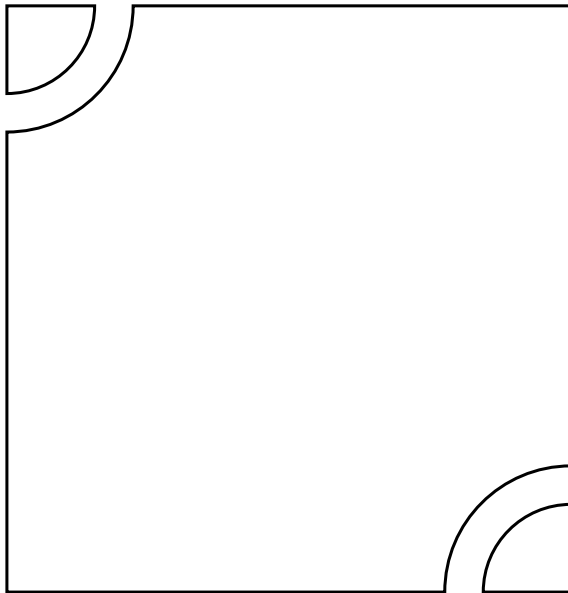
Прочитай уривок з вірша Марії Скочиліс «Лист солдату». Спробуй сам/сама написати лист захисникам і захисницям нашої країни. Поміркуй, хто ще, крім військових, може захищати країну.

Привіт, солдате! Ти мене не знаєш,
Я просто дівчина, живу собі як всі,
В моєму місті тихо, не стріляють,
Але війна торкнулася душі.
Ти зараз там, на Сході, захищаєш
Свою країну на передовій,
Там дуже страшно, постріли лунають,
Та Ти ідеш вперед, вперед у бій.
Ти борешся за волю України,
За незалежність, за її життя

І за майбутнє кожної людини,
А серед тих людей також і я.
Ти тільки повернись, благаю, чуєш,
Ти не лети високо в небеса,
Бо тут, на цій землі, Тебе чекають
Батьки, дружина, діти... вся сім'я.
Я сподіваюсь, ці рядки почуєш,
А може, прочитаєш у листі,
Я дякую Тобі, що захищаєш
Мою країну, дякую Тобі...

Придумай і намалюй символ чи емблему миру та злагоди.

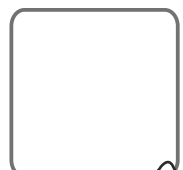
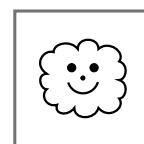
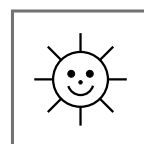
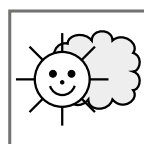
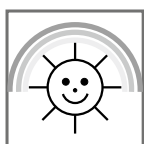
Вибери те, що, на твою думку, сприяє збереженню миру у твоєму найближчому оточенні.

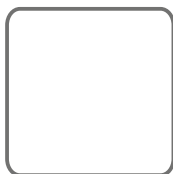
1. Бажання зрозуміти іншу людину.
2. Відмова від насильства.
3. Визнання прав і свобод інших людей.
4. Доброзичливість у спілкуванні.
5. Здатність визнати свою провину.
6. Здатність поставити себе на місце іншого.
7. Сприйняття інших такими, якими вони є.
8. Толерантність до чужих думок, вірувань, поведінки.
9. Уміння пробачати.

Поміркуй і запиши, що ти можеш зробити для збереження миру

у своїй сім'ї _____
у своєму класі _____
на своїй вулиці _____
у своєму місті _____
у своїй країні _____

ДОБРОСУСІДСТВО. ЦІННІСТЬ ЄДНОСТІ, ПОРОЗУМІННЯ ТА СПІВПРАЦІ

Придумай визначення.

 Добросусідство – це _____

 Цінність – це _____

Чому люди вважають добросусідство однією з найважливіших людських цінностей?

Прочитай і згадай подібні прислів'я, які ти знаєш. Подумай: чому в різних культурах зустрічаються схожі за змістом прислів'я?

Згода міцніша за кам'яні стіни. (Вірменське)

Με καλό γείτονα κοιμάσαι ήσυχος. З добрим сусідом і спиш спокійно. (Грецьке)

Джемаат аткьан таш узакькьа тюшер. Гуртом можна зробити більше, ніж поодинці. (Кримськотатарське)

Накликавши вогонь на сусіда, і сам згориш. (Китайське)

Згуртованість людей – непорушна фортеця. (Корейське)

Eintracht das Kleine mehrt, Zweitracht das Grosse verheert. Єдність збільшує мале, незгода руйнує велике. (Німецьке)

Прочитай кримськотатарську легенду про східного мудреця Ходжу Насреддіна. Спробуй пояснити, що таке «родзинки» і «кишмиш». Розкажи, до чого привела сварка торговців. Як би ти вчинив/вчинила, якби опинився/опинилася на місці Насреддіна? Доведи, що Насреддін був добрим сусідом. Чому дуже важливо жити в мирі з сусідами?

ХОДЖА НАСРЕДДІН І ЙОГО СУСІДИ

Придбав Насреддін будинок у Криму. Будинок був хоча й маленький, але світлий і сухий. Сусідами по вулиці виявилися вірмени, греки, караїми, кримчаки, кримські татари, турки. Нікого з них не образив Насреддін. Усіх запросив на входи. Чебуреки й шашлики приготував, запашну каву заварив. Неначе всім залишилися задоволені гості. Та відчув Ходжа Насреддін з їхніх розмов, що немає серед них миру та ладу. Та й на базарі помітив, що мусульмани уникають купувати що-небудь у християн, а ті, у свою чергу, обходять

Єдність – тісний зв'язок, згуртованість, цілісність, неподільність життєвих поглядів та інтересів

Порозуміння – продуктивне спілкування, взаємна домовленість, погодженість у діях або вчинках з іншою людиною

продавця-мусульманина. День і ніч Ходжа трудився на своїй ділянці, бо добре пам'ятав, що «на тій землі, де в тебе піт виступає, не лише просо, а й золото зростає». Зі всіма в мирі жив Насреддін, і не заростала травною дорога до його оселі. Кожному сусідові прагнув допомогти людяний Ходжа. І тому незабаром уславився в містечку як задушевна, мудра, працелюбна й чесна людина. Але зібралися темні хмари над містом. Спалахнула на ринку бійка між греком, що продавав родзинки, і торговцем кишмишу – турком. На допомогу забіякам прийшли одновірці. Побоїще з базару перейшло на вулиці містечка. Задзвеніли вікна будинків, заплакали й закричали діти й жінки. Ошалілі люди били невинних, знищували майно, різними мовами зверталися до одного й того ж Бога.

Докотилася бійка й до подвір'я Насреддіна. Він став перед входом, тримаючи в руках не палицю чи рушницю, а важкий, блискучий від постійної роботи кетмень. Піднявши це знаряддя землероба над головою, закричав Ходжа: «Люди! Сусіди! Схаменіться! Хіба не ходите ви по одній землі? Хіба не дихаєте одним повітрям? Хіба не гріє вас одне й те ж сонце? Хіба фрукти й овочі, вирощені мусульманами, мають інший смак, ніж плоди християн? Перестаньте сваритися й битися! Ось перед входом у мій двір фонтан, омийте свої руки, увійдіть до будинку, сядьте в тінь під деревом, спробуйте плодів мого саду». Великий був авторитет Насреддіна, схаменулися та заспокоїлися люди. Увійшли до його двору. Розташувалися по обидва боки постеленого на траві килима і, почастивавшись, переломили «хліб дружби» та почали розмовляти між собою. Старші мудрі люди, яких називають аксакалами, вирішили забрати товар у призвідників сварки – продавців сушеного винограду, щоб змішати родзинки з кишмишем і дітворі роздати. Домовилися надалі сварок та бійок не зчиняти і всіх людей, незалежно від віри й посади, шанувати.

Прочитай текст. Розпитай близьких, які приклади доброго сусідства, культурного взаємообміну, взаємодопомоги та співпраці між жителями населеного пункту або краю вони пам'ятають. Перекажи ці історії своїм однокласникам та однокласницям.

Наш край завжди був затишною оселею для представників багатьох культур. Наші земляки давно переконалися в необхідності взаємної поваги й доброзичливості, діалогу й взаємодії між людьми, незважаючи на відмінності їхніх мов, релігій і культур. Тому жителі Донеччини можуть навести безліч прикладів добросусідства, взаємодопомоги та співпраці. Мешканці краю, незалежно від їхньої релігійної належності, разом відзначали свята, створювали сім'ї й, окрім своєї рідної, знали декілька мов, якими розмовляли мешканці їхнього населеного пункту. Під час Другої світової війни, ризикуючи життям, вони рятували своїх сусідів від нацистських розстрілів.

А що б ти міг/могла розповісти нащадкам про нинішні сусідські взаємини серед людей, які живуть на Донеччині? Склади невелику розповідь і запиши її на окремому аркуші.

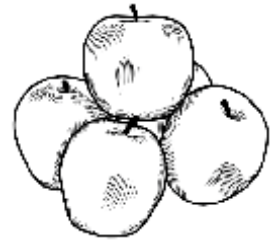
Співпраця – спільна з іншою людиною діяльність із очікуванням вдалого результату

Прочитай вірш «Йонатанки» закарпатського поета Степана Жупанина. Згадай, коли ти несподівано ділився/ділилася чимось зі своїми однолітками, як вони це сприймали. Розкажи, що ти відчував/відчувала, коли доводилося отримувати несподівані подарунки від інших.

Ще скрипить снігами
Березневий ранок.
В клас приніс я друзям
Кошик йонатанок.
Зимували в сіні –
Пахнуть медоцвітом,

Ніби завітало
В школу тепле літо.
Смакували друзі,
Стали веселіші.
Яблука зимові
У гурті смачніші.

Прочитай бірманську казку «Корови нарізно – тигру радість». Подумай: чому тигру вдалося розсварити корів? Пофантазуй, що може статися, якщо раптом розсваряться між собою пальці на твоїй руці; речі, які ти носиш; різні клавіші в музичному інструменті тощо. У чому цінність і переваги єдності та співпраці?

У давні часи неподалік від лісу паслася череда корів. Трималися вони завжди разом, жодна від стада не відходила. А в лісі жив тигр, і був він дуже хитрий і підступний. Давно вже хотілося йому роздерти якусь корову. Але стадо було наче кам'яна скеля – спробуй тут потягти хоч одну! Тоді тигр вирішив якось роз'єднати стадо, посварити корів. Ось одного разу підібрався він до однієї корови і став їй нашіптувати: «Слухай, круторога, а знаєш, що он та, із загнутими рогами і запалими боками, надумала заколоти тебе?» Потім він підповз до іншої корови: «Гей, довгохвоста! Ти, я бачу, пасешся, ніби й нічого не сталося. Або не бачиш, як пнеться ота корова з прямими рогами. Та вона ударити тебе збирається!» повірили корови хитрому тигрові і почали підозріло вдивлятися одна в одну і скоро пересварилися через якусь дрібницю. Вони вже не трималися всі разом, як раніше, – нарізно траву щипають, нарізно на водопій ідуть. І тепер тигру легко було роздерти їх усіх одну за одною. Так і з'їв усе стадо. З тих пір люди і кажуть: «Корови нарізно – тигру радість».

Прочитай текст, проведи обговорення й занотуй його результати.

Жити, не спілкуючись з іншими людьми, ми не можемо. Щодня вдома, у школі, у транспорті та навіть біля твого будинку ми розмовляємо і взаємодіємо з іншими людьми – твоїми рідними, друзями, сусідами. Але чому іноді виникають непорозуміння, недотримання обіцянок, чвари та образи? Вся справа в тому, що нам легко співпрацювати

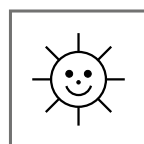
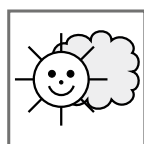
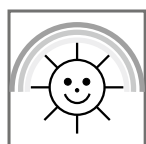
та порозумітися з однодумцями (людьми, які мають такі самі погляди). І набагато важче – з людиною, яка має відмінну від нашої думку. Погодись, навіть сам/сама із собою в думках сперечаєшся, робиш вибір щодня. Що ж говорити про спілкування з іншими людьми! Добра новина – можна і потрібно вчитися досягати порозуміння та співпраці. Поглянь на малюнок. Цифри, зображені на перетині кіл, показують, що утвориться в результаті поєднання двох понять. Сектор 1: Єдність + Співпраця = Втілення найкращих спільних ідей у життя! Сектор 2: Єдність + Порозуміння = Згуртованість, злагода, толерантне ставлення і врахування думки кожного! Сектор 3: Співпраця + Порозуміння = Продуктивне спілкування, погодженість у діях, досягнення чудових результатів! Як ти гадаєш, що може утворитися в секторі 4? Обговори свої міркування з однокласником/однокласницею, сформулюйте вашу спільну думку й запиши її нижче. Щойно, навіть не помічаючи цього, ти співпрацював/співпрацювала з іншою людиною. І, напевне, намагався/намагалася її зрозуміти, тобто застосовував/застосовувала навичку порозуміння. Якщо ви дійшли спільного висновку, тоді ваша взаємодія закінчилася єдністю. Тож кожного дня, виконуючи спільні завдання або працюючи в групах, ти маєш можливість практикуватися співпрацювати, взаємодіяти, досягати порозуміння й відчувати єдність зі своїми однокласниками та однокласницями. Однак не забувай, що, працюючи в команді, ви маєте не тільки спільну мету, а й спільну відповідальність за досягнення результату. Тому варто домовитися про певні правила роботи й дотримуватися їх, поважати одне одного й дослухатися до всіх думок, розподіляти завдання та об'єднувати зусилля.

роботи й дотримуватися їх, поважати одне одного й дослухатися до всіх думок, розподіляти завдання та об'єднувати зусилля.

Подумай, як можна покращити життя у твоєму будинку, у школі, у твоєму місті. Уяви, що ти міг/могла би потрапити до мера твого міста, що б ти запропонував/запропону-вала зробити? А які ідеї в тебе є щодо того, як зробити шкільне життя цікавішим? Адже для цього не обов'язково мати купу грошей! Вартість твоєї ініціативи може складатися лише з бажання і часу кожного/кожної її учасника/учасниці. Занотуй свої ідеї нижче, щоб не забути, й приступай до їхнього втілення в життя!

«МИ» І «ВОНИ»: КОНСТРУКТИВНЕ СПІЛКУВАННЯ, ДРУЖБА Й СПІВПРАЦЯ

Прочитай казку Наталії Абрамцевої «Втрата» та спробуй уявити себе на місці однієї з гвоздик. Як би ти вчинив/вчинила на місці квітів, дізнавшись, що бачиш у дзеркалі лише своє відображення? Як ти думаєш, чи має значення колір волосся, очей, шкіри для дружби й співпраці людей?

Поряд із дзеркалом бабуся поставила вазу. Квіти побачили своє відображення в дзеркалі: дві гвоздики білі, дві рожеві й одна червона. Раніше вони не бачили дзеркал і не знали, що таке віддзеркалення. «Нас чекають прекрасні квіти», – сказала червона гвоздика. «Чарівні, чарівні», – додали гвоздики рожеві та білі. Квіти хвалили себе й не знали про це. Вони граціозно поклонилися. Ті, інші квіти теж поклонилися. «Запитаємо їх про що-небудь!» – вирішили гвоздики. Про що було питання? Неважливо. Але відповіді вони не почули. І тоді, і згодом. Невже ті, інші, не хочуть дружити?..

Дзеркало вирішило розкрити таємницю. Подзвонюючи, воно сказало, що це не інші гвоздики, а віддзеркалення. «Це ви! Прекрасні, чарівні, чудові квіти – ви!» Дзеркало не сумнівалося в тому, що гвоздики задоволені, але вони чомусь засумували й затихли. А потім червона гвоздика боязко запитала: «Ви впевнені, що тих квітів і справді зовсім немає?» – «Звичайно», – тихо задзвеніло дзеркало. «Шкода, сумно...» – сказали квіти. Дзеркало здивувалося: «Чому ж не пишаються, не радіють прекрасні квіти? Адже вони, виявляється, найгарніші». А гвоздики не думали про це й зовсім не раділи. Вони втратили друзів: гвоздику червону, дві гвоздики білі та дві рожеві...

Подумай і дай відповіді на запитання. 1. Що ти любиш найбільше? 2. Про що ти мрієш? 3. Чого б хотів/хотіла побажати всім своїм однокласникам та однокласницям? Напиши свої відповіді на запитання в першому стовпчику. Підійди до однокласника чи однокласниці, з якими ти найменше спілкуєшся. Запиши їхні відповіді на ці ж питання в другій і третій колонках. Порівняй записи в стовпчиках. Розкажи, чи є щось спільне у ваших відповідях. Що тобі найбільше сподобалося у відповідях твоїх однокласників і однокласниць?

Я	ОДНОКЛАСНИК	ОДНОКЛАСНИЦЯ
1. _____ _____	1. _____ _____	1. _____ _____
2. _____ _____	2. _____ _____	2. _____ _____
3. _____ _____	3. _____ _____	3. _____ _____

Розшифруй (див. шифр на стор. 114) два грузинських прислів'я та поясни, як ти їх розумієш.

△↔□▭▯✦ ◡◢◣◤⊗✦⊠ □□ △↔□▭▯▭, ✦ ⊕⊗□✕ -
□□ △□◡◢.

⊕□▭♥✕▭▭ □⊕△✕□ ⊕ ◡▭⊙▭ - □ ⊕ □▭⊗▭◡
⊕□▭♥✕▭⊙▭▭ ⊕▭✦◡▭▭⊗.

Прочитай інструкцію до вправи «Салат із секретом, або Особистості зі смаком». Виконай її разом із однокласниками та однокласницями. Після презентації результату поміркуй і спробуй дати відповіді на такі запитання. Як поєднати різні характери й отримати гарний результат? Що стало запорукою успіху вашого рецепту? Чи збережеться смак, цікавість рецепту, якщо прибрати хоча б один інгредієнт? Чи всього вистачало у вашому салаті, що хотілося б додати? Як ти думаєш, чим гарна різноманітність? Чи вдалося тобі побачити себе «збоку»? Чи хтось поміняв свій овоч/фрукт на інший після обговорення в групі? Якщо так, чому? Чи легко вам було співпрацювати в групі? Що допомагало, а що заважало вашій співпраці?

Є думка, що людині набагато легше знаходити мову зі схожою на неї навіть зовнішньо людиною. Наразі ми пропонуємо тобі побачити переваги різних однокласників.

1. Припустімо, що різні овочі, фрукти та спеції говорять про різні риси характеру. Подумай, який овоч, спеція або фрукт/ягода більше нагадує твій характер. Якщо необхідно, додай до переліку свій варіант тлумачення або інший фрукт/овоч чи спецію, яка тобі найбільш пасує, та стисло опиши риси свого характеру.

- Буряк – червоний, сором'язливий і не завжди знає свою цінність для інших.
- Груша – доброзичлива, м'яка і затишна людина.
- Картопля вміє підлаштуватися (чи то бути картоплею-фрі, чи «в кожушку», чи пюре) і почуватися добре в будь-якій компанії.
- Квасоля має твердість у поглядах і принципах, обстоює свою точку зору.
- Ківі – корисний і багато знає, до нього біжать за порадою, але його не завжди легко знайти, полюбляє побути на самоті.
- Олія готова вислухати кожного і намагається пом'якшити різні неприємні ситуації. Вона буває різна: кукурудзяна, оливкова, соняшникова тощо, але завжди в гуморі, адже її дитинство пройшло під яскравим сонцем.
- Помідор – веселун, іноді здається легковажним, але вміє розрядити будь-яку напружену ситуацію.
- Сіль – не дуже помітна ззовні людина, але без неї не відбувається жодна подія в класі, бо може запропонувати гарну ідею чи впоратися з будь-яким завданням.
- Суничка полюбляє красу навколо, тому часто намагається прикрасити світ будь-яким способом: від пенала до зробленої презентації для уроку.

- Цибуля асоціюється з людиною, яка близько бере все до серця і може легко заплакати навіть через чужий біль.
- _____

2. Намалюй на окремому аркуші той фрукт/ягоду, овоч чи спецію, що може розповісти про твою вдачу.
3. За допомогою жеребкування об'єднайся з однокласниками та однокласницями в групи по 5–6 осіб і розкажіть одне одному про ті овочі/фрукти/спеції, які ви обрали, й чому вони відповідають вашим рисам характеру. Після обговорення учасники за бажанням можуть поміняти обраний овоч чи фрукт на той, що більш яскраво відображає характер цієї людини.
4. Приготуйте разом незвичайний овочевий чи фруктовий «салат з особистостей» і представте його назву та рецепт перед класом. Використовувати потрібно всі овочі/фрукти/ягоди/спеції, наявні у вашій групі. Готуючи ваш салат, пам'ятайте про вдалі комбінації: потрібно, щоб він був не тільки унікальним, а й смачним у реальному житті.
5. Після презентації ваших смачних «салатів» проведіть обговорення і дай відповіді на запитання, що містяться в завданні.

Прочитай українську казку «Журавель та чапля» в переказі Олени Пчілки або подивись мультфільм. Подумай: чи вміли журавель і чапля спілкуватися? Чому в них нічого не вийшло?

Був собі Журавель, і подумав він оженитися. «Кого ж би то взяти? Візьму Чаплю! – думає Журавель. – Вона мені по мислі! Якраз для мене!» От приходить до Чаплі та й каже:

– От я хочу тебе сватати, чи підеш за мене?

Подумала Чапля та й каже:

– Ні, щось я не маю охоти за тебе йти!

– Ну, як не маєш, то не маєш, Бог з тобою! – каже Журавель і пішов собі.

Але згодом роздумалася Чапля, приходить до Журавля та й каже:

– Знаєш що? Я вже роздумалася і вже хочу йти за тебе!

– А! – каже Журавель. – Ти роздумалась, і я тепер «роздумався», не хочу вже тебе брати!

– Ну, не хочеш, то й цур тобі! – каже Чапля, пішла така розгнівана.

Тим часом Журавель, як почав знов думати, розміркувався, йде знов до Чаплі.

– Вибачай, – каже, – що я тоді так тобі відказав. Тепер я надумався і хочу таки тебе брати!

– А! – каже Чапля. – Ти надумався, і я «надумалась», що мені за тебе не йти! Як то можна: я, молода, сама до тебе приходила, а ти мені так прикро відказав! Та щоб я після всього пішла за тебе? Ніколи у світі! Іди з очей!

Пішов Журавель. А Чапля як почала думати та й стала жалкувати: «Що се я, дурна, зробила! Нащо я Журавлеві відказала? Ну, чи добре ж отак самотою жити? Без господаря в хаті? Він же приходив, перепрошував. Піду скажу йому, що вже згоджуюсь!»

Пішла Чапля: здибалася мовби несподівано з Журавлем та й каже йому, що от так і так.

Куди там! Журавель уже й не думає її брати.

– Що ж се, – каже, – таке: ти мені вже двічі гарбуза дала, та щоб я знов тебе сватав? Не хочу!

– Ну, не хочеш, то нехай же ти згинеш! – каже чапля. – Вже ж тепер і не думай, і слова мені не кажи ніколи про своє сватання! Нехай тобі біс!

А Журавель таке знов почав думати: «Отже, таки оженися, що ж таки бурлакувати – без вірної дружини та без господиньки в хаті – недобре! Піду до Чаплі, перепрошу її гарненько, може, піде!»

Пішов, але Чапля таки затялась, не хоче.

– Бачиш, – каже, – таки ти прийшов до мене! Отже ж, тепер я не хочу, нізащо не піду!

І так вони все ходять та ходять, а побратися ніяк не можуть: коли одне «надумається», то друге «роздумається», та й нема згоди. От так і ходять до цієї пори!

Напиши діалог Чаплі та Журавля так, щоб вони почули одне одного й закінчення в казці було щасливим.

Прочитай вірш і ти дізнаєшся, скільки цікавого можна робити разом із другом/подругою. Розкажи: а що ти робиш разом із друзями/подругами?

Як добре з друзями дружити! –
Без них на світі не прожити!
Із другом можна малювати,
І в різні ігри ще пограти,
І їсти, й пити, й танцювати,

А можна просто помовчати.
Друг зрозуміти тебе може,
А якщо важко – допоможе.
Як добре з друзями дружити! –
Без них на світі не прожити!

У чому важливо погоджуватися з другом/подругою? Чи бувають випадки, коли важливо не погодитися? Наведи приклади, як можна не погодитися, не образивши при цьому свого/свою друга/подругу.

Згадай ситуації, де справжній/справжня друг/подруга виявив/виявила би:

співчуття, емпатію _____
турботу, допомогу _____
чуйність, підтримку _____

Які якості допомагають людям помиритися, а які заважають? З'єднай стрілками.

ГУМОР,
ДОБРОЗИЧЛИВІСТЬ

НЕВМІННЯ
ЧУТИ ІНШОГО

ГОРДІСТЬ

ДОПОМАГАЄ
ПРИМИРЕННЮ

НЕДОВІРА

ДОВІРА

ЗАВАЖАЄ
ПРИМИРЕННЮ

ОБРАЗА

ЕГОЇЗМ

ТЕРПІННЯ

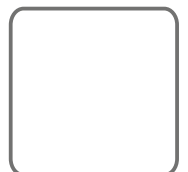
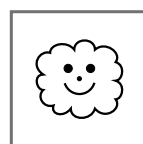
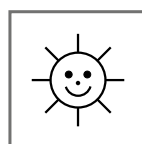
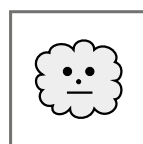
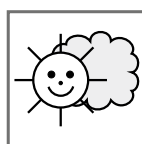
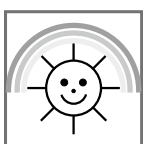
Подумай, у яких ситуаціях гордість і гумор можуть допомогти примиренню, а в яких – завадити. А які ще якості або дії можуть привести як до примирення, так і до продовження сварки? Напиши їх.

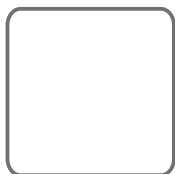

Зашифруй моїм шифром прислів'я про дружбу, яке тобі подобається, і дай його розшифрувати сусіду по парті. Обговоріть, чому ви вибрали саме ці прислів'я.

Слово «любов» можна відтворити у вигляді сердечка. Спробуй також за допомогою малюнка зашифрувати слово «дружба». Напиши своє ім'я та ім'я свого/своєї найкращого/найкращої друга/подруги, а між ними намалюй придуманий тобою символ дружби. Обміняйся зошитами з однокласником/однокласницею. Порівняй малюнки. Який вияв дружби найбільше цінують твої однолітки?

ЩО ТАКЕ НАСИЛЬСТВО? ЯК ЙОМУ ПРОТИДІЯТИ? ЛЮДСЬКА Й ОСОБИСТА ГІДНІСТЬ

Гідність – цінність
всього людини; ставлення
людини до самої себе
і ставлення до неї з боку
суспільства

Насильство – це
застосування сили або
психологічного тиску
до слабких або тих, хто не може
чинити опір

Людську гідність має будь-яка людська істота – і немовля, яке ще нічого нічого не зробило, і найбільший злочинець. Людську гідність слід відрізнити від особистої гідності, яка є поняттям, близьким честі, – таку гідність треба заробити. Особиста гідність росте, коли людина поводить себе благородно та порядно, і можна її втратити, якщо вчинимо підло. Для прав людини важливим є перше поняття – людська гідність, і як наслідок її існування – перелік свобод і прав. Наші права і свободи – це наш щит, що прикриває нас, нашу людську гідність від зазіхань з боку держави. Права людини не можуть дати нам гарантії, що нас будуть любити і пестити, не гарантують ні щастя в житті, ні навіть справедливості або хоча б мінімального добробуту – вони лише захищають нас від негуманного ставлення, приниження і зазіхань на нашу гідність, і то лише з боку одного, але найсильнішого порушника, тобто державної влади, яка може застосовувати різні засоби тиску і примусу.

(За Мареком Новіцьким)

Головним законом нашої держави є Конституція України. Згідно з нашою Конституцією утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. У статті 3 цього документа людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Також про людську та особисту гідність йде мова в інших статтях Конституції, а саме:

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Стаття 23. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Стаття 28. Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Про захист людської та особистої гідності є спеціальні статті в іншому важливому документі держави – Цивільному кодексі України, який регулює відносини між громадянами країни:

Стаття 297. Право на повагу до гідності та честі.

1. Кожен має право на повагу до його гідності та честі.

2. Гідність та честь фізичної особи є недоторканими.

3. Фізична особа має право звернутися до суду з позовом про захист її гідності та честі.

Стаття 23. Відшкодування моральної шкоди.

1. Особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав.

2. Моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. (...)

Булінг (англ. *bully* – задиратися, залякувати) означає різновид насильства: залякування, фізичний або психологічний терор, спрямований на те, щоб викликати в іншого страх і таким чином підпорядкувати його собі.

Цькування – агресивне переслідування одного з членів колективу з боку інших членів колективу або його частини. Виявляється в бойкоті, дошкулянні, кепкуванні, дезінформації, доносах, завданні шкоди здоров'ю, дрібних крадіжках або псуванні особистих речей, приниженні особистої гідності.

Мобінг (з англ. *mob* – натовп) – форма психологічного насилля у вигляді цькування людини в колективі, щоб її «вичавити» звідти.

Хейзинг (з англ. *hazing*) – ритуалізоване жорстоке або принизливе поведіння при вступі до певної групи та подальша підтримка ієрархії в цій групі.

Прочитай перелік. Якщо щось із цього переліку відбулося або відбувається зараз у твоєму житті, значить, ти став/стала жертвою насилля з боку твоїх однолітків, старших школярів або дорослих. Про це не можна мовчати. Обов'язково розкажи про це вчителю/вчительці або соціальному(-ій) працівнику(-ці). Також ти можеш зателефонувати на безкоштовну національну дитячу «гарячу лінію» – 0-800-500-225.

- З тебе коли-небудь глузували, тебе дражнили, обзивали чи цькували у твоєму шкільному колективі, принижували твою особисту гідність.
- Тебе ігнорували, не запрошували до гри, у спортивну команду, працювати в групі чи робити спільний проект.
- Тебе ображали чи ставилися до тебе упереджено через твою стать, колір шкіри, акцент, релігійні переконання або культурну належність.
- З тебе знущалися через окуляри, брекети, слуховий апарат або через одяг, твій зріст, статуру, розміри чи форму тіла тощо.
- Тобі казали, що ти погана, невдячна, недобра, ні на що не здатна дитина.

- На тебе тиснули друзі чи хтось із дорослих, пропонуючи зробити щось, чого ти не хотів/хотіла, а потім ти шкодував/шкодувала і відчував/відчувала сором.
- Хтось коли-небудь повівся з тобою жорстоко чи підло, а ти не зміг/змогла чи побоявся/побоялася сказати про це.

Прочитай ситуації та разом із сусідом/сусідкою по парті спробуйте відповісти на запитання. Обговоріть ваші відповіді в четвірках, вісімках і всі разом.

Ситуація 1. Оксана з 4-Б пішла в туалет. Там дві дівчинки з 9-А класу почали вимагати в неї гроші. Оксана сказала, що грошей у неї немає. Тоді вони взялися штовхати її. З того часу, як тільки вони бачать Оксану, кепкують над нею.

Питання до ситуації 1. Що ви зробили б, якби були Оксаною? До яких наслідків може призвести ця ситуація? Що це, дівчата просто дражнять чи знущаються?

Ситуація 2. Хлопчаки з 4-А дуже дружні. Всі вони мають прізвиська, але переважно необразливі.

Питання до ситуації 2. Які прізвиська мають хлопці вашого класу? Чи завжди вони необразливі? Чи можуть прізвиська завдавати болю? Що б ви зробили, якби хтось дав вам образливе прізвисько? Яких прізвиस्क не має бути?

Ситуація 3. Фанг приїхав із Китаю – він єдиний хлопчик азіатського походження в класі. Батько радить йому ігнорувати неприємні висловлювання дітей на свою адресу. Нещодавно декілька хлопчиків почали кидати в нього камінці.

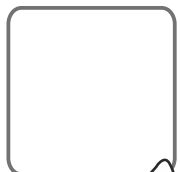
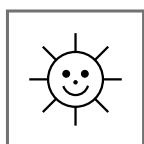
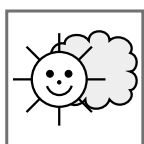
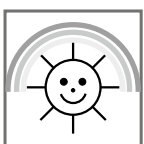
Питання до ситуації 3. Що ви відчували б, якби були Фангом? Чи звернулися б ви за допомогою у школі? Які можуть бути наслідки цієї ситуації?

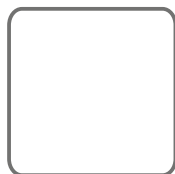

Подумай, які види насилля, знущання ти найчастіше спостерігаєш серед своїх однолітків у школі або на вулиці. Запиши їх нижче. Об'єднайся в групу зі своїми однокласниками та однокласницями й обговоріть, з якими виявами насилля (булінгу, цькування тощо) ваші однолітки найчастіше зустрічаються. Поміркуйте разом, як цим виявам можна завадити.

Спробуй створити територію без насилля в себе вдома, у дворі, у класі. Пофантазуй і намалюй на окремому аркуші якусь уявну турботливу істоту. У середині малюнка за допомогою символів познач поведінку, відносини (слова та дії), які ти хочеш бачити у своєму класі, а зовні – ті, які не хочеш. Обговоріть ваші малюнки з однокласниками/однокласницями.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДИ НАШОГО КРАЮ. НЕОБХІДНІСТЬ ЇЇ ОХОРОНИ

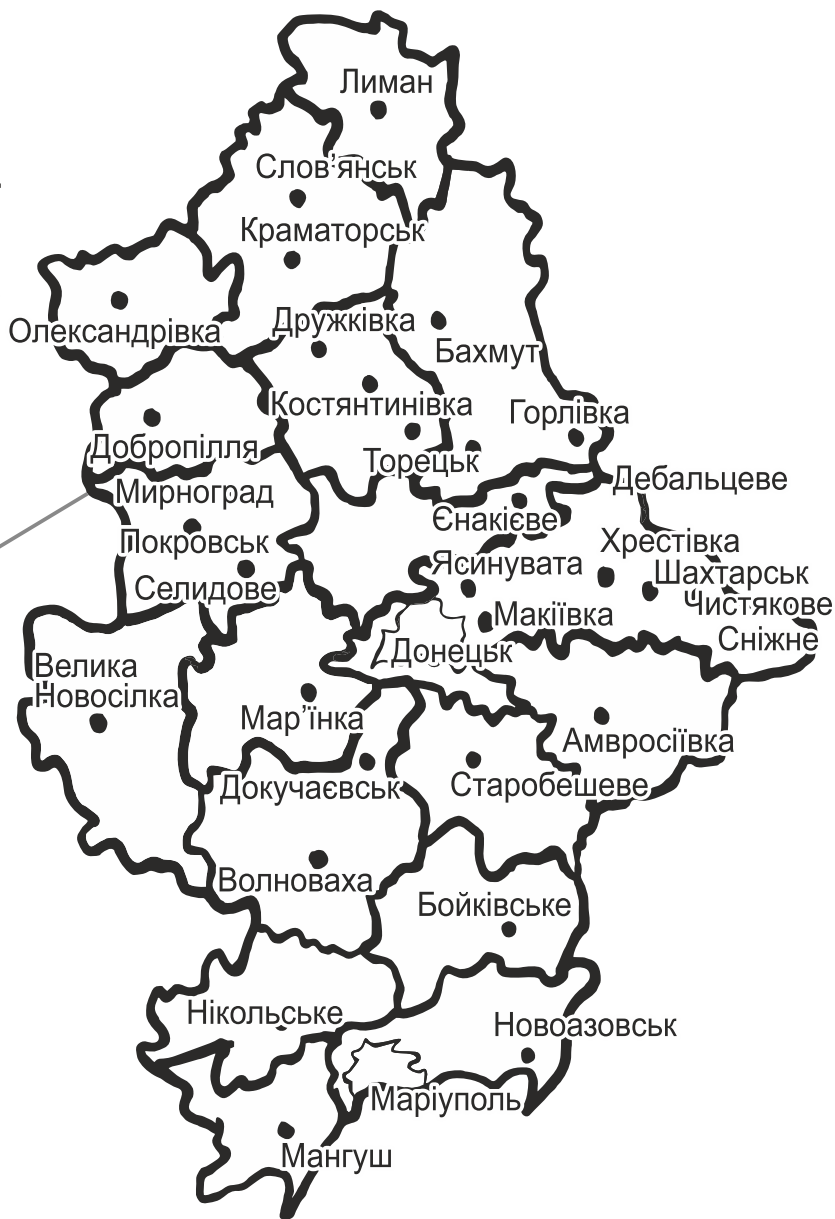
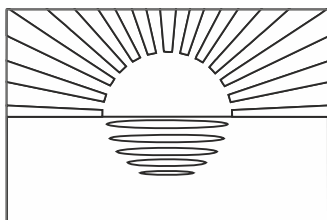
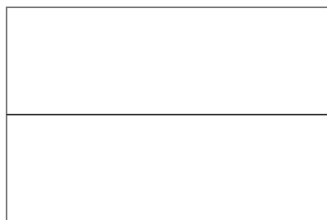
Прочитай уривок вірша «Святогірські терцини» Станіслава Жуковського. Розкажи про куточок природи, який тобі дуже подобається у твоєму населеному пункті або взагалі на Донеччині. Якщо хочеш – намалюй його.

Спадає сонце за лісисті гори,
Спалахує червоно небокрай,
Але пташині не змовкають хори.
Дзвенить руладами дубовий гай,
Немов мене переконати хоче –
Існує на землі співучий рай.

Стою собі просвітлений лицем,
Тримаючи травинку на долонях.
Лісами заворожений, Дінцем,
Що поміж гір несе тужаві води
І блискає то сріблом, то свинцем
Під журавлиним вічним небозводом.

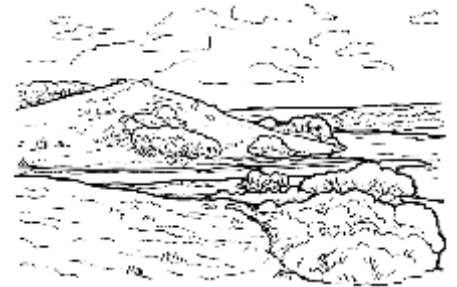
Розглянь карту Донецької області. Розфарбуй різними кольорами райони області. Покажи стрілкою, у якому з них ти живеш. Територія Донеччини належить до степової природної зони. Як ти розумієш слово «степ»? Розкажи про пейзаж своєї місцевості, не забудь згадати назви водойм, пагорбів, ярів тощо.

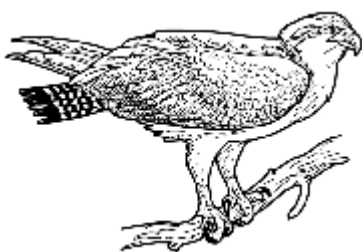
Прочитай текст і підкресли одним кольором знайомі, а іншим – незнайомі тобі географічні назви та терміни. За допомогою учителя/вчительки розбери зміст термінів і знайди на фізичній карті Донецької області підкреслені тобою назви.

Донеччина – один із найбільших регіонів України, що розташований на південному сході нашої держави. Рельєф нашого краю переважно рівнинний (висотою до 200 м), розчленований ярами і балками. На північному сході розташований Донецький кряж висотою до 367 м, поверхня якого порізана долинами річок. На заході кряж переходить у Придніпровську низовину, на півдні – у Приазовську низовину з окремими підняттями (Могила-Гончариха, Савур-могила тощо). На півдні – вузька смуга Причорноморської низовини, яка уступами обривається до Азовського моря. Характерна риса рельєфу області – наявність зроблених руками людей пагорбів, наприклад стародавніх могил – курганів, териконів, а також заглиблень – кар'єрів та шахт.

На території Донецької області нараховується 246 річок, 47 з них мають довжину понад 25 км. Найбільша річка – Сіверський Донець. Притоки Сіверського Дінця – Бахмутка, Казенний Торець, Лугань тощо. До басейну Дніпра належать річки Вовча, Сухі Яли, Самара та ін.; до басейну Азовського моря – Грузький Єланчик, Кальміус, Кринка тощо. Всі річки переважно мають снігове та дощове живлення, тому влітку пересихають і водопостачання здійснюється за рахунок водосховищ, яких у Донецькій області нараховується 130. У краї можна побачити 2146 ставків загальною площею водної поверхні 12200 га. Озер на території області мало: є невеликі в заплаві Сіверського Дінця, а також Слов'янські солоні озера. Наш регіон славиться джерелами мінеральних вод – «Золотий колодязь» (Добропілля), Великоанадольське (радонове), Слов'янське, що розташовані в північній частині області. На півдні області, на узбережжі Азовського моря створені умови для літнього відпочинку.

Ліси – хвойні та мішані – на Донеччині ростуть у Лиманському, Слов'янському р-нах. Є Великоанадольський лісовий масив, Маяцьке лісництво. Лісова та лісостепова рослинність переважає на Донецькому кряжі. Тут ростуть вільха, верба, в'яз, граб, дика груша, клен, осика, тополя. Чагарникова рослинність представлена білою та жовтою акацією, бузиною, глодом, горбиною, калиною, терном, шипшиною. Сучасна фауна області представлена понад 50 видами ссавців, 38 – риб, 12 – плазунів, близько 300 птахів. У лісах Донецької області живуть борсук, горностай, дикий кабан, європейська норка, заєць-русак, косуля, кріт, ласка, лісова куниця, лось, червона білка. У степу водяться байбаки, єнотоподібні собаки, землерийки, їжаки, польові миші, степовий тхір, ховрахи, червона лисиця, рідше вовки, ящірка прудка, вуж звичайний, степова гадюка тощо. Тут можна побачити птахів: дрофу, жайворона, лелеку, сіру куріпку, стрепета, шпака, чорноголову вівсянку, пугача, скопу, степового орла, орлана-білохвоста, стрижа тощо. У полезахисних смугах і в лісових масивах живуть галки, граки, горлиці, дрімлюги, дятли, зозулі, солов'ї, синиці, сірі ворони, сороки, шуліки. По берегах річок і водойм, на косах Азовського моря багато водоплавної птиці: гусей, качок, лебедів-шипунів, чайок, червоношиїх казарок, різновидів чайок, крячків. У Азовському морі водяться барабуля, різні види бичка, білуга, вугор, калкан, кілька, лаврак, піленгас, сом, оселедець, тараня, тюлька, хамса тощо. Можна побачити дельфінів. У водоймах живуть болотяна черепаха, ставкова жаба, раки, різні риби.

Розгадай філворд «Річки Донеччини». Виділи назви різними кольорами та спробуй віднайти довжину кожної з річок. Розкажи про свої враження від споглядання водойми.

Напиши, яких представників рослинного й тваринного світу твого регіону ти знаєш.

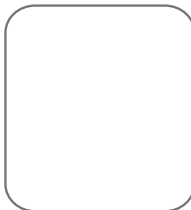
К	А	Л	Ь	Б	А	Х	М	К	А
С	У	І	М	С	А	І	У	Л	Ш
Ї	С	Н	Л	А	Р	Т	Т	А	Г
Ш	И	Т	У	М	А	А	К	Ч	А
Л	П	А	Г	Л	О	З	О	В	А
К	А	Р	А	А	Н	А	Л	К	А
О	С	И	Н	Ї	О	К	В	О	В
В	О	К	Ь	Ж	Л	Т	О	Щ	Ч
А	К	А	Л	С	О	С	Р	Е	А
К	И	Ч	Ь	Б	И	К	Ї	Ц	Ь

РОСЛИННИЙ СВІТ

ТВАРИННИЙ СВІТ

Прочитай загадки Лесі Вознюк і з'єднай стрілочками з малюнком-відгадкою. Домалюй у рамках ілюстрації, яких не вистачає. Пригадай, що ти вже знаєш про ці рослини.

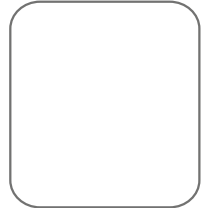
Не оса, а жало має, не вогонь, а обпікає.
Коли йдете в ліс гуляти, обмініть її, малята.

Квітень жовту фарбу взяв, моріжок розмалював,
Із-під пензлика розквітли, наче сонце, диво-квіти.

Що за диво-дивина в житі квітка є одна?
Палає, мов ліхтарик, червоний кептарик.

Він беззубий, а кусає, він безрукий, а хапає,
Ще й причепиться міцненько до штанців і до сукенки.

Роздивись малюнки та придумай до них загадки або ребуси. Подумай, у яких регіонах Донеччини вони мешкають. Якщо ти зустрічався/зустрічалася з цими тваринами – розкажи про свій досвід.

Прочитай вірш «Що не можна купити?» кримського поета Володимира Орлова в перекладі Ольги Тимохіної та подумай, які небезпеки підстерігають живу й неживу природу, що нас оточує. Як її можна захистити?

В лісі я блукаю босий,
Падають на мене роси.
З пташкою біля смерічки
Із джерельця п'ю водичку.
Вдома десь біля метро –
Пепсі-кола та ситро,

Каруселі, зоосад.
Огорожі там із ґрат.
А як грошей назбирати,
Можна дещо і придбати:
Капелюха, лімузин,
Хату, трактор, магазин.

Та не купиш ти росу,
Неба зоряну красу.
Не сховаєш в гаманець
Спів пташок і вітерець.

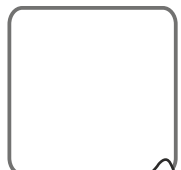
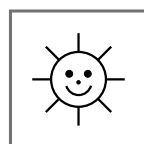
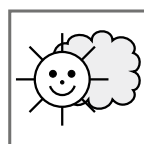
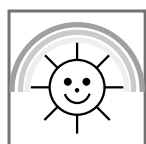
Подумай, що сприяє збереженню рослинного і тваринного світу. Познач варіанти відповідей, які, на твою думку, є правильними.

☐ Використання добрив, отрутохімікатів.	☐ Лісовідновлення і розведення тварин.
☐ Вирубування лісів.	☐ Надмірний збір лікарських рослин.
☐ Встановлення на трубах заводів очисних фільтрів.	☐ Полювання на звірів і птахів.
☐ Дотримання законів про охорону природи громадянами.	☐ Скидання сміття у воду.
	☐ Сортування і переробка сміття.
	☐ Створення заповідників.
	☐ Червона книга.

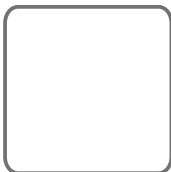
Розшифруй анаграми, у яких «заховалися» різні професії. Які з цих професій допомагають охороняти природу? Підкресли та розкажи про одну з них.

НОАГРОМ А _____	ДУВА́НИРЕСИРКЛЬ Д _____	ОКМРЯ́ М _____
ХЕО́АРЛОГ А _____	ОГКО́ЕЛ Е _____	КА́РЕРУП П _____
ЮТБА́НК Б _____	РЕ́ГЕ Є _____	ВНПРІ́КАЦІ ООРКЗП́АУ П _____ З _____
ЕРИНА́ТЕВР В _____	ІКОТÉЗОХН З _____	ДІВСІ́КАН С _____
А́ЗОВДОЛ В _____	ЛНІ́ІСК Л _____	ПО́ГАФТОР Т _____

ЩО ТАКЕ ЧЕРВОНА КНИГА?

Придумай визначення.

 Екологія – це

 Ландшафт – це

Людино, схаменись мерщій!
Вік на землі недовгий твій.
Окрім, що ми були людьми,
Чим ще себе прославим ми?
Убитим птахом на зорі
Чи лісом, що до пня згорів?
Чи сміттєзвалищем в гаю,
Що затхлість видиха свою?
Рікою з мертвою плотвою
Чи степом із пожухлою травою?

Людино, схаменись мерщій!
Ти у природи у боргу.
І славен вік хай буде твій
Буянням квітів на лугу,
І співом голосним пташини,
І нивою з колоссям житнім,
Й червоним кетягом калини,
Й волошки поглядом блакитним,
І свіжістю трави в росі,
І тихим шелестом лісів...

(Д. Кононенко)

Прочитай текст та постарайся дати відповіді на запитання після нього. Читаючи текст, познач олівцем на полях: позначкою «v» – інформацію, яка вже тобі відома; знаком «+» – нову інформацію; знаком «?» – інформацію, яка незрозуміла; знаком «!» – інформацію, яка тебе зацікавила. Після того як розбереш із дорослими незрозумілі місця, спробуй відповісти на питання: для чого потрібна Червона книга? Скільки часу знадобилося фахівцям МСОП, щоб розробити перший варіант Червоної книги? Чому цю книгу декілька разів перевидавали? Що символізують різні кольори сторінок Червоної книги?

Людство не завжди замислювалося над тим, що рослинний і тваринний світ хоча й поповнюється, проте не є невичерпним. Одні рослини й тварини використовуються як їжа, інші – у господарстві, треті – бездумно знищуються людиною задля забави або зникають унаслідок зміни ландшафту чи погіршення екологічної ситуації на планеті. Безрозсудне господарювання й руйнівне використання природних ресурсів призвели до того, що деякі види рослин і тварин зникли з лиця землі, а інші опинилися на межі вимирання.

У 1948 р. в невеликому французькому містечку Фонтенбло було засновано Міжнародну спілку охорони природи й природних ресурсів (МСОП), яка має координувати роботу державних, наукових і громадських організацій більшості країн світу з охорони живої природи. У числі перших її рішень було створення в 1949 р. постійної Комісії з виживання видів (Species Survival Commission), або Комісії з рідкісних видів. Основною метою Комісії було складання світового списку (кадастру) тварин, яким з тих або інших причин загрожує зникнення. Цей список почали називати Червоною книгою (Red Data Book), оскільки червоний колір символізує сигнал небезпеки.

Перше видання Червоної книги МСОП вийшло у світ у 1963 р. у двох томах і розсилалось тільки відомим державним діячам і вченим. Спочатку в цю книгу було занесено 211 видів і підвидів ссавців та 312 видів і підвидів птахів. Три томи другого видання книги вийшли в 1966–1971 рр. Червона книга мала вигляд товстого перекидного календаря, будь-яка сторінка могла бути замінена новою. Однак у ній з'явилися сторінки, що мають різний колір. На червоних сторінках подаються відомості про види, які перебувають під загрозою зникнення. Дані про види, чисельність яких скорочується, друкуються на жовтих аркушах. Відомості про них становлять особливу Янтарну книгу. Рідкісні види занесені на білі сторінки. Чорні сторінки – для зниклих видів. А ось інформацію про врятовані види почали друкувати на аркушах зеленого кольору.

Червону книгу називають книгою сорому і водночас книгою совісті людей. Сорому тих, хто бездумно знищує природу, забуваючи, що без рослинного і тваринного світу загине життя на планеті. Книга совісті тих, хто, не шкодуючи зусиль і коштів, намагається зберегти чарівний світ природи.

Згідно з виданням Червоного списку МСОП 2000 р., на планеті за останні 500 років вимерло 766 видів, хоча вже у виданні 2006 р. такими зазначалися 784 види, тобто за 6 років людство втратило 18 представників флори і фауни, а відновило лише 13. Робота над Червоною книгою МСОП продовжується. Цей документ має постійно доповнюватися й оновлюватися, оскільки умови проживання рослин і тварин постійно змінюються і дедалі нові й нові види можуть опинитися на межі вимирання.

Прочитай вірш «Червона книга» Б. Дубровіна в перекладі Д. Кононенка і поміркуй вголос: чому автор пропонує внести до Червоної книги людину?

Охороняються Червоною книгою
Багато рідкісних тварин і птахів,
Щоб вижив простір багатолікий
Заради світлих майбутніх днів.
Щоб пустелі нагрязнути не посміли,
Щоб душі наші не почали пустіти,
Охороняються звірі, охороняються змії,
Охороняються навіть польові квіти!
Ми ліси і поля ображаємо,
Від образ наших річкам болить.

А собі вибачаємо й вибачаємо,
Та майбутнє нам не вибачить!
Берегти нам треба надійно,
Захищати в людей на виду
Чистоту наших помислів рвійних,
Безкорисливість і доброту.
Я прошу вас, облиште всі чвари й інтриги
Й, щоб життя не залишило нас,
Запишіть до Червоної книги
Ви Людину всіх націй і рас!

У 1976 р. було створено Червону книгу України. До неї було занесено 29 видів ссавців, 28 видів птахів, 4 види земноводних, 6 видів плазунів, 18 видів комах і 110 видів рослин. Сучасна Червона книга України – основний державний документ, що узагальнює матеріали про сучасний стан рідкісних рослин і тварин у країні. На її основі розробляються різні заходи, спрямовані на охорону, відновлення та раціональне використання флори та фауни країни. Червона книга України складається з двох томів. Перший – «Тваринний світ» – у виданні 1994 р. містить відомості про 382 види та підвиди тварин, а у виданні 2009 р. – вже 542! Другий том – «Рослинний світ» – у 1996 р. мав 541 вид рослин і грибів, а у 2009 р. вже 826! До списку тварин і рослин Донецької області, які занесені до Червоної книги України, входять 136 видів тварин і 147 видів рослин (зокрема 5 водорослей, 5 лишайників і 12 грибів). Серед них вважаються вразливими 46 видів тварин і 63 – рослин, рідкісними – відповідно 53 і 28, на межі зникнення – 28 видів тварин і 18 видів рослин. Веденням Червоної книги України займається спеціальний підрозділ в уряді нашої країни. Познайтися з нею можна на сайті: <http://redbook-ua.org/>

Червона книга не єдиний документ у нашій країні, який допомагає людям піклуватися про охорону природи. Окрім цього, ухвалені закони: «Про охорону навколишнього середовища» (1991 р.), «Про тваринний світ» (1993 р.), «Про захист рослин» (1998 р.), «Про рослинний світ» (1999 р.), «Про Червону книгу України» (2002 р.) та ін. У 1994 р. Україна затвердила міжнародну Конвенцію про біологічне різноманіття (1992 р.), а в 1996 р. – Бернську конвенцію про охорону дикої флори і фауни, а також їхніх природних місць існування в Європі (1979 р.).

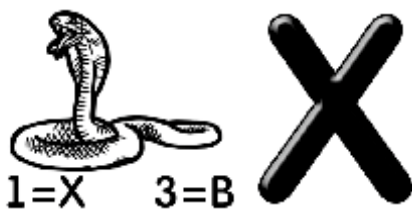

Спробуй знайти в Інтернеті назви тварин і рослин Донецької області, які занесені до Червоної книги України. Використовуючи ці назви, склади філворд і дай його розгадати комусь із однокласників/однокласниць. Нагадаю, що слова у філворді читаються в будь-якому напрямку, а «ламаються» – лише по горизонталі і вертикалі. Унизу стрілочкою вказано, як, наприклад, можна прочитати слово «полоз». «Зайві» клітинки можеш заповнити будь-якими літерами, щоб «заховати» назви тварин і рослин.

								А	П
							С	К	О

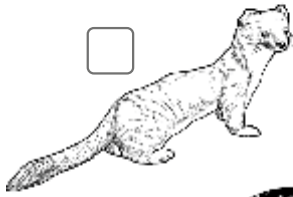
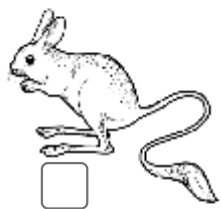

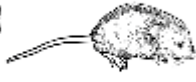

Відгадай ребуси й ти дізнаєшся, які представники фауни вже зникли з нашого краю.

Розглянь малюнки деяких представників флори і фауни Донеччини, занесених до Червоної книги України. Пронумеруй малюнки відповідно до назв. Що ти знаєш про них? Чи бачив/бачила ти їх у природі? Знайди інформацію про те, у яких регіонах Донеччини вони зустрічаються.

			1. Бичок-пуголовок зірчастий.		
☐	☐	☐	2. Бражник «мертва голова».	☐	☐
			3. Гадюка степова.		
☐	☐		4. Горностай.	☐	
			5. Жук-олень.		
☐	☐		6. Журавель сірий.	☐	☐
			7. Ковила дивна.		
			8. Лунь польовий.		
			9. Мишівка степова.		
			10. Пелікан кучерявий.		
			11. Тушкан великий.	☐	
			12. Тхір степовий.	☐	☐

Ендеміки – представники флори і фауни, поширені тільки на певній території. Їх ще часто називають «місцевими жителями» чи «аборигенами». Пошукай в Інтернеті, які ендеміки зустрічаються у твоєму регіоні. Підготуй розповідь про один із них.

Релікти – це мандрівники в часі, довгожителі, які прийшли до нас із глибокої давнини, вижили в екологічних катастрофах. До наших часів збереглися, зокрема, реліктова ефедра двоколоса, громовик донський, ліщиця, мак азовський, житняк кімерійський – на Білосарайській косі. У Верхньосамарському заказнику ростуть рідкісні реліктові види чебрецю Кондратюка і Дідуха, полин суцільнобілий тощо. У Знаменівській балці Волноваського р-ну можна побачити кущі калофаки волзької, а в басейні Сіверського Дінця – волошку донецьку – це реліктові рослини, занесені до Червоної книги. На Донеччині також ростуть сальвінія плавуча, сосна крейдяна, що охороняються в Національному природному парку «Святі гори» та відділенні «Крейдова флора» Українського степового природного заповідника.

Екзотичні рослини, які привезли до нас із інших країн чи навіть материків і акліматизували, – гінкго білобу, софору японську, тис ягідний, тую західну тощо, – на Донеччині можна зустріти у Великоанадольському лісі, Донецькому ботанічному саду, заповідниках, парках, заказниках тощо.

Намалюй на окремому аркуші яку-небудь ендемічну, екзотичну або реліктову рослину, яку ти зустрічав/зустрічала на Донеччині.

ЗАПОВІДНИКИ Й ЗАКАЗНИКИ. ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ

Заповідник – заповідна природна територія (тобто та, що перебуває під особливою охороною), де оберігаються рідкісні й цінні рослини, тварини, унікальні ділянки природи, культурні цінності; проводяться комплексні наукові дослідження

Прочитай визначення, які переплуталися між собою. Подумай і спробуй правильно з'єднати стрілочками охоронні об'єкти з їхніми характеристиками.

Заказник

окремі унікальні природні об'єкти (дерева, парки, джерела), що мають наукове, пізнавальне, історичне, культурно-естетичне значення

Пам'ятка природи

велика природна територія, на якій поєднано охорону природи та відпочинок людей

Заповідні урочища

територія, на якій на відкритому ґрунті культивуються різні види рослин, часто рідкісних і екзотичних, поряд з якими створюються красиві декоративні споруди, скульптури, водойми тощо

Дендрологічний парк

ділянка під охороною, яка виділяється серед навколишньої місцевості природними ознаками (ліс серед поля, луки, болото серед лісу) й має важливе наукове, природоохоронне й естетичне значення

Національний парк

територія, що виділена для збереження окремого природного комплексу або одного з його компонентів (тільки рослин, тільки тварин або окремих їхніх видів тощо)

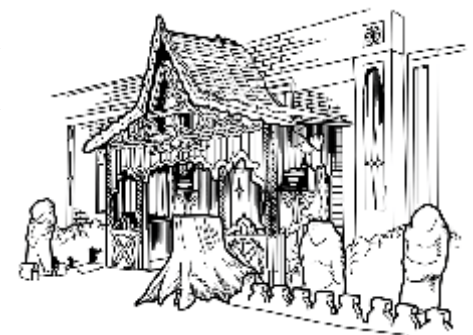
Станом на 1 січня 2016 р. в Донецькій області було створено 117 об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного і місцевого значення загальною площею 109653,3 га, що становить 4,14 % її території. У краї є майже всі категорії територій та об'єктів природно-заповідного фонду, що передбачені Законом «Про природно-заповідний фонд України», окрім біосферних заповідників. За кількісним складом переважають заказники місцевого значення, а за площею – національні природні парки – «Святі гори» і «Меотида», а також регіональні ландшафтні парки: Донецький кряж, Зуївський, Клебан-Бик, Краматорський, Слов'янський курорт. Найбільш заповідними є Слов'янський (34,2 %) та Новоазовський (15,4 %) райони, а найменш – Великоновосілківський (0,04 %) та Мар'їнський (0,01 %) р-ни. Найбільший ботанічний сад області – Донецький.

Прочитай і постарайся нанести на карту (стор. 20) приблизне місце розташування деяких об'єктів природи Донеччини, що охороняються державою.

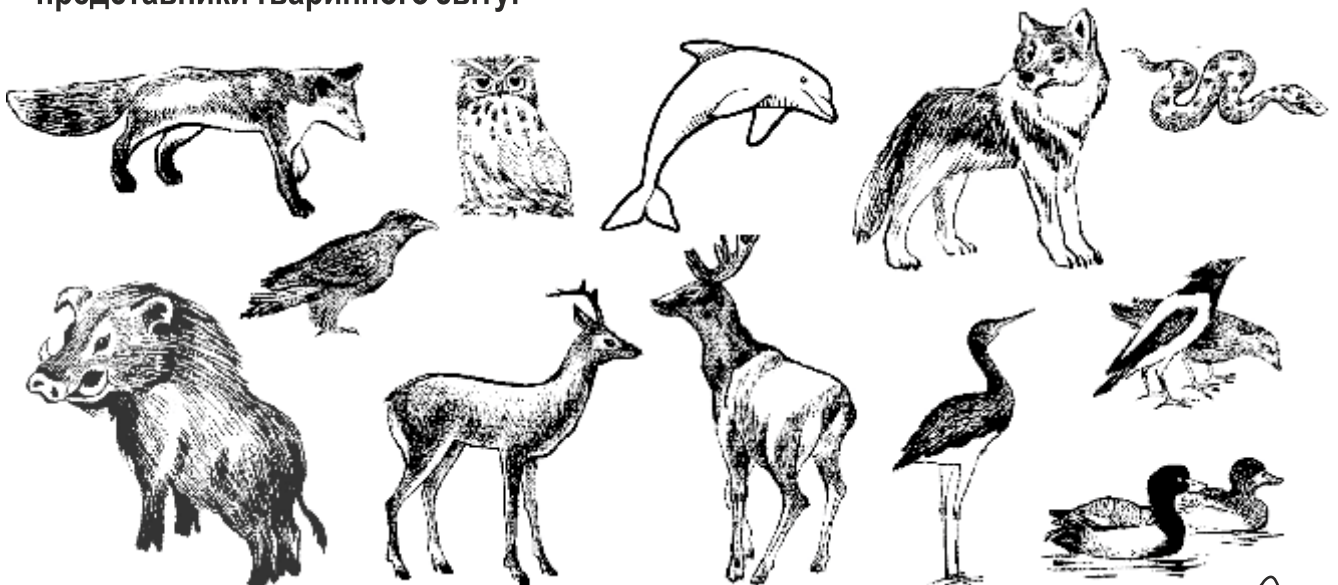
Заказників загальнодержавного значення в Донецькій області нараховується близько 10, місцевого значення – понад 40. Серед першої групи варто виокремити Кривокоський орнітологічний заказник, який створений задля збереження великої кількості навколородних видів птахів: річкової та білолобої крячок, чайок, шилодзьобки, морського зуйка, пелікана кучерявого, ходуличника тощо. Цей заказник, як і заказник «Білосарайська коса», є складовою частиною Національного природного парку «Меотида». На Білосарайці налічується близько 220 видів флори. Зокрема мак азовський, камка морська включені до Бернської конвенції, піщанка Зоза – до Європейського червоного списку. Тут гніздяться водно-болотні птахи, а під час сезонних міграцій зупиняються на відпочинок качки, кулики, мартини, чаплі тощо. У «Меотиду» входять також заказники «Єланчанські бакаї», де мешкають лебеді, і «Приазовський чапельник», де мешкають декілька різновидів чаплі. У Роздольненському геологічному заказнику можна побачити відбитки та залишки закам'янілих стовбурів дерев. У Бердянському лісовому заказнику добре збережені заплавні та байрачні ліси. Великоанадольський заказник створений з метою збереження цінних лісових насаджень штучного походження, які є одними з перших в історії лісорозведення у степу. Тут був створений музей лісу.

Чи є у твоєму населеному пункті або в його околицях цікавий природний об'єкт або територія, які потребують охорони і піклування, але вони ще не внесені в число заказників чи пам'яток природи? Обговори з однолітками та з дорослими, що можна зробити, щоб зберегти цей куточок природи вашими власними зусиллями.

Розглянь малюнки і вибери, якого представника фауни тобі хотілося б побачити в природному середовищі. Якщо його тут немає – домалюй. Спробуй віднайти в Інтернеті, у якому із заказників, садів або парків Донеччини зустрічаються ці представники тваринного світу.

У нашому регіоні є 10 пам'яток загальнодержавного значення, близько 30 пам'яток природи місцевого значення. До гідрологічних пам'яток належать Витоки Кальміусу де розташовані кілька десятків джерел. Найбільше джерело тут витікає з-під скелі Геркулес, під якою обладнана купіль і встановлено гранітний хрест. Також пам'ятками природи є декілька інших джерел – біля балки Скотоватої та на Лиманщині. Джерело Конькове в Бойківському р-ні має 12 витоків і утворене підземними водами, які виходять із сарматських вапняків. Пам'яткою природи можуть вважатися Слов'янські озера, які відомі лікувальними властивостями, фауною та флорою, декілька свердловин – джерел радонових вод, та Чернецьке озеро, яке є своєрідним лісовим озером – старицею. Так називали відокремлену від річки ділянку її колишнього річища або озеро, що лежить у старих, залишених річкою річищах Сіверського Дінця. Ботанічною пам'яткою природи загальнодержавного значення є Урочище Грабове. Грабові ліси є реліктами, яким близько 70–100 тис. років. У балці зустрічається до 400 екземплярів граба на гектар. Цікавою пам'яткою природи є Дружківські кам'яні дерева.

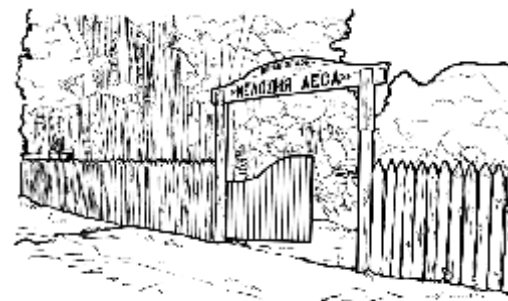

Які легенди, перекази та історії про пам'ятки природи краю тобі відомі? Якщо згадаєш – напиши назву та про який саме пам'ятник йде мова.

Прочитай про один із музеїв живої природи Донецької області – Дендрологічний парк Маяцького лісництва. Розкажи, чи є парки у твоєму населеному пункті. У яких ще парках ти побував/побувала разом із дорослими чи однокласниками та однокласницями?

Дендропарк Маяцького лісництва є чудовою пам'яткою садово-паркового мистецтва. Він розташований у Слов'янському р-ні Донецької області та займає площу 1,5 га. У 1957 р. парк був закладений лісничим І. М. Савченком та його помічником В. П. Кухаренком з метою збереження колекційної ділянки деревної іноземної флори. Ціною надзвичайних зусиль і самовідданої праці лісівників тут прижилися більш ніж 100 видів екзотичних саджанців з Далекого Сходу, Кавказу, Канади, Китаю, Малої Азії, Північної Америки, Середземномор'я тощо. У парку ростуть бузок амурський та угорський, бундук канадський, або дводомний (ще – кентуккський або канадське «кавове дерево»), держи-дерево, кедр сибірський, ялівець віргінський («олівцеве дерево») тощо. Ліщина деревоподібна або ведмежий горіх, кавказького походження становить винятковий інтерес для лісового господарства і зеленого будівництва на Донеччині. На площі 19 га зростають різновиди дубів. У парку сформовані мальовничі композиції і

куточки відпочинку з деревно-кущових насаджень. У межах парку також розташовані скульптури, мініатюри і декоративні архітектурні споруди.

Прочитай текст про Докучаєвський зоопарк. Якщо ти вже відвідав/відвідала цей зоопарк – розкажи про свої враження. Поміркуй: де тварина почувається краще – у природному середовищі чи в зоопарку? Обґрунтуй свою відповідь.

Одним із наймолодших в Україні є Докучаєвський зоопарк. У 2001 р. на флюсо-доломітному комбінаті з'явився зоокуточок. Першими мешканцями стали два павичі. Потім з'явилися качки-мандаринки, гірські гуси, муфлони, крокодил та інші тварини. Згодом була розчищена, упорядкована й озеленена територія занедбаного дитячого табору відпочинку. На місці старого басейну влаштували «Лебедине озеро», на місці фонтану – орлятник, на місці їдальні – тераріум, було відновлено оранжерею. У Докучаєвському зоопарку утримуються понад 100 видів тварин, 7 з яких занесені до Червоної книги. Всі тварини були подаровані. На території звіринця, крім іншого, створили єдиний у країні музей вандалізму. На алеї виставили спотворені лави й розбиті урни. Експонати познаходили на міських вулицях. Крім власне зоопарку, який займає 2 га, у парку площею 8 га розташований дендрарій, прокладена дитяча залізниця «7 чудес світу», музей Докучаєвського флюсо-доломітного комбінату, можна побачити скульптури героїв дитячих казок.

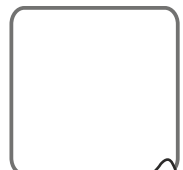
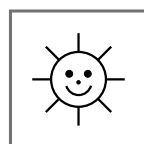
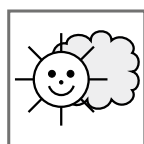
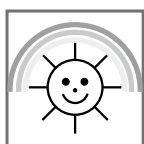
Можливо, у тебе вдома або в класі є кімнатні рослини, маленький куточок природи або зоокуточок. Розкажи, як ти піклуєшся про ці рослини чи тварин.

Чи знаєш ти, що на Донеччині є скульптури, присвячені чарівному коту, сові, собаці? З'ясуй із батьками, де вони розташовані. Поцікався, чи є пам'ятники тваринам або рослинам у твоєму населеному пункті. Поміркуй: якій тварині чи якій рослині ти хотів/хотіла би поставити пам'ятник і чому? Намалюй на окремому аркуші, який вигляд мав би цей пам'ятник.

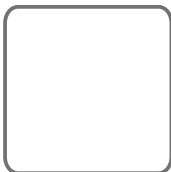

Тепер ти знаєш про силу-силенну цікавих місць Донеччини! Проте для кожного з нас важливо те, що розташоване поруч і до чого можна торкнутися безпосередньо. Пропоную дізнатися про найближчу місцеву природну пам'ятку або витвір природи та, уявивши себе гідом/гідесою або дослідником/дослідницею, скласти коротку розповідь та намалювати ілюстрації про це визначне місце. Згодом здобутими відомостями можна поділитися з друзями та знайомими, влаштувати спільну з батьками екскурсію до парку чи заповідника. А ти зможеш стати на час відвідування справжнім/справжньою провідником/провідницею територією вже знайомого тобі об'єкта.

ЗНАЙОМСТВО З ПАМ'ЯТКАМИ АРХІТЕКТУРИ КРАЮ

Придумай визначення.

Архітектурa – це

Зодчий – це

Прочитай текст. Спробуй зрозуміти або віднайти в Інтернеті, які з описаних пам'яток архітектури представлені на ілюстраціях. Підпиши їх. Розкажи, які пам'ятки архітектури ти вже відвідав/відвідала. Поділися своїми враженнями. Поміркуй, яку архітектурну споруду ти ще хотів/хотіла би включити до цієї розповіді.

На Донеччині можна побачити архітектурні пам'ятки різних епох. Але з давніх часів збереглося їх зовсім небагато. Найстарішими в краї є споруди стародавніх культур, наприклад кургани, які залишили кочівники – кімерійці, скіфи, сармати, хозари, печеніги, кипчаки та ін. Зазвичай на вершинах курганів кочівники встановлювали кам'яні баби – антропоморфні стели. Їх можна роздивитися під час відвідування краєзнавчих музеїв або заповідника «Кам'яні могили», що розташований неподалік від с. Назарівки Никольського р-ну. У нашому краї майже не збереглося архітектурних пам'яток золотоординської та козацької доби. Справа в тому, що стародавні споруди з дерева та глини довго не живуть і гинуть у вогні чи під дією вологи. Одними з найстаріших пам'яток архітектури краю, які можна побачити сьогодні, є храми. Варто згадати печерні церкви (Різдва Іоанна Хрестителя, преподобних Антонія і Феодосія Печерських) і храм Миколи Чудотворця Святогірської лаври. Серед дерев'яних храмів – Миколаївський у м. Бахмуті. Він був зведений у

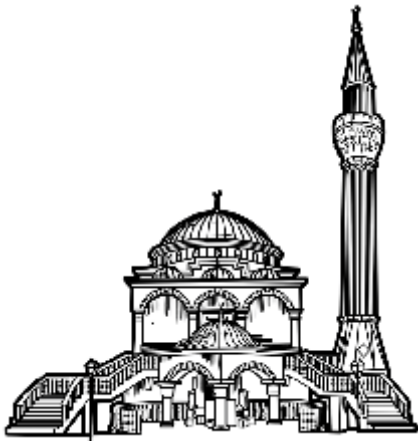

1796–1797 рр. з дубових колод на кам'яному фундаменті. Незважаючи на численні реконструкції храму, його зовнішній вигляд майже не змінився. Серед кам'яних церков Донеччини однією з найстаріших є Свято-Георгіївська церква в с. Олександро-Шультиному поблизу м. Костянтинівки. Вона була збудована в 1829 р. колишнім землевласником генералом Котляревським.

На жаль, за радянських часів була знищена велика кількість храмів, які можна вважати перлинами культурної архі-

тектури нашого краю. За часів незалежності України на Донеччині стали активно відновлювати храми різних конфесій і будувати нові, у різних архітектурних стилях, з використанням традиційних і нових будівельних матеріалів. Серед чудових зразків сучасної культурної архітектури є не тільки православні церкви, а й костели, кірхи, молитовні будинки протестантів, мечеті та синагоги. Вражають вірменська церква в Макіївці, костел у Донецьку, мечеті в Костянтинівці, Шахтарську, Ахать-джамі в Донецьку і Роксолани та Сулеймана Пишного в Маріуполі, молитовні будинки в Бахмуті, Донецьку, Слов'янську та Маріуполі, церква Всіх святих у с. Георгіївці Мар'їнського р-ну тощо.

На Донеччині збереглися також палацові комплекси, садиби та житлові будинки дворян, купців та підприємців, які активно почали заселяти край з XVIII–XIX ст. Зокрема, будинок графа О. Рібоп'єра в Слов'янську, побудований у середині XIX ст., і садиба в стилі ренесанс купця-риботорговця М. Проскуракова, будинки підприємців і банкірів Е. Гольдшміта й А. Абрамовича в Бахмуті тощо. Також можна згадати молдовську родину Бантишів, які

отримали від казни в 1768 р. землі в Торському повіті (нині Слов'янський р-н), де заснували слободу Веселу, тепер – с. Прелесне. У середині XIX ст. Бантиші звели тут двоповерховий палац у стилі класицизму, а вже в 1858 р. заклали парк загальною площею 66 га. Особливо швидкими темпами населені пункти Донеччини стали розвиватися на початку XX ст. Яскравим прикладом стилю модерн, який панував в архітектурі в той час, став будинок купця Горелика в Донецьку, побудований між 1901–1905 рр.

У містах активно будувалися також громадські будівлі – банки, бібліотеки, вокзали, готелі, лікарні, навчальні заклади тощо. Наприклад, у Юзівці (Донецьку) в 1914 р. працюва-

ли готелі: «Великобританія», «Росія», «Гранд-готель», «Петербурзький», «Центральний» тощо. У Бахмуті на початку ХХ ст. побудували Азово-Донський комерційний банк – один із найбільших у Російській імперії. Архітектор спроектував його в стилі італійських палаців XVI–XVII ст., поєднуючи в його архітектурі і декорі риси Відродження і бароко. У 1908 р. в Слов'янську було зведено приватне комерційне училище Рудської (тепер школа № 5),

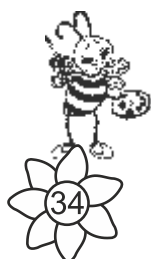
будівля якого також є класичним зразком модерну в архітектурі. Пам'ятниками архітектури є й декілька будівель залізничних вокзалів Донеччини, зокрема споруда Ясинуватського вокзалу, яка була зведена в 1952 р., а також будівлі Донецького театру опери та балету та Донецького обласного драматичного театру в м. Маріуполі.

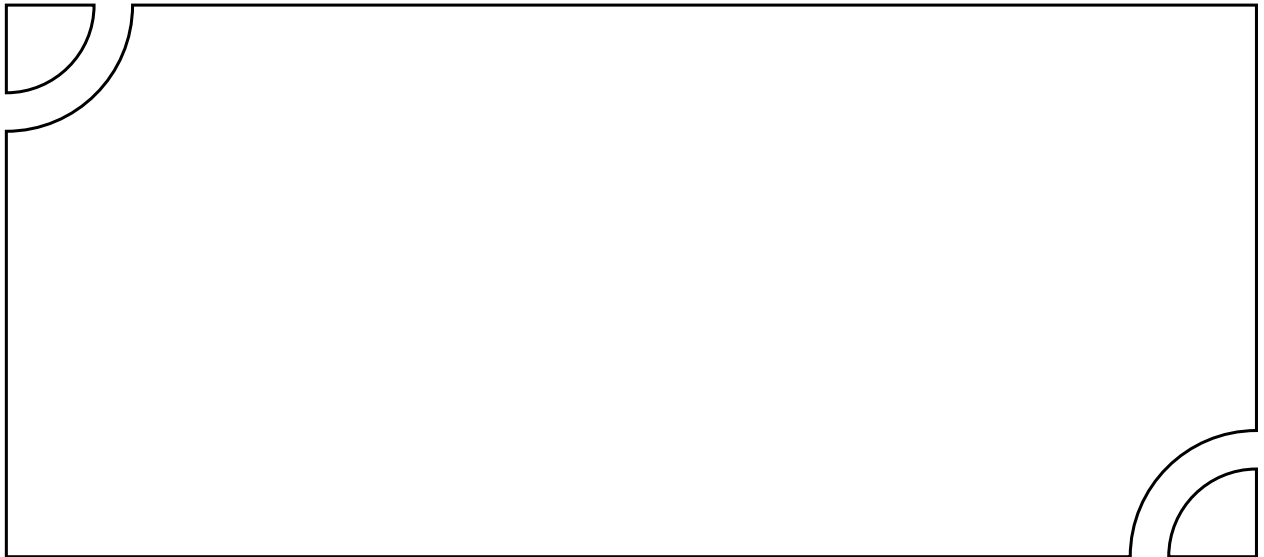
У зв'язку з розвитком мореплавства на Азовському морі виникла необхідність побудувати на Білосарайській косі маяк. Кам'яна вежа маяка висотою 22 м та інші його приміщення були споруджені в 1835 р. У середині маячна вежа мала чотири яруси, які були з'єднані сходами, що вели до «ліхтаря» – скляної надбудови. Обладнання для нього було завезено з Парижу. У 1890 р. для попередження нещасних випадків під час туманів на території маяка було побудовано окрему кам'яну будівлю, у якій встановили паровий канадський свисток для подачі сигналів. Цей маяк вважається одним із найкращих зразків маякової архітектури ХІХ ст. Маріупольці пишаються ще одним пам'ятником архітектури – старою водонапірною вежею, спроектованою і побудованою місцевим архітектором датсько-німецького походження Віктором Нільсеном у 1908–1910 рр. Після реконструкції в цій вежі почав працювати туристичний інформаційний центр міста, а її зовнішній вигляд став одним із туристичних символів сучасного Маріуполя.

Внаслідок промислового розвитку регіону й видобутку корисних копалин у містах нашого краю з'явилися заводи, терикони, шахти тощо, які значно вирізняють обличчя населених пунктів Донеччини з-поміж інших регіонів країни.

Намалюй ілюстрацію культової архітектурної споруди, яку можна побачити у твоєму селищі, місті або районі.

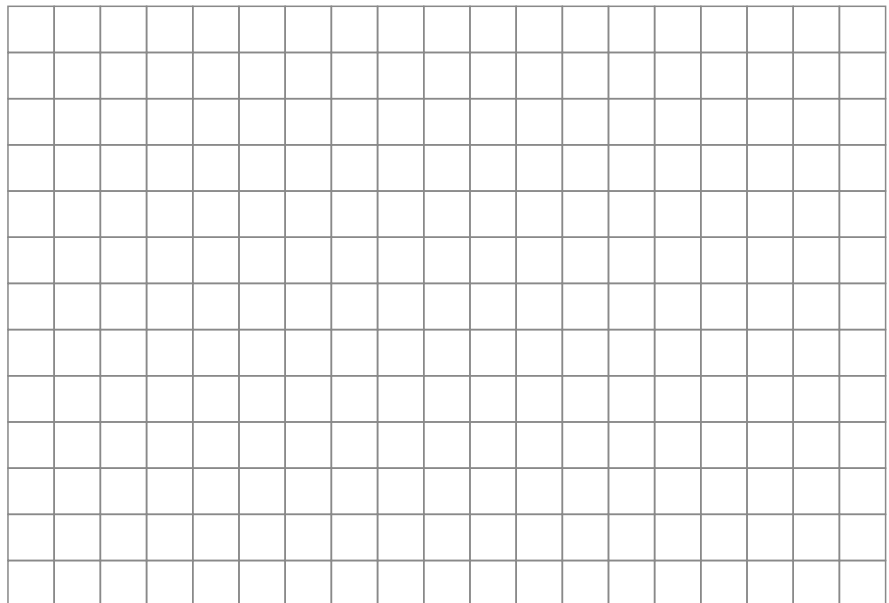

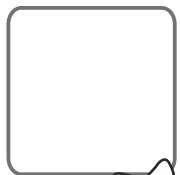
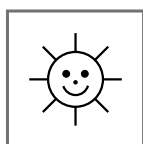
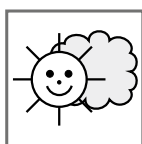
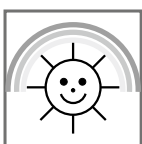
Напиши назви тих пам'яток архітектури, які можна побачити у твоєму населеному пункті або його околицях.

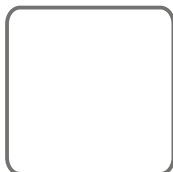

Пошукай в Інтернеті прізвища архітекторів, які створювали унікальні пам'ятки Донеччини, і склади з них кросворд, використовуючи ключові слова «АРХІТЕКТОР» або «ЗОДЧИЙ». Запропонуй сусіду/сусідці по парті розгадати його.

Придумай екскурсійний маршрут для свого/своєї приятеля/приятельки, що приїхав/приїхала здалека, щоб познайомити його/її з архітектурними шедеврами Донеччини, якими ти особливо пишаєшся.

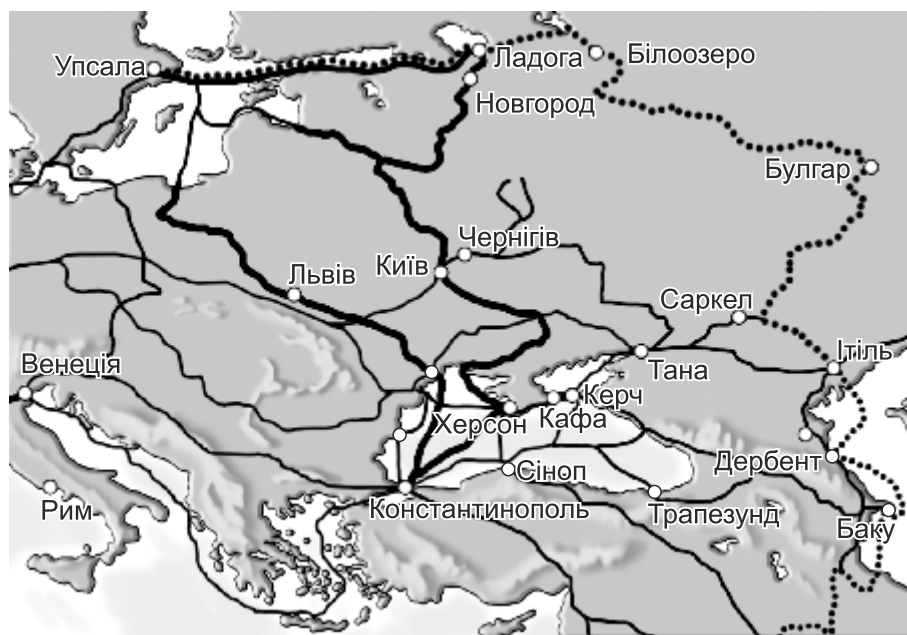

ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ, ЯКІ ЗРОБИЛИ НАШ КРАЙ ВІДОМИМ У ЄВРОПІ

Прочитай і роздивись карту. Як ти гадаєш, який зі шляхів, що вказані на карті, є «бурштиновим», «волзьким», «із варягів у греки», «шовковим»? Спробуй визначити де на ній розташована сучасна Донецька область і відгалуження якого всесвітньо відомого шляху по ній проходило.

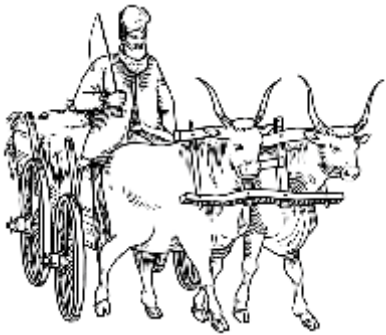
Розквіту будь-якого міста або регіону, зростанню його впливу та добробуту сприяють торгівля і вигідне географічне положення, яке стимулює подорожі і товарообіг. Саме в період активного функціонування водного торгового шляху «із варягів у греки», який проходив від берегів Балтійського моря через Дніпро до Чорного моря і Константинополя наприкінці IX–XII ст., почав зростати та розбудовуватися Київ, як один із центрів транзитної торгівлі в Східній Європі, а згодом і вся Русь-Україна. Шлях «із варягів у греки» став ще однією, найсхіднішою ділянкою знаменитого європейського Бурштинового шляху. Також він був пов'язаний з іншими водними шляхами Русі-України – Прип'ятсько-Бузьким, який вів до Європи, і Волзьким, який виводив в Арабський халіфат і з'єднувався з Великим шовковим шляхом. Великий шовковий шлях – це наскрізний маршрут, що з'єднав усі великі цивілізації Євразії – Китай, Індію, Близький Схід і Європу. Він почав діяти 2200 років тому й проіснував понад 1500 років. Найпівнічніший, степовий шлях Великого шовкового шляху в XIII–XV ст. проходив через Південь сучасної України. Торгові каравани йшли приазовським степом або морським шляхом із Криму до м. Тани (тепер м. Азов Ростовської області Російської Федерації), яке у XII–XV ст. контролювали генуезці, а потім вже далі, на Схід. Монголи, підкоривши країни від Китаю до Русі-України й Ірану, змогли майже на 200 років встановити однакові правила функціонування сухопутної частини цієї торговельної магістралі й забезпечували безпеку купцям незалежно від їхньої віри й національності. Шовковий шлях став унікальним виявом тривалої взаємовигідної співпраці осілих і кочових народів. Завдяки Шовковому шляху китайці отримали із Середньої Азії та Європи коней-аргамаків, гранат, волоський горіх, цибулю, квасолю, бавовну, огірки, моркву, виноград тощо. Привезені в Європу шовкові тканини прирівнювалися до золота, оскільки не лише були дуже тонкі й красиві, а й позбавляли європейців вошей. Прянощі використовувалися для приготування ліків і для консервації продуктів. Секрет виготовлення паперу дав змогу розвинути книгодрукування. Тож відбувався обмін не лише товарами, а й знаннями, технологіями, ідеями й культурами.

Відшукай в Інтернеті карту Лівобережної України й спробуй на ній чи за допомогою сервісу Гугл-карти прокласти маршрут Муравського шляху. Чи проходив він повз твій населений пункт? Розпитай дорослих, чи чули вони про ярмарки, які колись проходили в місті. Якщо ти відвідував/відвідувала сучасні ярмарки, розкажи про свої враження.

Багато століть тому люди стали використовувати регіональні торговельні шляхи, які дістали назви Муравський, Ізюмський і Кальміуський. Ці шляхи в Середньовіччі називалися татарським словом «сакма», тому що ними зазвичай користувалися військо, дипломати та купці Кримського ханства та інших держав, коли прямували на східноукраїнські землі й потім у Московію. Ним же подорожували чумаки, що везли сіль із Криму. Зазвичай

мандрівники обирали шляхи, за якими не доводилося переправлятися через глибокі і широкі річки. Славетний Муравський шлях пролягав межиріччям Дніпра та Дону від Перекопу й майже до Тули верхів'ями багатьох річок, але не перетинав жодної з них. З Перекопу цей шлях ішов до верхів'я Молочних Вод, проходив поміж верхів'ями Молочних і Кінських Вод, по річці Бику, ішов між річками Вовчими Водами і Торочю і далі по Харківщині та Курщині. Відгалуженнями Муравського були Ізюмський і Кальміуський

шляхи. Кальміуський шлях відходив на схід та ішов від верхів'я Молочних Вод до м. Лівен на Орловщині, проходячи по Східній Слобожанщині.

Прочитай вірш Віри Колеснікової «Муравський шлях». Як ти гадаєш, чому шлях назвали «Муравський»? Які ще інші історичні торговельні шляхи ти знаєш?

Муравський шлях – мереживо доріг,
Біжать стежки, малесенькі стежини,
Де тулиться калини оберіг
До білої селянської хатини,
Де в кожній хаті доленька своя
І пісня колискова для дитини.
Це рідний край, це Слобідська земля,
Це є вона – Велична Україна!

Що навесні втопає у садах,
Купається в вишневім білім цвіті,
Розшита у барвистих рушниках,
Що славу рознесли по всьому світі.
Обабіч шляху – золото хлібів,
Що гнеться долу силою зернини,
Муравський шлях – то відгомін віків,
То слава невмируща України.

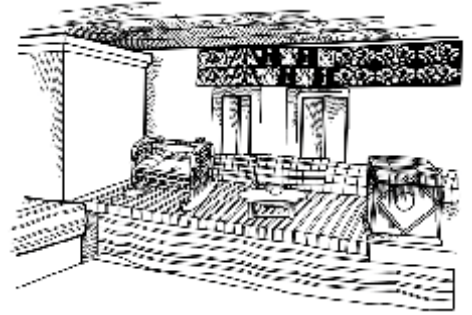
Прочитай про переселення греків на південь сучасної Донеччини в 1778–1780 рр. Розкажи, чи чув/чула ти про цю історію раніше. Чи доводилося тобі зустрічатися і спілкуватися з греками чи представниками інших етнічних спільнот краю? Розкажи про свої враження. Як би ти міг/могла допомогти людям, які в наш час вимушено залишають свої домівки й приїздять у твій населений пункт?

Саме Муравським шляхом у 1778 р. виходили з Криму й рухалися в бік приазовського степу вірмени, волохи, греки та грузини. Ця історична подія, що відома як вимушене переселення більш ніж 30 тис. кримських християн, мала дипломатичний розголос і суттєво вплинула на подальші події – анексію Російською імперією Кримського ханства,

економічний розвиток Надазов'я, контакти з грецькою діаспорою по всьому світу. Через непередбаченість російськими чиновниками цього переселення виникло непорозуміння з місцем розселення кримчан, бракувало теплої одежі, харчів, не було де розмістити людей на зиму. Майже півтора року тривало «блукання» приазовськими степами, перш ніж

кримські християни змогли заснувати свої поселення. Вірмен-григоріан поселили біля фортеці Дмитра Ростовського (сучасний Ростов-на-Дону і села в його околицях). Вірмен-католиків – спочатку в межах сучасної Січеславської області, а потім повернули в Крим. Греки в 1780 р. заснували місто Маріуполь на місці колишнього запорізького поселення Домаха, а також 20 сіл по річках Вовча, Кальміус, Мокрі Яли, узбережжю Азовського моря. Волохи і грузини поруч із греками заснували своє село – Георгіївку, пізніше – Гнатівку, а через певний час змішалися з греками й асимілювалися. Греки майже 50 років намагалися повернутися на Батьківщину, у Крим, проте царський уряд вводив війська й забороняв їм це робити. Ціною неймовірних зусиль греки зводили свої оселі, обробляли землю приазовських степів і пристосовувалися до нових пейзажів, способів хазяйнування, російських законів, сусідів тощо. Так само, як і представники інших народів, вони пережили громадянську війну, Голодомор, сталінські репресії, русифікацію, проте намагаються зберегти та розвивати свою культуру, розбудовувати економічно сильну й незалежну Україну. У наш час на півдні Донецької області існує більш ніж 60 поселень, де мешкають нащадки кримських переселенців-греків. Вони входять у трійку найчисельніших етнічних спільнот нашого краю (разом із росіянами й українцями) та становлять майже 85 % від усіх греків України (91,5 тис.).

Донецький футбольний клуб «Шахтар», який був створений у 1936 р., – відома й улюблена команда багатьох футбольних вболівальників як колишнього СРСР, так і незалежної України. Команда, що виступає в чорно-помаранчевих кольорах, чотири рази завойовувала Кубок СРСР і 12 разів була чемпіоном України. Але саме завдяки перемозі «Шахтаря» в останньому в історії турніру Кубка УЄФА (з наступного сезону турнір дістав назву Ліга Європи) мільйони футбольних вболівальників усієї Європи дізналися про рідне місто команди – Донецьк. Це сталося 20 травня 2009 р. в Стамбулі (Туреччина). А через 3 роки футбольне свято прийшло в Донецьк. На домашньому стадіоні «Донбас-Арена» команди «Шахтар» Україна приймала Чемпіонат Європи з футболу 2012 р. На Донеччину приїхали вболівальники Англії, Іспанії, Португалії, Франції та інших країн Європи. Телевізійні трансляції про цю подію, а також про наш регіон змогли подивитися сотні мільйонів глядачів з усіх куточків Землі.

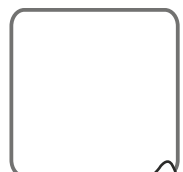
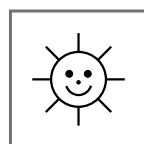
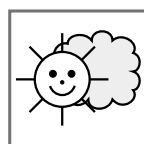
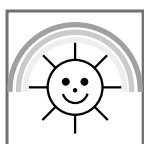
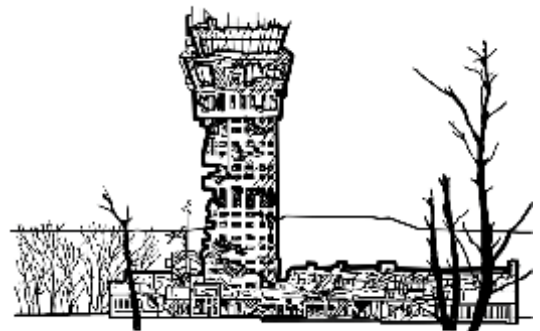

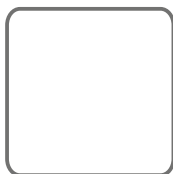
Події Революції Гідності, збройний конфлікт та російська військова агресія змусили весь світ подивитися на карту Європи, віднайти Україну, Крим, Донбас і з тривогою спостерігати за тими подіями, які розгорнулися в 2013–2014 рр. і продовжуються в наш час. Згадаємо лише деякі з цих подій, які висвітлювали ЗМІ у всьому світі.

Під час Революції Гідності протести не обмежувалися столицею, були вони і в Донецькій області, причому не тільки в нині окупованому Донецьку, а й у Костянтинівці, Краматорську, Маріуполі, Покровську тощо. Перша акція протесту прокотилася вже 22 листопада 2013 р. на головній площі Донецька. Тільки після побиття студентів у Києві 30 листопада жителі стали активнішими. Кількість мітингувальників зростала після кожного трагічного випадку на Майдані Незалежності. Наші земляки увійшли в перелік «Небесної Сотні» – програміст Сергій Бондарев, рок-музикант Іван Пантелєєв із Краматорська. 13 березня 2014 р. в Донецьку з'явилася перша безвинна жертва. У той день донеччани, які підтримували єдину Україну, зібрались на мирний мітинг. Прихильники «русской весны» напали та вбили активіста місцевого Євромайдану Дмитра Чернявського. Українських активістів оточили проросійські «тітушки» та закидали камінням, петардами. Місцеві патріоти фактично пішли в підпілля, спостерігаючи, як сепаратисти з громадянами Росії захоплюють їхнє місто.

Під час російської збройної агресії на Сході України весь світ збурило збиття неподалік Тореза Донецької області літака компанії Malaysia Airlines, що виконував регулярний рейс MH17, унаслідок чого загинули всі пасажери та екіпаж (загалом 298 осіб). За кількістю жертв катастрофа Boeing 777 стала найбільшою в історії України і загалом у ХХІ ст., якщо не враховувати терактів 11 вересня 2001 р. у США. Міжнародне розслідування встановило, що літак був збитий зенітним ракетним комплексом «Бук» російського виробництва, який належав 53-й зенітній ракетній бригаді з Курська (Російська Федерація). 24 травня 2018 р. керівництво Австралії та Нідерландів офіційно звинуватили Росію в катастрофі літака.

Трагічними сторінками збройного конфлікту є також події під Іловайськом, бої за Дебальцеве, Авдіївку, Піски, обстріли Маріуполя, Краматорська, Волновахи тощо. Проте однією з найвідоміших є оборона Донецького міжнародного аеропорту. Бої там тривали з вересня 2014 р. до 22 січня 2015 р. і були одними з найзапекліших у війні на Сході України. Вони стали символом незламності та бойового духу українського війська, а захисників терміналу почали називати «кіборгами». Про події в аеропорту були створені поема (В. Тимчук, «Донецький аеропорт»), роман (С. Лойко, «Аеропорт»), документальний фільм (Л. Кантер, І. Ясній, «Добровольці Божої Чоти»), художній фільм («Кіборги», реж. А. Сеїтаблаєв). Галерея світлин з «кіборгами» американського кореспондента С. Лойка прикрасила першу шпальту «Лос-Анджелес Таймс».

НАШІ СПІВВІТЧИЗНИКИ (-ЦІ) ТА ЗНАМЕНИТІ ОСОБИСТОСТІ, ЯКІ УСЛАВИЛИ КРАЙ

Придумай визначення.

 Історична особистість –

 Громадська діяльність –

У всьому світі особливою повагою користуються люди, яких називають правозахисниками. Вони не тільки сповідують філософію верховенства прав людини, а й не боються стати на її захист, протистояти владі, яка порушує права людини, навіть коли зазнають репресій і переслідувань. Особливо важко таким людям було за радянських часів. На Донеччині вирости і працювали декілька відомих правозахисників, якими пишається вся країна, зокрема Василь Стус і Олекса Тихий. Прочитай про їхнє життя й боротьбу. Чому вони критикували радянську владу? Поміркуй, що дало змогу цим людям не зрадити своїх переконань.

Василь Стус (1938–1985) був не тільки одним із найталановитіших вітчизняних поетів ХХ ст., а й блискучим перекладачем. Він подарував українським читачам чудові переклади Йоганна Гете, Райнера Рільке, Федеріко Гарсія Лорки тощо. В. Стус народився у Вінницькій області, але дитинство та юність провів у Сталіно (Донецьку). Тут він на відмінно закінчив школу й університет. У 1961–1963 рр. В. Стус викладав українську мову та літературу в середній школі № 23 м. Горлівки. Згодом працював на шахті в Донецьку, літературним редактором газети «Соціалістичний Донбас». Василь Стус вважав головною ідеєю свого життя свободу. У вересні 1965 р. в Києві, під час прем'єри фільму Сергія Параджанова «Тіні забутих предків», він брав участь в акції протесту проти гонінь на українську інтелігенцію. У відкритих листах до центральних органів влади СРСР Стус критикував радянську керівну систему, порушення прав людини, протестував проти арештів у середовищі своїх колег. За власні переконання щодо необхідності збереження й розвитку української культури В. Стус зазнав репресій, його творчість була заборонена, а він був засуджений до тривалого перебування в місцях позбавлення волі, де й загинув. Посмертно В. Стус був реабілітований, йому надано звання Герой України, його ім'ям названий Донецький національний університет (м. Вінниця).

Олекса Тихий (1927–1984) народився на Донеччині, вищу освіту здобув у Московському університеті на філософському факультеті. Після повернення на Донеччину працював

шкільним учителем у Лиманському та Костянтинівському районах. У 1956 р. був заарештований за листа, надісланого до ЦК КПРС із протестом проти введення військ Варшавського договору в Угорщину, і засуджений «за антирадянську агітацію та пропаганду» на 7 років таборів і 5 років позбавлення громадянських прав. Після звільнення Олекса не мав можливості працювати в освіті, тому довелося бути вантажником, слюсарем, пожежником тощо. Водночас він проводив велику роботу з укладання словника української мови, розробив «метод навчання без школи» (за домашніми завданнями). На початку 1970-х рр. Тихий написав статтю в газету «Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області», пізніше – листа до органів влади «Думки про рідний донецький край» і «Ви і ми», у яких виступив проти процесу русифікації. У листопаді 1976 р. О. Тихий разом з дев'ятьма іншими критиками радянської влади став членом-засновником однієї з найперших правозахисних асоціацій, відомої як Українська Гельсінська група. Через свою діяльність О. Тихий знову став політичним в'язнем. Під час перебування в тюрмі оголошував голодування, на його захист стали П. Григоренко, А. Сахаров та інші відомі правозахисники, проте він помер, не побачивши волі. У 1990 р. О. Тихий був повністю реабілітований. У Дружківці йому встановлений пам'ятник, ім'ям О. Тихого називають вулиці та проспекти в містах нашої країни.

Ізраїльський міністр промисловості і торгівлі (1996–1999), міністр внутрішніх справ (1999–2000), міністр будівництва (2001–2003), а зараз голова «Сохнута» Натан Щаранський народився в Донецьку в 1948 р. Після закінчення донецької школи № 17 майбутній правозахисник і політик вступив до Московського фізико-технологічного інституту, успішно його закінчив і став працювати в Інституті нафти і газу. У 1973 р. він захотів виїхати в Ізраїль, але йому відмовили і звільнили з наукового інституту. Всупереч очікуванням влади, він не змирився, а почав боротьбу – став одним із ініціаторів створення Московської Гельсінської групи, помічником академіка А. Сахарова, розповідав іноземним журналістам про переслідування, яким піддаються активісти, про необґрунтовані відмови у виїзді з СРСР. За свою діяльність він дістав 13 років ув'язнення. У 1986 р. завдяки клопотанням західних політиків Натана й трьох інших ув'язнених обміняли на заарештованих у США розвідників із СРСР і країн соціалістичного табору.

Ще в молодості наш земляк Олекса Іванович Тихий склав для себе життєве кредо (моральні правила) «Для чого я живу?». Прочитай його слова. Який вислів тобі найбільше сподобався й чому? Обґрунтуй власну думку. Поміркуй над власним життєвим кредо.

«Я – для того, щоб мої земляки-донбасівці давали не лише вугілля, сталь, машини, пшеницю... Для того, щоб моя Донеччина давала не тільки уболівальників футболу, учених-безбатченків, російськомовних інженерів, агрономів, лікарів, учителів, а й українських спеціалістів-патріотів, українських поетів та прозаїків, композиторів та акторів.

1. Щоб жило людство, мій народ, мій рід.

2. Щоби не зробити нікому ніякого зла, не проявити ні до кого ніякої байдужості й несправедливості в його долі, тяжкому становищі, горі.

3. Я – свідомою частка Всесвіту, людства, свого народу, оточення за місцем проживання й роботи, у колі своїх друзів і недругів. Я за все відповідальний.

4. Я маю людську гідність, національну гордість. Нікому не дозволю топтати ні перше, ні друге.
5. Зневажаю смерть, голод, бідність, страждання і саму зневагу.
6. Прагну, щоб моє «я» було гідне наймення «людина». У всьому, завжди незалежно від обставин чиню згідно зі своїм сумлінням.
7. Щоб поважати й цінувати працю, переконання й культуру кожної людини, на якому б рівні в порівнянні з моїми, загальноприйнятими і найвищими досягненнями людства вона не перебувала.
8. Щоб до останнього подиху вчитися і по можливості без насильства й примусу навчати всіх, хто бажає в мене вчитися.
9. Щоби зневажати сильних, багатих, авторитетних, якщо вони свою силу, багатство й авторитет використовують для кпин, знущань, чванства перед іншими людьми або хоч би однією людиною.
10. Байдушним до тих, хто живе тваринним життям. По можливості намагаюся допомогти кожному такому усвідомити себе людиною.
11. Щоб вивчати, підтримувати, розвивати мову, культуру, традиції свого народу.
12. Щоби позбутися і сприяти іншим позбутися всього низького, підлого, чужого духові людства».

Серед наших земляків є відомі громадські діячі та політики, які долучилися до становлення української державності ще 100 років тому, а також активно наближали незалежність України, коли жили та працювали за кордоном, в українській діаспорі. Прочитай короткі історії життя та діяльності лише деяких із них. Як ти гадаєш: які компетентності, чесноти та риси характеру має мати громадський або державний діяч?

Брати Шаповали, які народилися в с. Сріблянці Бахмутського р-ну, залишили помітний слід в історії нашої держави. Наймолодший із братів – Артем Юхимович Шаповал (1890–1919) – був полковником армії Української Народної Республіки (УНР) і загинув у боротьбі з більшовиками біля Вінниці. Середній брат – Микола Юхимович (1886–1948) – закінчив філологічний факультет Київського університету, був громадським і політичним діячем, генералом-хорунжим УНР. Під час еміграції в 1929–1948 рр. він був головою Української Громади у Франції, а потім цю організацію очолила його дружина Антоніна Шаповал (1893–1958). Микола Шаповал довгі роки був редактором видань «Вісник Української Громади у Франції» та «Українська Воля» в Парижі. Найстарший брат – Микита Шаповал (1882–1932) – був за фахом лісником, потім ще здобував освіту в Харківському університеті та Київському комерційному інституті. Ще в студентські роки він почав цікавитися політикою, став членом Революційної української партії, потім – одним із лідерів і організаторів Української партії соціалістів-революціонерів. Микита Шаповал був головою Всеукраїнської лісової спілки, членом Центральної Ради, міністром пошти і телеграфу в уряді В. Винниченка, міністром земельних справ в уряді В. Чехівського тощо. Згодом, у еміграції, був секретарем дипломатичної місії УНР у Будапешті, потім у Празі, де став головою Українського громадського комітету (1921–1925), співзасновником українських вищих шкіл у Празі, Української господарської академії в Подебрадах, Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, видавцем і редактором часопису «Нова Україна» (1922–1928).

Інший наш земляк, який уславив себе і в Україні, і за кордоном, – Юрій Дмитрович Іхтіаров (1924–2006). Він народився в Донецьку, а з 1944 р. був в еміграції. З 1952 р.

Іхтіаров мешкав у США, працював інженером-конструктором, у вільний час займався громадською діяльністю. Довгі роки був членом громадської організації «Об'єднання демократичної української молоді», яка відкрила низку відпочинково-виховних, спортивних, кобзарських та інших літніх таборів у США та Канаді, видавала літературу: альманахи, порадики в часописах «Українські вісті», «Українське життя», «Свобода», «Молода Україна» та ін. З 1982 р. став членом української громадської організації у США, яка займалася висвітленням Голодомору в Україні. Іхтіаров був членом уряду УНР в екзилі (еміграції) у 1989–1992 рр. Брав участь у делегації, яка передавала клейноди (символи влади) УНР очільникам незалежної України в 1991 р., зокрема Ю. Іхтіаров передавав президентові Л. Кравчуку прапор УНР.

Серед наших земляків є багато політиків, які відіграли певну роль в історії нашої країни. Згадай, про кого із них ти чув/чула. Напиши їхні імена та прізвища.

Розкажи, що ти знаєш про космос і про зірки. Як ти уявляєш собі професію космонавта? Що треба знати та вміти, щоб подорожувати у Всесвіт? Прочитай про трьох відомих космонавтів, які народилися чи жили на Донеччині. Спробуй порахувати, скільки загалом секунд, хвилин і годин були в космосі ці люди.

Георгій Береговий (1921–1995) народився на Полтавщині, але в 1930-ті рр. жив у Єнакієвому. Під час навчання в середній школі був інструктором, потім керівником міської секції авіамоделювання. У 1938 р., після закінчення восьмого класу, розпочав трудову діяльність на Єнакіївському металургійному заводі й займався в аероклубі. Під час Другої світової війни був льотчиком, здійснив 186 бойових вильотів. У 1948–1964 рр. працював льотчиком-випробувачем і був зарахований до загону космонавтів. У 1968 р. здійснив політ на космічному кораблі «Союз-3», який тривав 3 доби 22 години 50 хвилин 45 секунд.

Олександр Волков народився 27 травня 1948 р. в Горлівці. У 1970 р. закінчив Харківське вище військово-авіаційне училище льотчиків. З 1976 р. був зарахований до загону радянських космонавтів. Здійснив три космічні польоти – перший у 1985 р.; другий у 1988–1989 рр., а третій – у 1991–1992 рр. Сумарний час перебування О. Волкова в космосі склав 391 добу 11 годин і 54 хвилини. Під час польотів він мав два виходи у відкритий космос загальною тривалістю 10 годин і 9 хвилин.

Леонід Кизим (1941–2010) народився в м. Лимані. Вчився в середній школі, потім у 1958–1963 рр. – у Чернігівському вищому військовому училищі льотчиків, яке закінчив у 1963 р. До загону космонавтів був зарахований у 1965 р. Також здійснив три польоти в космос, всі як командир космічного корабля: перший – у 1980 р., другий – у 1984 р., третій – у 1986 р. Сумарний час перебування Л. Кизима в космосі становив 374 доби 7 годин і 59 хвилин. Під час польотів він мав шість виходів у відкритий космос, які тривали 22 години 49 хвилин. На батьківщині космонавта йому встановлений пам'ятник.

Парасковія Ангеліна (1913–1959) народилась у Старобешевому в грецькій родині. Колись у грецьких родинах існували дуже патріархальні звичаї, згідно з якими жінка майже не виходила за ворота обістя й займалася суто хатніми справами. Тому, коли в 1929 р. Ангеліна вирішила записатися на курси трактористів, у родині і взагалі в селі вибухнув скандал. Це було нечувано, адже тоді навіть деякі чоловіки побоювалися сідати за кермо такої машини! Проте шістнадцятирічна дівчина була затятою й почала боротися за своє право обирати професію й працювати там, де захоче. Тим більше що радянські закони, які формально проголошували рівність і рівні можливості для чоловіків та жінок, дозволяли їй це робити. П. Ангеліна таки стала першою в СРСР жінкою-трактористкою, дуже завзятою та успішною, й тим зламала стереотипні уявлення про «чоловічі» професії й можливості жінок. Вона закликала своїх подруг не боятися осуду односельців та приєднатися до неї і в 1935 р. створила жіночу тракторну бригаду, а потім закликала наслідувати їй приклад інших жінок країни. Коли в Москві дізналися про Ангеліну, її вирішили зробити символом перших п'ятирічок радянської епохи. Проте її образ стали радше представляти як «чоловіка у спідниці», навіть її ім'я переробили на чоловічий манер – Паша. Незважаючи на всесоюзну славу, П. Ангеліна залишалася простою жінкою, трудівницею. Кар'єра не стала на заваді її родинному щастю – вона була мамою чотирьох дітей. А ще в пам'яті багатьох людей не тільки на Батьківщині, а й в інших країнах світу вона є яскравим прикладом емансипованої жінки, яка боролася за власні права і довела, що жінка може бути не лише домогосподаркою, а й ефективним працівником.

Донецька земля багата на таланти. Прочитай про відомого митця, який народився й почав свою кар'єру в Донецьку. Пошукай в Інтернеті, які ще відомі люди мистецтва жили або живуть зараз у нашому краї.

Анатолій Солов'яненко (1932–1999) народився в шахтарській родині. Після закінчення середньої школи вступив до Донецького політехнічного інституту, де закінчив аспірантуру і працював викладачем на кафедрі інженерної геометрії, а у вільний час займався з педагогом співом, виступав на аматорських концертах. Коли Анатолію вже виповнилося 30 років, його запросили до Київського театру опери та балету. Життя Анатолія Солов'яненка було сповнене безперервної й напруженої праці над вдосконаленням голосу. Він продовжив своє навчання співу в Італії й вивчив італійську мову; віртуозно оволодів італійською та французькою манерами співу. Співак бував на гастролях у Австралії, Болгарії, Канаді, Німеччині, Румунії, США, Японії тощо. Пласідо Домінго і Лучано Паваротті вважали, що майстерність Солов'яненка не поступалась їхній власній. Народні українські пісні в його виконанні стали взірцем майстерності для всіх наступних співаків. Він був одним з небагатьох українських співаків, якот Соломія Крушельницька, Іван Козловський, Євгенія Мірошніченко, завдяки яким світ дізнавався про українську культуру, про красу пісенної творчості нашого народу. Ім'ям А. Солов'яненка названо Донецький академічний державний театр опери та балету.

Сергій Бубка народився в 1963 р. на Луганщині, проте довгий час тренувався і жив у Донецьку. С. Бубка в 1993 р. першим зі спортсменів країни дістав звання «заслужений майстер спорту України». За свою кар'єру стрибун із жердиною Сергій Бубка встановив 35 світових рекордів, але його фантастичне досягнення 1994 р., коли він на змаганнях у італійському Сестрієре злетів на 6,14 м, 20 років залишалося нескореним. Він занесений до Книги рекордів Гіннеса за найбільшу кількість світових досягнень у легкоатлетичному спорті. У 1999 р. в Донецьку йому був встановлений пам'ятник. За визначні спортивні досягнення, особисті заслуги в піднесенні міжнародного авторитету України в 2001 р. Сергію Бубці надано звання Героя України. Він є президентом Національного олімпійського комітету (НОК) України, обіймає багато інших посад у міжнародних спортивних комітетах. Сергій Бубка є засновником однойменного спортивного клубу в Донецьку, а з 1990 р. під його керівництвом у Донецьку проводилися щорічні міжнародні змагання серед найсильніших атлетів світу зі стрибків із жердиною «Зірки жердини».

Напиши, які знамениті люди жили у твоєму регіоні або відвідували його. Якщо якась особистість тобі дуже цікава, підготуй про неї презентацію або розповідь.

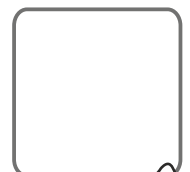
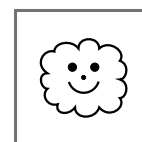
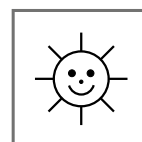
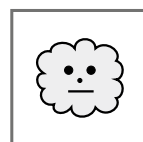
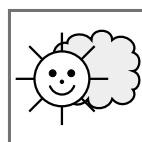
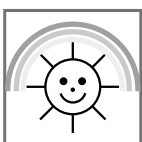
Поговори з рідними про своїх сучасних родичів та предків. Уважно роздивись людей, що тебе оточують у твоїй школі, на вулиці, у громаді. Можливо, серед них є людина, яка зробила в житті дуже багато доброго, гарного й корисного. Розпитай про неї й розкажи своїм однокласникам та однокласницям.

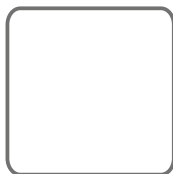

Поміркуй, якій особистості або події ти хотів/хотіла би поставити пам'ятник у твоєму населеному пункті. Який він має мати вигляд і чому?

Подумай і напиши, ким би ти хотів/хотіла стати в майбутньому і як би ти міг/могла прославити своє місто, регіон.

СПОРТСМЕНИ І РЕКОРДИ. СПОРТ У НАШОМУ ЖИТТІ

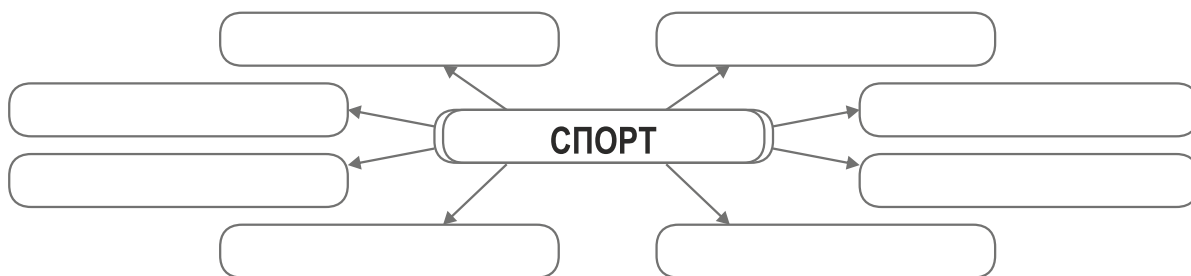
Відгадай загадку.

Бокс, хокей, бобслей, футбол,
Сноуборд і волейбол...

Стадіон, басейни, корт —
Об'єднало слово...

Обговори з однокласниками/однокласницями, що спорт дає людині. Складіть асоціативний кущ до слова «Спорт».

Спорт (англ. sport, походить від давньофранцузького disport – дозвілля, розвага) – це організована за певними правилами діяльність людей, яка потребує їхніх фізичних та інтелектуальних здібностей, а також міжособистісних стосунків, що виникають у процесі гри. Спорт – це змагання за певними правилами та підготовка до цих змагань. Часто спорт править розвагою для глядачів. Види спорту поділяються на індивідуальні й командні. Окремо виділяють розумові види спорту й технічні види спорту. До розумових видів спорту належать різного роду настільні ігри. У технічних видах спорту використовуються різноманітні механізми й машини: мотоцикли, автомобілі, літаки, моторні човни тощо.

Прочитай український переклад віршів, написаних засновником сучасного олімпійського руху П'єром де Кубертенем. Розкажи, що особисто для тебе значить спорт. Чи займаєшся ти яким-небудь видом спорту? Чи уболіваєш за якусь команду?

О СПОРТ! ТИ – МИР!
Несеш ти радість, щастя й мир,
Немов ріка – весняні води.
Під покривалом твоїх крил
Племена дружать і народи.
На ґрунті дружби і змагань
Фонтаном б'ють джерела чисті.
І п'ють ту воду без вагань
І немічні, і мускулісті.
Тож на вустах твоє ім'я
У місті, в чумі і в наметі.
О Спорт! Ти – мир і надбання
Усіх народів на планеті!

О СПОРТ! ТИ – НАСОЛОДА!
Спливає час, за віком вік.
Життя незмінне тріумфує.
Скрізь, де проходить чоловік,
Там завжди поруч спорт крокує.
Супутник нашого буття,
Одвічний дух його вирує,
Нам щирі радості життя
Душі і тілу він дарує.

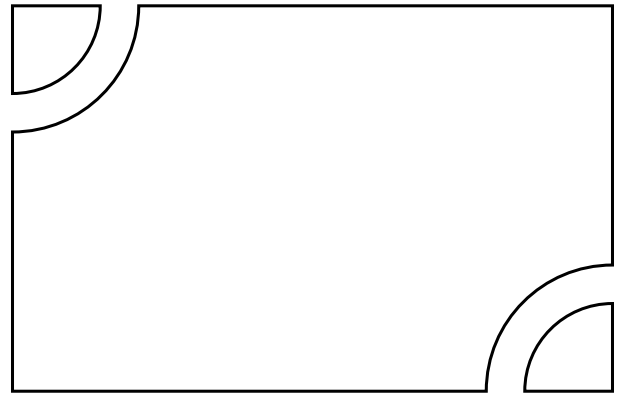
Склади синквейн на тему «Спорт».

Прочитай текст. Чи доводилось тобі бачити олімпійські кільця? Скільки їх, якого кольору? Що вони символізують? Запитай про це дорослих, однолітків, скористайся Інтернетом. Намалюй емблему олімпіад.

Олімпійські ігри – міжнародні спортивні змагання, які проводяться через певний проміжок часу. Вони зародилися в Стародавній Греції в місті Олімпії й були визначною подією в житті греків: за ними навіть вели відлік часу. Під час Олімпійських ігор припинялися війни. Сучасні Олімпійські ігри розпочалися з 1896 р. Вони бувають літніми й зимовими. Літні, як і в давні часи, проводяться кожні чотири роки. Зимові Олімпійські ігри об'єднують зимові види спорту й проводяться через два роки після літніх. Переможці змагань дістають довічне звання олімпійського чемпіона – це найвище досягнення у спорті. Олімпіади проводяться під гаслом «Citius, altius, fortius» (пер. з латини: «Швидше, вище, сильніше»). Також популярним є гасло «Головне не перемога, а участь».

Окрім звичайних Олімпійських ігор, на тих же аренах, де вони відбувалися, з 1992 р. проводять Паралімпійські ігри – міжнародні спортивні змагання для людей з інвалідністю. Спорт для таких людей створює умови для успішної життєдіяльності, відновлює психічну рівновагу, дає змогу повернутися до повноцінного життя. Паралімпійський рух в Україні почав розвиватися з 1989 р., і вже сформувалися 4 національні федерації спорту людей із порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху та інтелекту. Україна брала участь у шести літніх і п'яти зимових Паралімпійських іграх. Паралімпійська збірна України – одна з найсильніших у світі: на олімпіадах 2016 і 2018 рр. наша команда посіла 3 і 4 місця.

Асоціація сприяння міжнародному руху «Спорт для всіх» (TAFISA) оголосила перелік 20 найпопулярніших і наймасовіших видів спорту у світі: баскетбол, велосипедний спорт, волейбол, гольф, екстремальний спорт, єдиноборства (вільна, греко-римська боротьби, бокс, дзюдо, ушу, карате), йога, культуризм, легка атлетика, лижний спорт, настільний теніс, національні види спорту, плавання, ролер-спорт, скелелазіння, спортивне орієнтування, спортивні танці, теніс, футбол, хокей. Це дослідження TAFISA провела у 200 країнах. Перше місце в рейтингу посіла легка атлетика, якою займаються 9,6 % населення планети. Друге місце дісталось футболу – 8,4 %, а третє – плаванню (8,1 %).

Відгадай загадки. Відгадки запиши.

З гірки мчаться сани-біб,
В них сидить кілька осіб.
Швидкість там – не для дітей!
Звуть вид спорту цей _____

З нетерпінням зиму ждуть,
Лід малюють – іскри йдуть!
Гострі та стрімкі вони.
Мають назву _____

Той, хто диво-дошку має,
Із гори, як птах, злітає.
Це не гра – зимовий спорт!
Зветься вид цей _____

Ця спортивна боротьба –
Рух на лижах і стрільба...
Гонка – справжній марафон!
Цей вид спорту _____

Дві команди, як в футболі,
Та на крижаному полі,
І дорослих, і дітей
Позбирав на лід _____

Кулю шкіряну ганяють,
Лиш одну на полі мають!
По ногах не б'ють – це фол!
Називають гру _____

Донеччина пишається багатьма спортсменами і рекордами, які вони встановили. Перелічимо лише декілька з них.

Олена Акопян народилася в 1969 р. в Єнакієвому у вірменській родині. У дитинстві її захопленнями були музика і спорт. У підлітковому віці через поранення стала пересуватися тільки на інвалідному візку. Проте не залишила свої мрії й закінчила музичне училище й Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту. Олена є чемпіонкою та призеркою літніх Паралімпійських ігор із плавання (в Атланті, Сіднеї, Афінах та Пекіні), дворазовою призеркою зимових Паралімпійських ігор з лижних гонок та біатлону (у Нагано).

Олег Верняєв народився в 1993 р. в Донецьку. Став першим українським гімнастом, якому вдалося вибороти Кубок світу сезону 2014–2015 рр. У квітні 2015 р. на чемпіонаті Європи у французькому місті Монпельє Верняєв у багатоборстві (сума вправ на шести снарядах) став абсолютним чемпіоном Європи. На Олімпійських іграх у 2016 р. в Ріо-де-Жанейро (Бразилія) виборов срібну медаль в абсолютній першості й у змаганнях на паралельних брусах – першу золоту медаль цих ігор для України. Двічі йому було присуджене звання «Найкращий спортсмен року».

Альбіна Дерюгіна народилася в 1932 р. в Макіївці. З дитинства цікавилася спортом, училася в Дніпрі та Києві. Стала успішною тренеркою зі спортивної гімнастики, очолила Федерацію спортивної гімнастики України, створила школу спортивної гімнастики в Україні. У 1970-х рр. її дочка й учениця Ірина стала однією з найуспішніших спортивних гімнасток світу. Серед відомих спортсменок, вихованих Дерюгіними – Катерина Серебрянська, Ганна Бесонова, Ганна Різатдінова та ін.

Ілля Мате народився в 1956 р. в грецькій родині в с. Старогнатівці Бойківського р-ну. В дитинстві часто спостерігав, а потім і сам брав участь у змаганнях із грецької народної боротьби «куреш». Тренером Іллі зі школи й до перемог на міжнародних змаганнях був його земляк Віктор Борота. І. Мате переїхав у Донецьк, де продовжив тренуватися й закінчив Макіївський інженерно-будівельний інститут. Ілля був борцем вільного стилю, виборов звання чемпіона Європи (1979 р.) і світу (1979, 1982), олімпійського чемпіона у важкій вазі (1980 р.). У Єнакієвому щорічно проходив міжнародний турнір на приз І. Мате.

Лілія Подкопаєва народилася в 1978 р. в Донецьку. Вона є абсолютною чемпіонкою світу зі спортивної гімнастики (1995 р.) і чемпіонкою Європи (1996 р.), володаркою Кубка Єв-

ропи (1995 р.). У 1996 р. на XXVI Олімпійських іграх в Атланті Лілія посіла перше місце в абсолютній першості, перше місце – у вільних вправах, друге місце – на колоді. У її скарбничці 45 золотих, 21 срібна та 14 бронзових медалей. Після закінчення спортивної кар'єри Л. Подкопаєва створила в Донецькій області мережу гімнастичних шкіл, стала засновницею та головою Міжнародного благодійного фонду «Здоров'я поколінь», організувала в Україні міжнародний фестиваль спортивної гімнастики «Золота Лілія».

Руслан Пономарьов народився в 1983 р. в Горлівці. Із дитинства захоплювався шахами, зовсім молодим здобув звання гросмейстера. У 19 років став чемпіоном світу з шахів 2002 р. за версією ФІДЕ. Руслан також здобув звання віце-чемпіона Європи (2001), чемпіона України 2011 р., був срібним призером Кубка світу (2005). У складі збірної України став дворазовим переможцем шахових олімпіад 2004 та 2010 рр., переможцем командного чемпіонату світу 2001 р. Р. Пономарьов примножив славу шахістів Донеччини минулого століття – уродженця Бахмута Б. Верлінського (1887–1950), донеччанина А. Гаєвського (1897–1990) та ін.

Віктор Смирнов народився в 1986 р. в Донецьку. Незважаючи на те що з дитинства він є людиною з інвалідністю (по зору), Віктор жив повноцінним життям і активно займався спортом. Це дало йому змогу стати шестиразовим чемпіоном та призером XII Паралімпійських ігор в Афінах із плавання. Віктор є повним кавалером ордена «За мужність», а у 2004 р. за виняткові спортивні досягнення йому було надане звання Герой України з врученням ордена «Золота Зірка». Віктор є почесним громадянином Слов'янська.

Надія Ткаченко народилася в 1948 р. в Кременчуці, проте тренувалася в ДСТ «Авангард» у Донецькій області. Легкоатлетка Надія Ткаченко виграла чемпіонати Європи 1974 і 1978 рр. Олімпійську золоту медаль виборола в 1980 р. в Москві. Під час цієї Олімпіади Надія встановила особисті рекорди в п'яти видах багатобор'я й набрала 5083 балів, що стало світовим рекордом, який після зміни правил вже ніхто не може перевершити. Донеччани вшанували спортсменку і визнаного тренера з легкої атлетики тим, що більш ніж 30 років поспіль у місті організовували турнір імені Надії Ткаченко.

У 2001–2004 рр. у рамках проекту «Донбас на найвищих точках планети Земля» донецькі альпіністи піднімали зменшену копію кованої пальми Мерцалова, яка зображена на гербі області, на вершини гір. Потім ці пальми передавали в посольства країн, на території яких відбувалося сходження. Упродовж трьох років альпіністи підкорили 7 найвищих вершин усіх материків планети, зокрема Аконкагуа, Еверест, Ельбрус, Кіліманджаро, Мак-Кінлі, Монт Вінсон, Монт Вільгельм тощо. Про цей проект на телеканалі «Інтер» вийшла серія телепередач «Український герой».

Розкажи, про які спортивні рекорди ти знаєш. Чи є в тебе який-небудь особистий спортивний рекорд? Яких спортсменів твого населеного пункту ти знаєш? Якими українськими спортсменами ти особливо пишаєшся?

Йога – це стародавнє учення про самовдосконалення. Перші свідчення існування йоги на Землі датуються III тис. до н. е. Навіщо потрібна йога? Індійські вчителі запевняють, що регулярні заняття йогою допомагають розслабитися, зняти напругу, покращують роботу внутрішніх органів і систем організму, підвищують працездатність і розумову активність, розвивають координацію рухів. Основою йоги є пози – асани, – які робить людина, коли тренує своє тіло й приводить його в гармонію з диханням, внутрішніми відчуттями та емоціями. Спробуй зробити декілька асан. Якщо ці вправи тобі сподобаються – пошукай більш детальні інструкції й описи інших асан в Інтернеті або запишись у групу занять йогою.

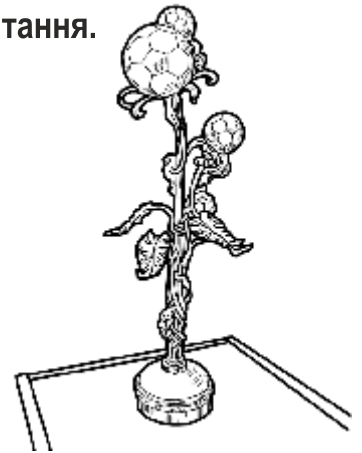
- «Пробудження»: сядь на підлогу і схрести ноги. Поклади руки на коліна. Тримаючи плечі опущеними, тягнися хребтом угору, відчуй себе квіточкою, що виходить із землі назустріч сонечку.

- «Вулкан»: на вдиху одночасно підними руки вгору і стань навшпиньки. Кінчики пальців і п'яти тримай разом. Всім тілом тягнися до неба.

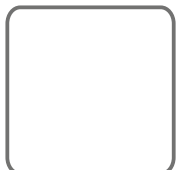
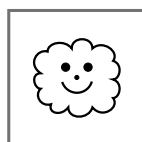
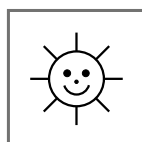
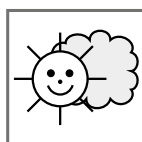
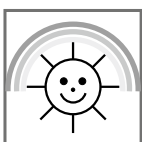

Перевір свої знання з теми «Спорт». Дай відповіді на запитання.

1. Назви батьківщину Олімпійських ігор.
2. Як називається чиста перемога в боксі?
3. Як називається найголовніший тенісний турнір?
4. Назви довжину дистанції марафонського бігу.
5. Який вид спорту супроводжує японська мова?
6. Як називається майданчик для боксу?
7. Як називається етап початку бігу?
8. Який спортивний костюм для занять цим видом спорту не змінювався з позаминулого століття?
9. Як називається спортивна колюча зброя з клинком прямокутного перетину?
10. Якому спортсмену, щоб перемогти, потрібно влучно стріляти і швидко бігати?

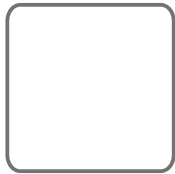

Щорічно в другу суботу вересня в Україні відзначається День фізичної культури і спорту. Мета цього свята – популяризація спорту в країні серед молоді та пропаганда здорового способу життя. Для проведення масових спортивних та фізкультурно-оздоровчих заходів на Донеччині діє 3480 спортивних споруд. Станом на сьогодні в Донецькій області функціонують 16 центрів «Спорт для всіх». У місцях масового відпочинку населення (парках, скверах, пляжах тощо) в містах та районах Донецької області в 2018 р. організовано та проведено фізкультурно-оздоровчі заходи «Спортивна зима», фестиваль ранкової зарядки «Рух заради здоров'я» та ін.

ВІДОМІ ВЧЕНІ ТА ВИНАХІДНИКИ ДОНЕЧЧИНИ

 Слова, які ти бачиш у назві подорожі, напевно, дуже знайомі тобі. А чи замислювався/замислювалася ти над походженням цих слів? Наприклад, винахідник. Співзвучне до слова «знаходити». Тому винахідником називають людину, яка вперше вигадала або вперше по-новому застосувала відомі до цього часу предмети, ресурси, зокрема й по-новому працювала з інформацією та зробила нові висновки. А ось дослідником/дослідницею називають людину, яка вивчає, проводить досліді з різними явищами. А також у процесі своєї роботи може робити нові відкриття, наприклад розпізнавати нові можливості звичних речей або вивчати джерела інформації, узагальнювати наявну інформацію та робити певні висновки.

Поміркуй: чи може одна й та сама людина бути і винахідником, і дослідником? А дослідником і майстром? Що допомагає одній і тій самій людині поєднувати різні ролі? Що може стати на заваді? Пропонуємо тобі дати своє визначення деяких понять, які ти бачиш нижче, кількома словами. Зроби це непростим способом – впиши щонайменше 5 асоціацій, які спадають на думку, коли ти чуєш слова «вчений», «майстер», «відкриття». Поділися результатами з сусідом/сусідкою по парті, з однокласниками та однокласницями. Чи багато асоціацій збіглися? Як гадаєш, чому?

ВІДКРИТТЯ _____

ВЧЕНИЙ _____

МАЙСТЕР _____

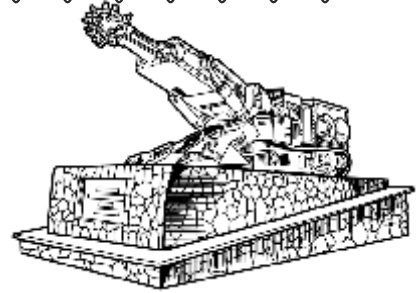
Прочитай про тих наших земляків, хто вже досяг успіху й чиїми відкриттями та винаходами пишаються не тільки в нашій країні, а й у світі. Подумай, на кого з них ти хотів/хотіла би бути схожим/схожою і чому.

Дмитро Айналов (1862–1939) народився в Маріуполі в грецькій купецькій родині. У 1884 р. він закінчив Маріупольську чоловічу гімназію, університетське навчання продовжив в Одесі. Спеціалізувався на історії мистецтв. Айналов викладав історію античного і давньоруського мистецтва в Санкт-Петербурзькому і Казанському університетах, працював в Ермітажі. Праці Айналов «Елліністичні основи візантійського мистецтва» та «Візантійський живопис XIV століття» відіграли велику роль у розвитку візантієзнавства не тільки в нашій країні. Інші його дослідження з давньоруського мистецтва «Києво-Софійський собор» (разом з Є. К. Редіним, 1889), «Архітектура чернігівських церков», «Пам'ятники християнського Херсонесу», «Історія давньоруського мистецтва» й сьогодні використовуються ученими.

Олексій Бахмутський (1893–1939) народився на Луганщині в родині шляхового обхідника, проте його життя було тісно пов'язане з Донбасом. Після закінчення трьох класів школи він почав працювати на шахті мастильником підйому, помічником слюсаря тощо, а з 17 років – електромонтажником. У 1932 р. Бахмутський розробив конструкцію і побудував

дослідний зразок вугільного комбайна, який одночасно здійснював зарубування, відбійку і навалку вугілля у вибої. Після низки вдосконалень Горлівський завод випустив у 1939 р. промислову серію цих комбайнів. Конструктивні рішення, запропоновані Бахмутським, надалі були використані в багатьох типах радянських комбайнів, зокрема «Донбас» і «Горняк».

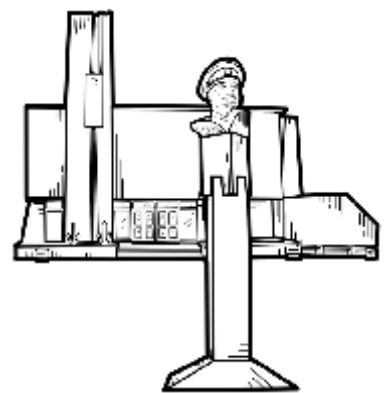

Григорій Бондар (1932–2014) народився в с. Іскрі Новоселківського р-ну. Спілкування зі своїм дідом – сільським лікарем – надихнули його допомагати людям долати хвороби. Після закінчення Донецького медичного інституту ім. М. Горького працював лікарем. Григорій був шульгою, тож довелося перенавчатися працювати правою рукою, хоча згодом міг оперувати обома. Створив і очолив у Донецьку протипухлинний центр, який став найбільшим у країні. Г. Бондар не тільки був хірургом-практиком, а й ученим, доктором медичних наук. Він написав понад 800 наукових праць і зробив понад 180 винаходів. У 2002 р. Г. Бондар був удостоєний звання Герой України.

Дмитро Гуртяк (1971–1998) народився в Макіївці. З дитинства захоплювався природничими науками й експериментальною діяльністю. У старших класах вчився в школі «Юний кібернетик» при фізичному факультеті Донецького державного університету, яку закінчив з відзнакою в 1988 р. У 1989 р. написав першу версію своєї програми KeyRus, пізніше – ще сім версій русифікатора для DOS. Завдяки гнучкості використання й компактності KeyRus дістав визнання і поширення не тільки на території колишнього СРСР, а й за кордоном (Австралія, Канада, Німеччина, США, Фінляндія, Чехія та ін. країни). Вважається одним із основоположників Фідонету на Донбасі.

Геннадій Мацука (1930–2017) народився в грецькій родині в с. Сартані під Маріуполем. Закінчив Київський ветеринарний інститут і працював ветеринарним лікарем. Потім продовжив навчання в аспірантурі, став кандидатом, а потім доктором біологічних наук. У 1973–2003 рр. Мацука був директором Інституту молекулярної біології та генетики НАН України. За участю вченого генно-інженерним способом був створений препарат для боротьби з вірусними захворюваннями – інтерферон людини. Він був першим генно-інженерним продуктом, отриманим в СРСР. У співавторстві був синтезований новий тип імунодепресанта, який є нетоксичним і сприяє накопиченню інтерферону. Він використовується при операціях з пересадки тканин і органів.

Георгій Сєдов (1877–1914) народився на хуторі Крива Коса – тепер смт Сєдове в Новоазовському р-ні – в українській родині, що жила з рибальства. Юнак з дитинства працював і тільки в 14 років пішов навчатися в трикласну школу, а потім втік із дому, щоб продовжити навчання й стати капітаном. Йому довелося подолати безліч труднощів, проте його мрія збулася – він став морським офіцером і капітаном. З 1902 р. Сєдов брав участь у гідрографічних експедиціях з вивчення Нової Землі, Карського моря, Каспійського моря тощо. Організував експедицію до Північного полюса, під час якої загинув. У 1990 р. в смт Сєдовому на честь дослідника був відкритий музей.

Феоктист Хартахай (1836–1880) народився в с. Чердакли (с. Кременівці Нікольського р-ну) в грецькій родині. Вищу освіту здобув у Санкт-Петербурзькому університеті на східному факультеті. Тут він став активним діячем революційної спілки – групи української молоді, згуртованої довкола Тараса Шевченка. Він же й виступав із прощальною

промовою українською мовою під час поховання поета. Після закінчення університету займався дослідженнями з історії Криму, культури греків Приазов'я і кримських татар, викладацькою діяльністю. У 1863–1866 рр. співпрацював із часописом «Современник». У 1875 р. він переїхав до Маріуполя й доклав багато зусиль для відкриття в місті навчальних закладів – чоловічої і жіночої гімназій. Серед випускників гімназії були відомі вчені – візантолог Дмитро Айналов, один із основоположників російської психологічної науки маріуполець Георгій Челпанов (1862–1936) та ін.

Віктор Шаталов народився в Донецьку в 1927 р. У 1953 р. закінчив фізико-математичний факультет Донецького педагогічного інституту, працював учителем математики. Вважається одним із найвідоміших педагогів-новаторів СРСР. Шаталов розробив систему навчання з використанням опорних сигналів – взаємопов'язаних ключових слів, умовних знаків, малюнків і формул з коротким висновком. Оригінальна система інтенсивного навчання Шаталова, яка була розроблена для середньої і старшої школи, включає понад сотню педагогічних відкриттів та інноваційних підходів у викладанні навчального матеріалу, розвитку творчого мислення, контролі знань тощо.

На початку XXI ст. в Донецькій області працювали кожен п'ятий винахідник і раціоналізатор України. Прочитай про деякі сучасні конструкторські бюро та винахідників Донеччини. Поміркуй, у якій царині знань або в якій галузі ти хотів/хотіла би зробити якийсь відкриття чи винахід. Як ти думаєш, що для цього потрібно зробити?

Найбільше винахідників, авторів промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій Донеччини зайнято на підприємствах Донецька, Маріуполя, Макіївки, Краматорська, Харцизька та Горлівки. При цьому 70 % усіх винахідників і раціоналізаторів краю припадає на промисловість, серед них понад половину – на підприємства чорної металургії. Третя частина поданих заявок і отриманих охоронних документів на винаходи припадає на виші і наукові установи – Донецький державний медичний університет, Інститут невідкладної і відновної хірургії, Приазовський державний технічний університет, Донбаську державну машинобудівну академію, науково-дослідний інститут «Дондипровуглемаш» і Макіївський державний НДІ безпеки робіт у гірничій промисловості.

У 1991 р. на базі спеціального конструкторського бюро «Інтелект» Донецького державного університету був створений Інститут проблем штучного інтелекту НАН України. В інституті інтенсивно проводяться розробки комп'ютерів нового покоління й інтелектуально-механічних роботів цільового призначення. Можна згадати робота «Інтелект-12», призначеного для роботи в небезпечному для людини середовищі й знешкодження вибухонебезпечних предметів. Співробітник цієї установи Сергій Мащенко розробив також пристрій керування об'єктом, який був визнаний найкращим винаходом 2012 р. в Донецькій області.

Звісно, вчених, які народилися і працювали в нашій країні, і зокрема у твоєму регіоні, набагато більше, ніж ти побачив/побачила в цьому зошиті. Поговори з дорослими, пошукай в Інтернеті й спробуй знайти інформацію про вчених, винахідників/винахідниць і просто творчих людей, що живуть поруч із тобою.

Поміркуй разом із однолітками: якщо людина має право отримати прибуток із використання своїх винаходів, то чи має вона нести матеріальну чи моральну відповідальність за шкоду, яку може заподіяти певний винахід здоров'ю людини, існуванню людства чи природи?

Чи знаєш ти, що такі винаходи, як гасова лампа, компактний диск, гіпсова пов'язка та попередник рентгена, кінескоп для показу кінострічок, годинник-глюкометр, рукавичка для людей з вадами зору та багато інших важливих і необхідних речей, належать українцям з різних куточків нашої країни? Але, на жаль, деякі з винахідників/винахідниць не змогли вчасно описати своє відкриття, запатентувати його й представити світовій спільноті, тому й не вони сьогодні є визнаними «батьками» цих корисних речей.

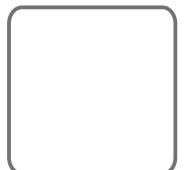
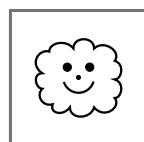
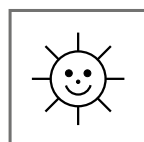
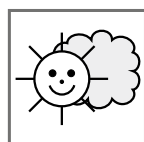
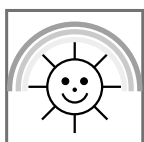
Як ти зміг/змогла побачити, в Україні живуть дуже талановиті люди з допитливим розумом, спостережливі та уважні до деталей. Але деякі ідеї, винайдені українцями, світ побачив під іменем інших вчених. Не виключено, що декілька людей одночасно можуть дійти однакових висновків під час дослідів. Як же довести, що ідея належить саме тобі? Ось декілька важливих кроків, яких треба дотримуватись:

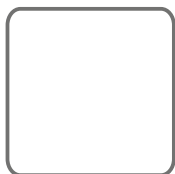
1. Найнадійніший захист – це патентування в спеціальному державному бюро. Це можливо зробити навіть у твоєму віці за допомогою батьків. Але, щоб запатентувати ідею, потрібно зробити прототип (міні-копію, пробний екземпляр, приклад коду з інформацією), тобто надати ідеї матеріальної форми.

2. Під час виготовлення прототипу потрібно нотувати кожний свій крок. Таким чином ти матимеш докази, як його отримав/отримала, як дійшов/дійшла цієї думки. А також підказки для себе, що треба врахувати на майбутнє. Що вдалося, а від чого довелося відмовитися.

3. Якщо ти спілкуєшся з потенційним покупцем/покупчиною або людиною, яка готова оплатити виготовлення прототипу (таку людину називають інвестором/інвесторкою), будь певен/певна, що описуєш основні риси продукту. Непотрібно розповідати деталі виготовлення, технологію і кроки – так твою ідею можуть вкрасти. Опиши, для чого ця річ створена і кого вона може зацікавити.

4. Подумай над логотипом та назвою. Вона може бути пов'язана з властивостями продукту, як, наприклад, торгова марка «Ласунка» (назва говорить про смак продукції). Також назва може походити від імені автора, наприклад дизайнери називають торгові марки своїм ім'ям – Vovk, Pustovit, AndreTan тощо. І головне – не зупиняйся. Завжди виграє той, хто мріє і втілює ідеї в життя.

ПІДПРИЄМНИЦТВО Й ТОРГІВЛЯ. НАРОДНІ МАЙСТРИ/МАЙСТРИНІ ТА ПІДПРИЄМЦІ(-НИЦІ) КРАЮ

Придумай визначення.

 Ма́йстер/майстри́ня – _____

 Підпри́мець/
підпри́ємниця – _____

Розкажи, які народні ремесла й види декоративно-ужиткового мистецтва ти знаєш.

Передивись речі, якими прикрашена твоя оселя та якими ти користуєшся в повсякденному житті, – можливо, на чомусь ти знайдеш клеймо або підпис народного(-ї) майстра/майстрині, про яких йде мова в тексті. Розкажи про це в класі. Які ще цікаві вироби народних майстрів/майстринь і аматорів/аматорок ти зустрічав/зустрічала під час відвідування музеїв, ярмарків, парків у своєму населеному пункті? Яких ще майстрів/майстринь ти знаєш?

На Донеччині в 1982 р. було створено творче об'єднання художників та народних умільців «Натхнення». Першими головами правління були відомий різьбяр В. Хитько і народний художник України О. Поляков. До об'єднання увійшли 24 філії та понад десять клубів декоративно-ужиткового мистецтва. На Донеччині також успішно діють організації та установи, що об'єднують різні групи ремісників за галузевими та професійними ознаками: гільдії, спілки, центри та школи народних ремесел, навчально-показові майстерні, ремісничі палати тощо. Останніми роками досить потужно про себе заявила Гільдія ковалів Донбасу (голова – В. Бурдук). Найвідомішим проектом Гільдії ковалів Донбасу є Парк кованих фігур.

Основними центрами гончарства на Донеччині колись були с. Благодатне в Амвросіївському р-ні, села Мала Діброва та Ямпіль Лиманського р-ну, с. Піскунівка Слов'янського р-ну тощо. Через великі поклади якісної глини біля Слов'янська тут у 1892 р. відкрив виробництво фарфору і фаянсу російський промисловець М. Кузнецов. Пізніше тут були створені заводи промислової кераміки, які виробляли кахлі, сантехніку тощо. Тепер у Слов'янську працюють сотні маленьких гончарних майстерень, де виробляють кераміку, яку знають по всій Україні.

У Краматорську з 2003 р. створений клуб «Чародійка», що об'єднує шанувальниць вишивок, які створюють святкові та сюжетні рушники, серветки, наволочки. Серед його майстринь – Н. Барковська, Т. Овдієнко, Л. Трофімова, Г. Школа та ін. Сорочки та блузки вишиває Є. Максименко. Майстрині також реставрують старі рушники з фондів музеїв. На Донеччині характерна вишивка гладдю, переважно білими, коричневими та синіми нитками. Поширений орнамент краю – «ламана гілка». У Донецьку в клубах «Світлиця» і «Ліхтарик» працювали також знані майстрині вишивки – Є. Журба, Л. Кравченко, В. Рижкова, В. Харіна, Т. Шульга, В. Шуригіна, І. Яхно та ін. Колись майже в кожній хаті в с. Роздольному (Великій Каракубі) гречанки ткали традиційні килими, які мали попит далеко за межами нашого краю. Подружжя Федотових відновили на Донеччині втрачене давнє мистецтво Русі-України – вузликове плетіння.

Уславила край і майстриня декоративного розпису й витинанки К. Гуржій-Крохмаленко. Вона працювала в Донецьку художником-декоратором у палацах культури, художником з розпису тканин на фабриці художньої галантереї. Грекиня за народженням, вона намагалася впроваджувати український орнамент у виробу домашнього вжитку, розробляла ескізи до українських мальованих рушників. К. Гуржій-Крохмаленко вважається засновницею школи донецької витинанки. На Донеччині можна побачити також мальовки – декоративні малюнки на тонкому папері, виконані аніліновими фарбами – «манійками». Вони прийшли на зміну настінному розпису в оформленні інтер'єру хати. Майстром цього виду народного мистецтва є М. Наумчук.

Традиційно в нашому краї було розвинуто лозоплетіння та соломоплетіння. Серед відомих майстринь можна згадати Г. Соломку, Л. Дьоміну та ін. Раніше великою кількістю майстрів, що виробляли різноманітні кошики, славилася с. Старогнатівка Волноваського р-ну. У наш час в області організують Міжнародний еколого-мистецький пленер з лозоплетіння «Діалог із природою», який є спільним проектом Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України з Національною спілкою художників України. Також у краї живуть різьбярі, зокрема В. Гутиря – заслужений художник України, який ще працює в галузі станкового живопису, робить скульптури. Оскільки на Донеччині є значні запаси солі, то не дивно, що набуло популярності й різьблення по солі. Одним із відомих представників цього мистецтва був Г. Товстенко. Він створював реалістичних, казкових та фантастичних героїв.

У 2019 р. в Художньому музеї Краматорська відбулось відкриття культурно-мистецького проєкту «Військово-польовий арт», який спрямований на перетворення атрибутів війни на витвори мистецтва, показуючи цим, що сила життя вища за силу смерті. Творчі роботи створювали понад 200 майстрів зі всієї України в різних техніках. Кожен експонат розмальований у стилі, характерному для майстра регіону, у якому він мешкає або працює. Цей факт об'єднує українців і показує культурне та національне розмаїття країни.

Розпитуючи дорослих, відвідуючи бібліотеку чи за допомогою мережі Інтернет, спробуй дізнатися, чи живуть у твоєму населеному пункті народні майстри/майстрині й що вони виробляють. Розкажи про них у класі, і якщо вам буде цікаво з ними зустрітися, запросіть їх на урок.

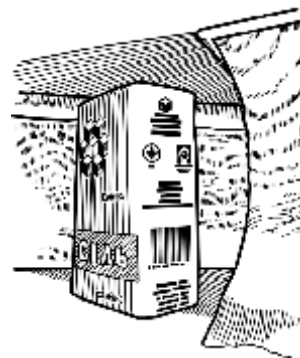

Відкриття донецького вугілля було пов'язане з соляним промислом і пошуком палива, альтернативного деревині. У 1721 р. управитель Бахмутських соляних промислів Микита Вепрейський та комендант Бахмутської фортеці Семен Чирков взяли проби кам'яного вугілля в урочищі Скелеватому та на річці Біленькій. Зразки вугілля були відправлені до Санкт-Петербурга в Берг-колегію, яка підтвердила якість цього мінералу. Перший промисловий видобуток вугілля був організований тими ж Вепрейським і Чирковим і розпочався в 1723 р. За радянських часів сталінськими вченими була поширена інформація, що відкрив вугілля на Донбасі Григорій Капустін, йому навіть були споруджені пам'ятники. Проте з архівних документів відомо, що він брав проби копалин лише поблизу Тули, Воронежу та на Дону, але їхнє випробування не підтвердило в них паливних якостей. Капустіну також приписували керівництво наступною експедицією з пошуків вугільних родовищ, яка розпочалася в 1724 р., проте насправді її очолив британець Георгій Ніксон, а в її складі були вугільні майстри – англійці Джон Маршал, Томас Краувін, Томас Кларк, Вілім Персон, перекладач Яків Граматін, казначей Андрій Маслов, а Григорій Капустін був усього лише підканцеляристом. Експедиція прибула вже тоді, коли вугілля на Донеччині було відкрито і вже працювала перша промислова шахта. Перше ґрунтове наукове геолого-стратиграфічне дослідження Донбасу провів у 1827 р. гірничий інженер з Харкова Євграф Ковалевський (1790–1867). Йому ж належить дослідження Донецького кряжу та назва «Донецький басейн», від чого згодом було утворено скорочення «Донбас».

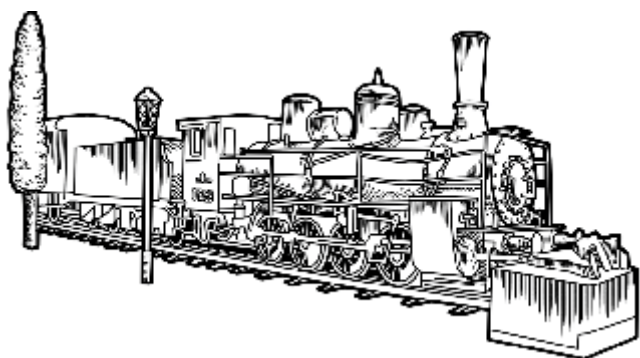

Прочитай про купців і підприємців різного етнічного походження. Розпитай дорослих, кого з відомих підприємців, засновників промислових підприємств твого населеного пункту вони можуть згадати. Подумай, що рухало цими людьми, крім бажання збагатитися.

Першим кроком промислового освоєння багатих, але в давні часи небезпечних степових земель Східної України стало добування солі з води Торських та Бахмутських озер у XVII – на початку XVIII ст. Наступним – відкриття в 1720-х рр. покладів кам'яного вугілля й початок його видобування для використання в промисловості. У 1869 р. в дію увійшла Курсько-Харківсько-Азовська залізнична магістраль. Її пуск став поштовхом для спорудження системи магістралей, які пронизували Донецький кряж в усіх напрямках, зокрема важливим був маршрут Донбас – Кривий Ріг (1884 р.), який зв'язав

видобуток залізної руди та вугілля. Десятки приватних залізничних гілок поєднували окремі промислові об'єкти із загальною системою залізниць. На кінець XIX ст. за транспортними можливостями Донбас став одним з найбільш розвинутих регіонів Європи. Це було додатковим стимулом для розвитку промисловості в краї.

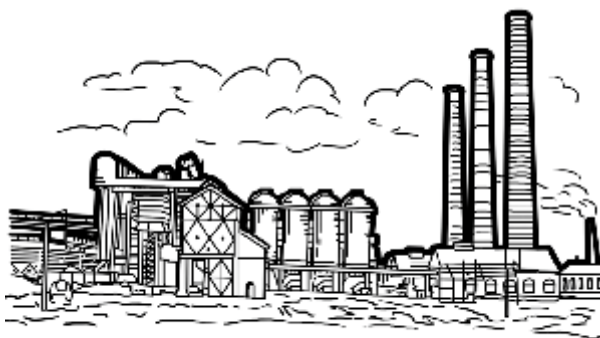
Поряд з відомими родовищами й шахтами Бахмутського повіту виникли нові потужні вугільні рудники – Юзівський, Курахівський. Їхнє спорудження було пов'язане з ім'ям британського підприємця валлійця Джона Джеймса Х'юза (Юза, 1814–1889). У 1869 р. він створив «Новоросійське товариство кам'яновугільного, залізного та рейкового виробництва». У тому ж році почалося будівництво металургійного заводу й навколо нього виникло селище, яке дістало ім'я підприємця – Юзівка (зараз м. Донецьк). Обладнання для заводу та вугільних шахт було завезене з Великої Британії. У 1889 р. для будівництва машинобудівного і чавуноливарного заводу біля Юзівки двоє інженерів і підприємців німецького походження – Едуард Боссе і Рудольф Геннефельд – придбали ділянку землі в поміщика і шахтовласника Н. А. Рутченка. Їхнє починання було вдалим, ім'ям Боссе й сьогодні називається житловий район Машинобудівного заводу в м. Донецьку.

Петро Горлов

Із 60-х рр. XIX ст. на Донбасі активно займався підприємницькою діяльністю Іван Григорович Іловайський (1831–1883). Він заснував Макіївський кам'яновугільний рудник (1859–1870) та механічний завод (1866 р.) в слободі Зуївці. Іван Іловайський став першим підприємцем у Російській імперії, хто в 1874 р. обладнав англійськими паровими машинами та іншими засобами механізації 5 шахт свого рудника. Окрім ремонтно-механічного заводу, він побудував також великий винокурний завод, відкрив у Зуївці кінний завод, де розводили чистокровних англійських породистих верхових коней, також він займався побудовою та інспектуванням парафіяльних шкіл та училищ у Міуській окрузі. Закладина Корсунського рудника (майбутня шахта «Кочегарка» в м. Горлівці) відбулись у 1867 р. на кошти Товариства південноросійської кам'яновугільної промисловості, засновником якого був С. С. Поляков. Ініціатором і керівником будівництва шахти був гірничий інженер Петро Миколайович Горлов (1839–1915). Тому шахтне селище, яке тут виникло, названо його ім'ям. За декілька наступних років були закладені вугільні рудники «Альберт», «Альфред», «Марія», «Государів Байрак» тощо. Горлівка стала одним із найпотужніших центрів вуглевидобутку.

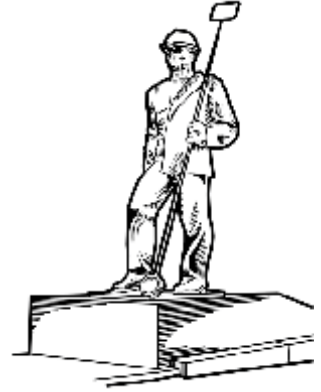
У 1895 р. в Бахмутському повіті за допомогою бельгійських інвестицій був закладений чавуноплавильний завод, названий Петровським. Пізніше завод і місто навколо нього дістали ім'я одного із засновників – промисловця Федора Єгоровича Єнакієвого (1852–1915). У середині 1890-х рр. Ю. Ротштейн із Пруссії і Е. Д. Сміт із США дістали від уряду Російської імперії дозвіл заснувати «Нікополь-Маріупольське гірниче і металургійне товариство» для розробки покладів марганцю в районі Нікополя, а також будівництва металургійних, трубних і корабельних заводів у Маріуполі. У США вони закупили металургійний завод із трубозварювальним цехом. Завод демонтували й все до останнього цвяха і цегли привезли в

Маріупольський порт пароплавом 19 квітня 1896 р., а вже в лютому наступного року завод став працювати. У 1898 р. поруч із «Нікополем» почалося будівництво ще одного металургійного підприємства. Інвестиції надійшли з Бельгії від Товариства «Провіданс», яке володіло великими металургійними підприємствами як у самій Бельгії, так і у Франції. Воно утворило нове (дочірнє) Товариство «Російський Провіданс» у Маріуполі. Розвитком заводу в Маріуполі займався інженер Луї (Людвіг) Бедюве. Тепер ці два заводи називаються ММК ім. Ілліча і ПАО «Металургійний комбінат «Азовсталь»».

На місці майбутньої Костянтинівки бельгійцями були побудовані скляний, пляшковий і хімічний заводи. Ще одним підприємством у сфері виробництва продукції зі скла був дзеркальний завод, побудований у 1899 р. Тут також було організовано виробництво металопродукції, що належало Бельгійському акціонерному товариству «Залізнопрокатні заводи в Костянтинівці». Широкий розвиток дістало й виробництво вогнетривких та керамічних виробів у Торезьку. До 1900 р. в наш регіон було вкладено 2/3 усіх іноземних капіталів, що діяли у вугільній промисловості Російської імперії. У Донецькому басейні діяло 12 металургійних заводів, 11 з яких збудували переважно за кошти іноземних підприємців – американців, англійців, бельгійців, німців і французів. Значну роль у розвитку промисловості та торгівлі відігравали єврейські купці та ремісники, наприклад у довоєнній Юзівці їх було 25 % від усього населення міста. По обидва боки Кривого Торця в районі станції розташовувалися городи, які оброблялися болгарськими поселенцями. Грецькі купці та підприємці вкладали гроші в розвиток судноплавства і розведення овець.

• У наш час найбільшою фінансово-промисловою групою України є Приватне акціонерне товариство «Систем Кепітал Менеджмент», яке було засноване в Донецьку у 2000 р.

• Для підтримки малого і середнього підприємництва та розвитку сільських територій у 2017 р. Донецька обласна державна адміністрація започаткувала проєкт «Український донецький куркуль». У рамках проєкту було профінансовано вже більш ніж 200 бізнес-проєктів.

• Щорічно на Донеччині проходить регіональний конкурс «Підприємець року Донецької області».

Напиши, якими, на твій погляд, знаннями, уміннями, цінностями та якостями має володіти підприємець/підприємниця.

Людина має вчитися, їсти, лікуватися, мати житло, одягатися, переміщатися в просторі тощо. Потреба – це необхідність володіти певними речами, а також користуватися послугами – в освіті, охороні здоров'я, побуті, розвагах тощо. Для того щоб задовольняти потреби людей у товарах і послугах, існує бізнес.

Бізнес (з англ. – заняття, справа) дає людям те, що їм потрібно для життя. А людина, яка займається бізнесом, називається бізнесменом або підприємцем. Бізнесмен має 1) вивчити потреби людей, 2) знайти або зробити те, що їм необхідно, 3) продати це людям, які все це споживають і тому називаються споживачами. Це величезна праця, що потребує постійних зусиль. Що ж змушує бізнесмена так працювати? Головна його мета – отримати від своєї справи більше коштів, ніж у неї вкладено, тобто отримати прибуток.

Прибуток – це частина виручки від продажу товару (виконання робіт або послуг), що залишається після виплати та покриття всіх витрат на виробництво цих товарів і після оплати всіх податків. Прибуток дає можливість розвивати свій бізнес, вкладати гроші в цікаві проекти, робити для себе необхідні покупки, краще харчуватися, одягатися, відпочивати й т. д. Великий і регулярний прибуток також дає змогу займатися благодійною діяльністю. Крім цього, бізнесмен може отримувати моральне задоволення від самореалізації, втілення своїх ідей, виробництва корисних товарів тощо.

Однак підприємницька діяльність – це не тільки радість перемог. У бізнесі є гостра конкурентна боротьба, суперництво, ризик втрат та інші проблеми. Важливо вірити у свою ідею, мати чіткий план її реалізації й не боятися складнощів.

У нашій країні тепер у кожної людини є можливість мати свою справу і бути власником/власницею. Хто ж такий/така власник/власниця? Це людина, яка має право володіння, користування, розпорядження яким-небудь майном. Бізнесмен/бізнесменка, як і власник/власниця, може мати у своєму розпорядженні засоби виробництва – будинки, землю, інструменти, машини, комп'ютери тощо, зокрема звичайну духовку, якщо збирається сам/сама випікати тістечка, або бандуру, якщо збирається грати в переході й цим заробляти гроші. Отже, якщо у підприємця/підприємниці є власність на засоби виробництва чи гроші на їхню оренду, він/вона може почати свою справу (бізнес). Обсяг діяльності залежить від вкладеного в нього капіталу, тобто грошей. Якщо на старті підприємницької діяльності ти обмежений/обмежена в коштах, значить, потрібно розраховувати на свої сили або знайти інвестора/інвесторку – того, хто має вільні гроші й готовий їх вкладати в цікаві ідеї з метою отримати прибуток чи безкорисливо, як благодійник/благодійниця. Пошук грошей для реалізації ідей називається «фандрайзинг». Практика показує, що майже всі великі ідеї, наприклад виготовлення автомобілів чи комп'ютерів, на самому початку не викликали великого захоплення в тих, хто мав капітал і міг допомогти втілити в життя нове відкриття. Також багато цікавих ідей сучасним бізнесменам спали на думку ще під час навчання у школі. Тож, якщо в тебе є бізнес-ідея, не втрачай надії й наполегливо шукай можливості її втілення.

Для успішного заняття бізнесом необхідно розуміти, що таке маркетинг. Щоб домогтися успіху, треба зрозуміти, для кого ти працюєш. Розуміння і задоволення потреб своїх споживачів – це і є маркетинг. Мета маркетингу – дізнатися і зрозуміти чи переконати споживача/споживачку (клієнта/клієнтку) настільки, щоб без цього товару або послуги він/вона не міг/могла обходитися. Товари і послуги, за які ми просто зараз готові дістати гроші з гаманця, і є попит. Наприклад, парасольки найкраще продаються в дощову погоду. Ще один приклад. Бізнесмен Байрон Різ вирішив стати справжнім Санта-Клаусом для дітей у всьому світі, адже кожен малюк взимку мріє про подарунок чи хоча б лист від нього. Він зробив сайт SantaMail.org, щоб діти мали можливість відправити свої листи в «Сантамейл» на «Північному полюсі». Щоб отримати персоналізовану відповідь від Санти, батькам діточок треба було заплатити 9,95 доларів. Це, може, й невелика сума, але якщо помножити її на 300 тис. відповідей, які Байрон від імені Санти відправив тільки у 2016 р., то виходить кругленька сума.

Все має свою ціну, зокрема товари та послуги. Ціна – це кількість грошей, які правлять за річ, продукт або послугу. Як встановлюється ціна? На ринку зазвичай покупці торгуються з продавцями. Продавець називає ціну, вищу від тієї, яку очікує отримати, а покупець, навпаки, називає ціну, нижчу від тієї, яку готовий сплатити. Торгуючись, вони встановлюють ціну, яка влаштовує їх обох. У магазинах зазвичай торгуватися не вийде – там всі платять однаково. Від чого залежить ціна? Від витрат на виготовлення й від попиту. Чим вищий попит, тим вища ціна. Найпростіший метод ціноутворення – собівартість + надбавка, де собівартість – це сума грошей, витрачена на те, щоб зробити товар або надати послугу, а надбавка – це прибуток, який ти сподіваєшся отримати.

Наприклад, ти можеш виготовити повітряного змія. Для того щоб його зробити, потрібно купити клей, папір, палички для каркаса, фарби, нитки тощо. Формула ціни на змія може бути така: 50 грн. – ціна всіх матеріалів і твоєї роботи з виготовлення плюс надбавка за ідею і винагородження (20 % від 50 грн.) – 10 грн. Разом остаточна ціна – 60 грн. Якщо зробити і продати 100 таких зміїв, то отримаєш 6000 грн., з яких 1000 грн. буде чистим при-бутком. Якщо ж ти їх зробиш і будеш продавати на фестивалі повітряних зміїв і попит на них буде дуже великий, тоді надбавка може бути більша – до 100 %, відповідно і прибуток буде більший. Хоча якщо робити таку велику кількість зміїв, то ще потрібно буде заплатити за відкриття підприємницької діяльності, оренду приміщення, зарплату помічникам, податки, ліцензію на торгівлю і за оренду торгового місця тощо. Всі ці витрати також повинні увійти в собівартість товару. Без прибутку будь-яка комерційна діяльність втрачає сенс.

(За А. і П. Владимирськими)

Прочитай текст про одного з підприємців нашого краю. Поміркуй разом із дорослими, чому бізнес цих підприємців став успішним.

У родині Саргіса Арутюняна для власного споживання здавна варять варення із зелених горіхів за родинним рецептом. У Костянтинівці, куди переселилася родина в 1996 р., такий смаколик був дещо незвичним, але сусідам сподобався. Нещодавно Саргісу та його сестрі Сірануш спало на думку виготовляти варення на продаж і в такий спосіб підтримати батьків і створити невеликий сімейний бізнес. Вони почали робити екзотичне варення – з апельсинів, кизилу, чайних троянд та шовковиці тощо. Потім, побачивши скільки гине місцевих ягід і фруктів, які люди не встигають переробляти, вирішили

розширити асортимент. Продавати варення почали через соціальні мережі й вираховували максимально привабливу ціну, спростили оплату та доставку замовлення, і, звісно, не жертвували якістю варення. Щоб ще більше привабити покупців, стали пропонувати клієнтам гарну фірмову упаковку та різну тару, можливість зробити на них будь-які написи і побажання, щоб варення можна було дарувати. Також до замовлення почали додавати маленькі сюрпризи – чай, іграшку, цукерки. Результат перевершив сподівання Саргіса і Сіри. Тепер підприємці розсилають своє варення по всій країні та міркують про розширення бізнесу.

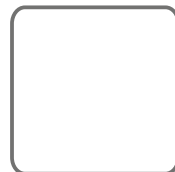
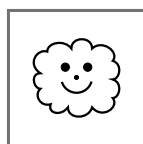
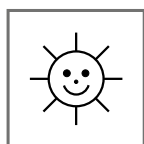
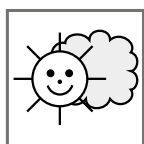
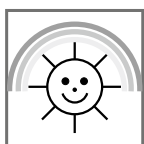
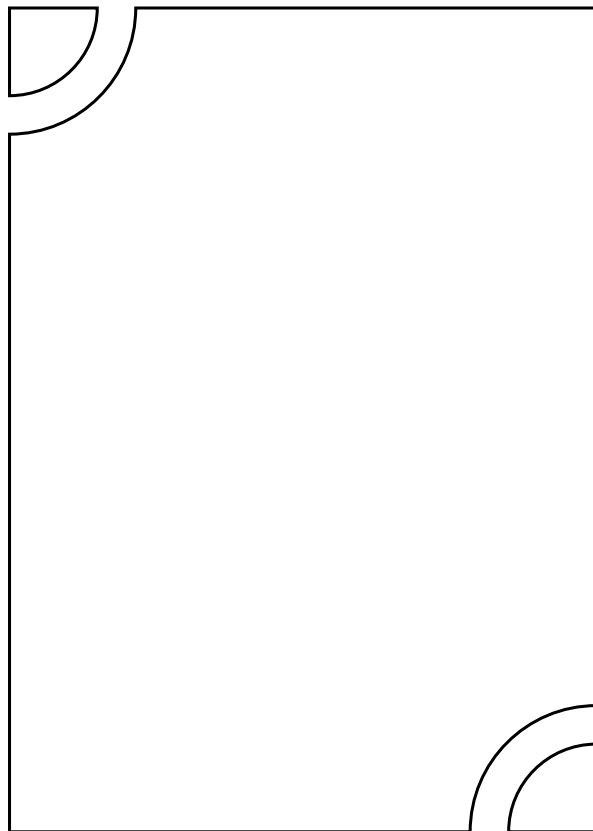
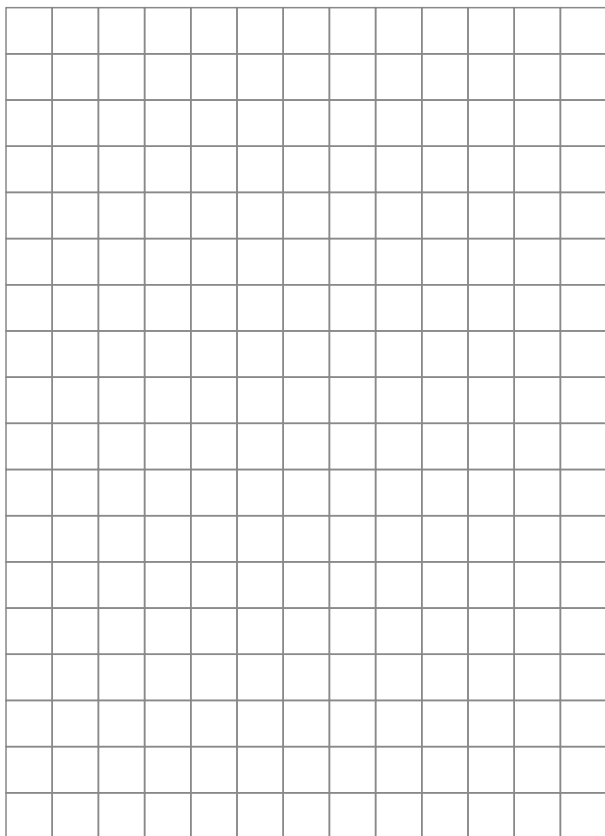
Подумай: які приватні підприємства й успішні заклади торгівлі, харчування, побутових та інших послуг є у твоєму населеному пункті? А яких закладів чи підприємств, на твій погляд, бракує? Чи хотів/хотіла би ти в майбутньому відкрити свою справу? Яку саме і чому?

Спробуй скласти кросворд із назв промислових підприємств, торговельних чи розважальних центрів, прізвищ відомих підприємців/підприємниць та майстрів/майстринь твого населеного пункту.

Придумай і намалюй власний логотип, тобто зображення, яке буде говорити про твоє ім'я, хобі, ідею, яку б хотів/хотіла втілити в майбутньому.

МЕЦЕНАТСТВО Й МИЛОСЕРДЯ

Меценатство – благодійна діяльність у сферах освіти, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, науки і наукових досліджень

Благодійність, або доброчинність, – безкорисливе надання допомоги тим, хто її потребує

Милосердя є діяльним прагненням допомогти кожному, хто має в цьому потребу. Відповідно до християнського віровчення обов'язком кожної людини визначено такі милосердні вчинки: голодного нагодувати, спраглого напоїти, голого одягнути, недужого відвідати, померлого поховати. Добра порада іншій людині вважається виявом духовного милосердя. Милосердя ґрунтується на таких якостях людини, як чуйність, уважність, доброзичливість, і несумісне з пихою, байдужістю, брутальністю.

В ісламі, як і в інших світових релігіях, постійне моральне вдосконалення ставиться за обов'язок кожному/кожній правовірному/правовірній мусульманину/мусульманці. Згідно з віровченням, Аллах, який є милостивим і милосердним, вимагає і від мусульман виявляти такі ж якості. При цьому в Корані йдеться не лише про співпереживання, співчуття тому/тій, хто потрапив/потрапила у складне становище, а й про надання йому/їй реальної безкорисливої допомоги і підтримки. Всі мусульмани мають платити зак'ят – милостиню, або податок на користь тих, хто потребує допомоги.

У давніх євреїв існували етичні норми про необхідність співчуття ближньому, надання йому моральної і матеріальної підтримки. Вважається, що добродійність є одним з основних постулатів іудаїзму. Старий Завіт містить декілька законів, що передбачають свого роду оподаткування на користь бідних. У Талмуді добродійність позначається як праведність або справедливість: бідний має право отримувати, а спроможна людина має давати. Проте від обов'язку виявляти милосердя не звільняється ніхто: ні сильний світу цього, ні останній бідняк.

Подумай, чому раніше медсестру в лікарні називали сестрою милосердя.

Прочитай притчу. Які емоції вона в тебе викликала? Які живі істоти (і зокрема люди) навколо тебе найбільше потребують милосердя й співчуття? Як ти гадаєш: чи кожна людина здатна на милосердний вчинок?

Один старий йшов берегом моря і раптом побачив хлопчика, який піднімав з піску морських зірок і кидав їх у воду. Старий підійшов ближче і спитав: «Навіщо ти кидаєш ці морські зірки у воду?» Хлопчик, не припиняючи свого заняття, відповів: «Якщо вони залишаться на березі до завтрашнього ранку, коли почнеться відлив, то загинуть». – «Але це ж просто нерозумно! – вигукнув старий. – Озирнись! Тут їх тисячі на всьому узбережжі. Твої спроби нічого не змінять!» Хлопчик підняв наступну морську зірку, на мить задумався, кинув її в море і сказав: «Для цієї зірки я зараз змінив усе». Тоді старий теж підняв зірку й кинув її в

море. Потім ще одну. До ночі на пляжі було безліч людей, і кожна піднімала і кидала в море зірку. І коли зійшло сонце, на пляжі не залишилося жодної неврятованої живої істоти.

Англійський поет і релігійний діяч XVI–XVII ст. Джон Донн колись сказав: «Бути милосердними – це значить робити все, що ми спроможні зробити». Разом із сусідом/сусідкою по парті обери одну з наведених нижче ситуацій і напишіть на пелюстках квітки-семицвітки ваші можливі дії – яким чином ви могли б виявити милосердя, допомогти в цій ситуації. Хто із твоїх знайомих потребує співчуття і допомоги?

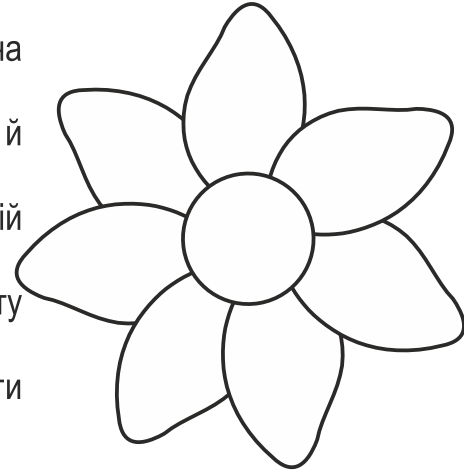
1. У дворі живе дуже милий і спокійний пес-безхатко, а на вулиці лютий мороз.

2. Ви зустріли на вулиці іноземця, який загубився в місті й не володіє жодною з мов, яку ви знаєте.

3. У вашому під'їзді живе одинока старенька бабуся, якій важко пересуватися.

4. У багатодітної родини з вашого населеного пункту згоріли оселя й майже все майно.

5. По дорозі зі школи ви побачили, що старші діти знущаються над молодшими.

Прочитай текст. Подумай, про яких благодійників/благодійниць Донеччини ти ще чув/чула. За допомогою Інтернету дізнайся, що означають слова «меценат», «спонсор», «філантроп», яке їхнє походження і чи є вони тотожними за значенням. Кого з підприємців, про яких ти прочитав/прочитала нижче, можна назвати меценатом? Чи хотів/хотіла би ти бути філантропом/філантропкою? Поміркуй, кого із сучасних меценатів/меценаток і благодійників/благодійниць твого населеного пункту ти знаєш.

На Донеччині здавна існували традиції благодійності. Купцям-підприємцям з бахмутських родів Карталових, Лейферових, Лобасових, Першиних, Троянових, Французових були ближчі проблеми бідних людей, оскільки багато хто з їхніх предків були самі вихідцями з простих міщан та селян. Значна кількість підприємців Донбасу – Ауербахи, Бантиші, Волинські, Іловайські, Ковалевські, Летуновські, Пестереви, Плещеєви та ін. – через відсутність державної системи соціальної підтримки працівників підприємств розглядали свою благодійність як необхідну в розвитку підприємств, гарантію соціальної стабільності в заводських та шахтарських селищах. Активними благодійницями ставали жінки – Х. Алчевська, дружина власника Донецько-Юрїївського заводу, Т. Карпова, дружина голови земської управи Бахмутського повіту, дружини єврейських підприємців Гранова, Заславського, Грузенберга та ін.

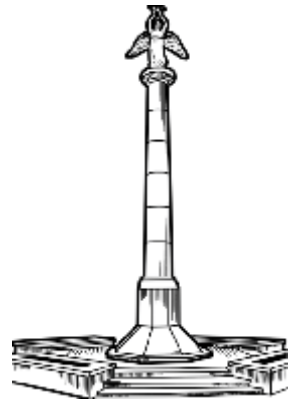

Багато жертводавців входили до складу керівництва благодійних товариств, опікунських рад шкіл, училищ, гімназій, притулків, беручи безпосередню участь в організації, діяльності. Зокрема, Маріупольське благодійне товариство допомоги бідним мало 4 почесних члени і 178 дійсних, його головою був купець Д. А. Хараджаєв. Товариство збирало пожертви і надавало їх нужденним, організовувало благодійні заходи, утримувало притулки тощо. У 1880-х рр. у Бахмуті стало діяти Товариство допомоги бідним євреям. Його головою

був М. Л. Грінер, скарбником – Шая Райтпорт, секретарем – М. Давидович. Така ж організація існувала в Єнакієвому, Костянтинівці, Юзівці тощо. Перша згадка про Товариство допомоги бідним учням у Бахмуті належить до 1889–1890-х рр. Його очолював директор чоловічої гімназії О. Д. Мальцев. Також слід згадати внесок у розвиток народної освіти нашого краю дворянина німецького походження Миколи Олександровича Корфа (1834–1883), який дитинство й значну частину життя провів у родовому маєтку в с. Нескучному (сучасний Великоновосілківський р-н). Він займався створенням початкових шкіл для народу – «корфівських тризимок» – і відкрив їх понад 40, створив для них навчальні плани та деякі підручники.

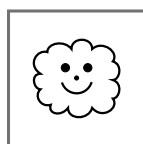
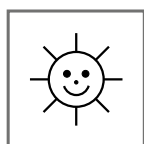
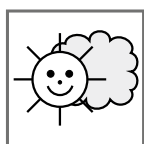
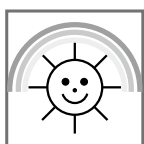
Варто згадати й сучасну традицію благодійництва та меценатства в краї. У 2007–2011 рр. в Україні проводився Національний конкурс «Благодійник року», переможцями якого неодноразово ставали підприємці Донеччини. У 2011 р. була створена Асоціація благодійників України, яка наступного року започаткувала щорічний Національний конкурс «Благодійна Україна», який проводиться у 23 номінаціях. Серед його переможців були благодійні фонди «Розвиток України», «Я-Волноваха», «Руки друзів» із Краматорська та ін. Кращих благодійників, меценатів та волонтерів нагороджують унікальною керамічною статуєткою «Ангел добра».

Серед іноземців-благодійників варто згадати грека Пантелеймона Бумбураса й канадійця, уродженця с. Стили Старобешівського р-ну, Костянтина (Джеймса) Темертея. «Фонд Бумбураса» надавав кошти для закупівлі продуктів харчування для шкіл і дитячих садків у зоні ООС, фінансував проведення ремонтних робіт у школах, які зазнали руйнувань, оснастив шкільними меблями та технічними засобами навчання 14 шкіл на лінії зіткнення, допомагав військовому шпиталю в Маріуполі, оплачував літній відпочинок дітей, навчання і стипендії студентів, проведення культурних заходів, будівництво Грецького центру й Грецької площі в Маріуполі тощо. Костянтин Темертей належить до когорти найбільших українських меценатів сучасності. Він є підприємцем, засновником компанії «Нортланд Пауер Інкорпорейтед». Також очолює раду директорів Королівського музею м. Онтаріо, був директором Освітньої фундації Петра Яцика і членом Ліги українських меценатів. Темертей фінансував проведення музейних виставок, видання українських книжок, допомогу дітям із Чорнобильської зони, виділив 1 млн. доларів на проєкт «Дитяча лікарня майбутнього», став фундатором Бізнес-школи при Києво-Могилянській академії тощо.

Уяви собі, що ти вже дорослий/доросла й тебе обрали головою громади або мером міста. Що, на твій погляд, можна було б зробити (наприклад, які закони можна запропонувати чи що побудувати, заснувати тощо), щоб допомогти нужденним і хворим людям, щоб у населеному пункті всі були задоволені життям, веселі й щасливі.

ВІДОМІ РЕЛІГІЙНІ ДІЯЧІ, ПОВ'ЯЗАНІ З ДОНЕЧЧИНОЮ

Атеїзм – світогляд, який заперечує або не має віри в існування Бога чи богів, духів, інших надприродних істот

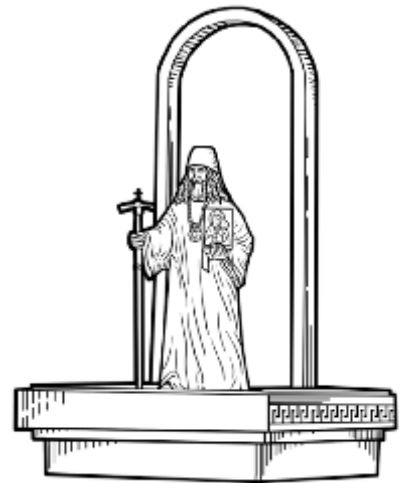

Конфесія – об'єднання вірян чи особливість віросповідання в межах певного релігійного вчення, наприклад, католицизм, православ'я і різні варіанти протестантизму – це конфесії в християнстві

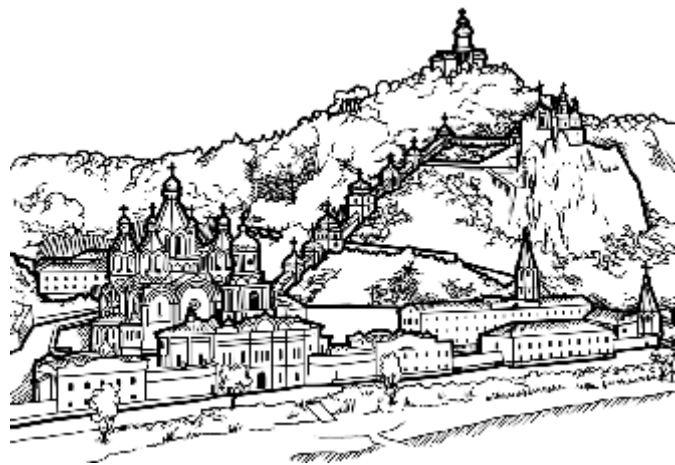

Прочитай короткі історії життя людей, які жили в нашому краї і яких сьогодні вважають святими. Розкажи про свої відчуття та враження під час відвідування культової споруди чи місця для молитви.

Ігнатій Маріупольський (1715?–1786) народився в родині грека Костянтина Гозадіні на острові Кітнос, що розташований в Егейському морі. При хрещенні його назвали Яковом, та, коли на Афоні в монастирі Ватопед він прийняв чернечий постриг, узяв ім'я Ігнатій. У 1769 р. Константинопольський патріарх направив його в Крим як нового митрополита Готфейського і Кафайського. У 1778 р. Ігнатій був одним із організаторів переселення кримських християн у Надазов'я. Він заснував у Маріуполі свою кафедру, перейшовши під владу Російської православної церкви зі збереженням титулу митрополита Готфейсько-Кафайського та з правом опіки грецької громади краю. Однак серед переселенців почало зростати невдоволення митрополитом. Ігнатій, який став жертвою російської політики, змушений був залишити Маріуполь і поселитися за містом. У лютому 1786 р. митрополит Ігнатій помер. Історики по-різному оцінюють постать Ігнатія, проте, починаючи з грецького дослідника Ф. Хартахая, Ігнатія в краї стали називати «Моїсеєм маріупольських греків» і вважати святим заступником місцевої грецької спільноти. У 1997 р. Ігнатій Маріупольський був канонізований як місцевошанований святий, а 2017 р. – як загальношанований святий Української православної церкви. Його пам'ять вшановується 3 (16) лютого.

Іоанн Затворник (1795–1867) – Святогірський чудотворець, канонізований УПЦ як преподобний, пам'ять вшановується 11 (24) серпня. Іоанн Святогірський народився в м. Курську в родині міщан Крюкових, був хрещений Іваном. У 1804 р. він пішов у навчання до майстра пічних кахлів, у 1813 р. став працювати прикажчиком у торговця худобою, потім знову повернувся до ремесла виготовлення пічних кахлів і навіть відкрив свою фабрику. Проте в 1833 р. вирішив стати ченцем і пішов у Глинську пустинь на Сумщині. Через 11 років він був переведений у відновлену Святогірську обитель і призначений її

економом. У чернецтві прийняв ім'я Іоанн. У 1850 р. він зачинився у крейдяній печері (келії) монастиря. 17 років прожив на самоті, у молитвах та посту. Ще за життя слава про Святогірського затворника сягнула всієї Російської імперії, а після його смерті в монастир приходили прочани за зціленням, тому Іоанна Затворника стали шанувати як чудотворця. У 1995 р. преподобний Іоанн Затворник Святогірський був приєднаний УПЦ до лику святих. Він входить у число 18 преподобних отців Собору святих Свято-Успенської Святогорської лаври, вшанування яких відбувається 24 вересня.

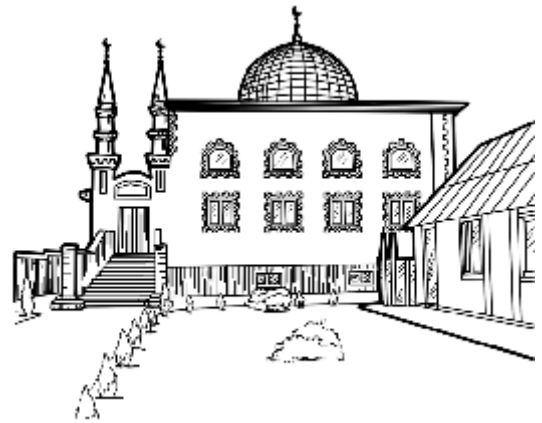

Подумай, які світові релігії та конфесії ти вже знаєш. Як ти гадаєш, чи відрізняється чимось атеїст від вірянина?

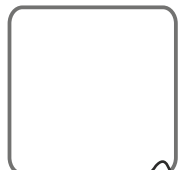
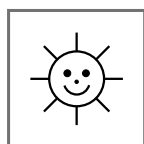
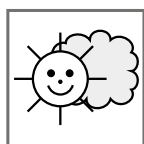
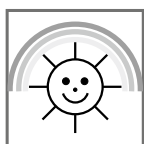

Прочитай про одного з уродженців нашого краю – сучасного релігійного діяча, відомого не лише на Донеччині чи в Україні, а й далеко за їхніми межами. Розкажи, про яких ще знаменитих релігійних діячів/діячок краю ти чув/чула.

Шейх Саїд (Сергій Валерійович Ісмагілов) є вченим-ісламознавцем, муфтієм Духовного управління мусульман України «Умма» (з 2009 р. й до цього часу). Він народився в Донецьку в 1978 р. в татарській родині. Має технічну й вищу філософську та релігійну освіту, вільно володіє чотирма мовами. З 2011 р. він входив до складу робочої групи вчених, яка працювала над канонічним перекладом Священного Корану українською мовою. Був імамом у Донецьку та Шахтарську. З листопада 2013 р. став активним учасником подій Революції Гідності, беручи участь безпосередньо як громадянин України в публічних заходах, мітингах, демонстраціях тощо, а також висловлював свою думку на підтримку та захист протестувальників як публічна особа і духовний лідер мусульман України. До вересня 2014 р. залишався в Донецьку, демонструючи неабияку громадянську мужність, протистояв окупації, але через погрози життю виїхав до Києва. Став одним з ініціаторів створення служби імамів-капеланів у ЗСУ. Сприяє консолідації мусульман України, намагається розвіювати негативні міфи про іслам і мусульман, бере участь у міжкультурному та міжконфесійному діалозі.

Що має уміти і якими якостями має володіти духовний/духовна лідер/лідерка громади в сучасному світі?

ДИТЯЧІ БІБЛІОТЕКИ. ВІДОМІ ПИСЬМЕННИКИ/ ПИСЬМЕННИЦІ КРАЮ

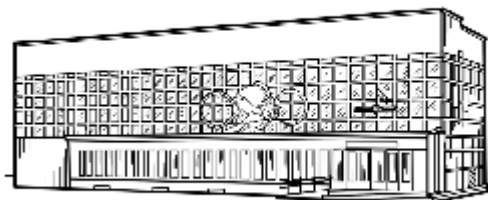
Як ти гадаєш, навіщо люди вигадали бібліотеки? Чому люди збирають книги? Чи потрібна паперова книга в епоху цифрових технологій? Чому люди пишуть вірші й чи потрібна поезія? Поміркуй та обговори свої думки з однокласниками й однокласницями.

Розкажи про свої враження від відвідування: 1) дитячої або шкільної бібліотеки; 2) безкоштовної електронної бібліотеки; 3) книжкового магазину (супермаркету), книжкової виставки або ярмарку.

У 1932 р. в Донецьку (тоді – Сталіно) була заснована бібліотека для дітей. Спочатку вона була міською бібліотекою, її фонд налічував 8 тисяч примірників. Вона розміщувалася в одноповерховому невеликому будинку на Пожежній площі. У 1934 р. бібліотека була реорганізована в обласну. У ній були створені гуртки та клуби за інтересами – «Чомусик», «У світі добра і краси», «Країна казок», «Школа малюків-рятівників», «Друзі книги» та ін. У наш час в області налічується близько 420 бібліотек. Дитячі бібліотеки працюють у Горлівці, Добропіллі, Маріуполі, Нікольському, Слов'янську, Хрестищі тощо. Потужною є Краматорська центральна міська бібліотека для дітей ім. О. С. Пушкіна. Тут не тільки збирають, зберігають та видають книги, журнали, аудіозаписи, а й радують дітей веселими святами та цікавими зустрічами з письменниками, художниками, іншими цікавими людьми, проводяться різні конкурси.

Передивись свою домашню бібліотеку, зокрема книжки, комікси, дитячі журнали, які ти читав/читала вдома з батьками або самостійно. Згадай аудіокниги, які ти, можливо, слухав/слухала в дитинстві. Які з них є твоїми найулюбленішими і чому? Хто із героїв/героїнь книг або коміксів справив на тебе найсильніше враження? Які історії чи творчі завдання з дитячих журналів найбільше запам'яталися? Принеси в клас свою улюблену книжку/комікс/журнал і розкажи про неї сусіду/сусідці по парті.

Подумай, розпитай дорослих, пошукай в Інтернеті та спробуй скласти перелік професій людей, які долучилися до виготовлення дитячої книги.

Згідно зі словником, письменник/письменниця – у широкому розумінні – це людина, яка висловлює власні думки, досвід і бачення світу в письмовій формі (тобто пише будь-які твори – художні, наукові, публіцистичні). У вузькому розумінні – це автор художніх творів; особа, для якої літературна діяльність є професією. Спробуй правильно з'єднати, як називають різних письменників і письменниць.

**Блогер/
блогерка**

– людина, яка пише невіршовані художні твори (прозу). Серед них виділяють гумористів, есеїстів, казкарів, новелістів, повістярів, романістів, сатириків та ін., тобто тих, хто спеціалізується на написанні творів у цих літературних жанрах.

**Дослідник/
дослідниця**

– людина, яка створює віршовані або невіршовані художні твори (водевілі, драми, комедії, містерії, трагедії, трагікомедії, драматичні поеми тощо), призначені для вистав у театрі або для читання.

**Драматург/
драматургиня**

– людина, яка пише прозові твори, де висвітлює актуальні питання, що стосуються здебільшого політики та громадського життя. Як і журналісти, може розміщувати їх у засобах масової інформації.

**Перекладач/
перекладачка
літератури**

– людина, яка робить короткі записи, зображення чи мультимедіа на різні теми, що регулярно додаються й можуть коментуватися в «мережевому журналі» сайту чи в соціальних мережах.

**Поет/
поетка**

– людина, яка займається науковою роботою – вивченням, спостереженням, аналізом чого-небудь – і сприяє отриманню і поширенню нових знань через публікації результатів своїх досліджень у наукових статтях і книгах.

**Прозаїк/
прозаїкня**

– людина, яка творчо, якісно та повно передає зміст твору, написаного іншою мовою, своєю рідною мовою або тією, якою гарно володіє. Може перекладати будь-які твори – поезію, прозу, публіцистику тощо.

**Публіцист/
публіцистка**

– людина, яка пише літературні віршовані твори (байки, вірші, драматичні твори, казки, оди, сонети, тексти пісень тощо). Той, хто оспівує, прославляє що-небудь; бард, піїт, скальд, співець та ін.

Донеччина презентує літературну творчість представників різних культур. Розповімо про деяких відомих письменників/письменниць краю, які писали й пишуть для дітей.

Емма Андіївська – авторка більш ніж півсотні поетичних збірок та книжок, самобутня художниця, народилася в 1931 р. в Донецьку. Вона була дуже хворобливою в дитинстві, проте ці випробування загартували її. Більшу частину свого життя Андіївська прожила за кордоном. З 1949 р. почала друкувати в діаспорній українській пресі власні

поезії. У 1957 р. мисткиня закінчила Український вільний університет, довгі роки працювала в українському відділенні радіо «Свобода» в Мюнхені. У 1990–2000-х рр. декілька разів відвідувала Україну, і зокрема Донецьк. Творам Андіївської притаманні безпосередність та «дитячість» сприйняття та зображення світу, ніби добре знайомі речі побачено вперше.

Всеволод Гаршин (1855–1888) – автор казки про жабку-мандрівницю – родом із наших степів. Він народився в маєтку Приємна Долина Бахмутського повіту в дворянській родині, що мала давнє татарське коріння. У чотири роки навчився читати. Коли виріс, навчався в Гірничому інституті, став приятелювати з художниками, особливо з І. Рєпіним, і навіть позував для його картини «Не чекали». Коли почалася війна з Османською імперією, В. Гаршин записався добровольцем на фронт, був поранений у с. Аязларі (тепер Светлен Тирговиської області, Болгарія), де йому згодом поставлено пам'ятник. По війні він жив у Херсоні, у Харкові, де писав казки й новели.

Амфіктіон Димітріу (1896–1938) – поет, який писав новогрецькою мовою під псевдонімом Мармарінос. Він емігрував з Османської імперії, спочатку жив в Одесі, у Мелітополі, у Криму, де викладав грецьку мову. У 1930 р. був запрошений на роботу до Маріупольського грецького педагогічного технікуму. Димітріу добре володів усіма діалектами приазовських греків і до кожного учня звертався говіркою його рідного села. Він склав і видав хрестоматію грецької літератури та грецький буквар (1935), які були затверджені як підручники для грецьких шкіл колишнього СРСР. Димітріу був відповідальним секретарем грецького дитячого журналу «Піонерос», а з 1935 р. почав працювати літературним редактором грецького видавництва, писав вірші, перекладав новогрецькою О. Пушкіна, М. Горького та ін., і місцевих грецьких поетів – В. Галлу, Г. Костоправа та ін. Був учителем майбутніх класиків приазовської грецької літератури – Антона Шапурми (1911–1987), Леонтія Кір'якова (1919–2008) та ін.

Ілля Маршак (1895/6–1953) – брат Самуїла Маршака, народився в Бахмуті в єврейській родині. Він дістав технічну освіту, проте присвятив себе письменницькій діяльності та підписувався псевдонімом М. Ільїн. З 1924 р. працював у дитячому журналі «Воробей» (пізніше «Новий Робінзон»), де вів «Хімічну сторінку». У 1927 р. опублікував книгу «Сонце на столі», розповіді для дітей про прості речі «Сто тисяч чому» (1929). Друкувався в журналі «Чиж». Також писав про історію культури і науки («Розповіді про речі», «Як людина стала велетнем» – спільно з Є. Сегал) тощо.

Володимир Сосюра (1897/8–1965) народився в Дебальцевому в українській родині, хоча сам поет вважав, що серед його предків по батьківській лінії, окрім українців, були французи і карачаївці, а по материній – серби. У дитинстві жив на Луганщині, навчався в Харкові, потім жив у Києві. Малював почав працювати на содовому заводі, оволодів багатьма робітничими професіями, проте краса слова його приваблювала найбільше. Він вважається поетом-ліриком радянської доби, автором понад 40 збірок поезій, романів та поем. Навідоміший його твір – вірш «Любіть Україну», написаний у 1944 р., за який він пізніше зазнав нищівної критики від радянської влади.

Прочитай перелік імен деяких письменників з Донеччини. Обери з переліку три імені й спробуй зашифрувати їх моїм шифром (див. на стор. 114) або придуманим тобою. Запропонуй сусіду/сусідці по парті їх розшифрувати. Якщо ти нічого про них не чув/чула або не читав/читала творів цих авторів, пошукай інформацію в Інтернеті. Спитай у рідних, кого з поетів чи прозаїків нашого краю, які писали для дорослих, вони знають. Взагалі, які твори сучасних вітчизняних чи закордонних авторів вони читають?

Василь Бахтаров, Грицько Бойко, Олександр Вінник, Василь Галла, Ілля Гонімов, Борис Горбатов, Галина Грандель, Ганна Давидова-Біла, Іван Дзюба, Валерій Кіор, Леонтій Кір'яков, Іван Костиря, Георгій Костоправ, Фелікс Кривін, Євген Летюк, Григорій Меотіс-Данченко, Донат Патріча, Анастасія Папуш, Михайло Петренко, Святослав Рибак, Ірен Роздобудько, Василь Стус, Олена Стяжкіна, Юрій Таран, Кірікія Хавана, Наталя Хаткіна, Лариса Черкашина, Микола Чернявський, Галина Чумак, Олексій Чупа, Антон Шапурма.

Напиши, яких ще письменників і письменниць, які жили або живуть на Донеччині, ти знаєш.

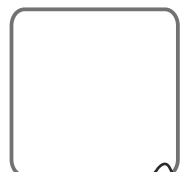
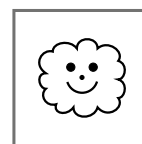
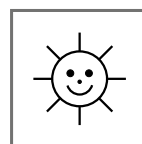
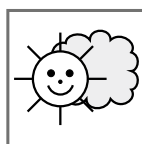
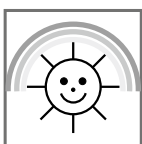
Пригадай який-небудь улюблений вірш, який ти знаєш напам'ять, і прочитай його однокласникам та однокласницям. Дізнайся, хто автор/авторка цього вірша. Підготуй розповідь або презентацію про дитячого письменника чи письменницю, який/яка тобі особливо подобається. Не забудь процитувати фрагменти з його/її творів.

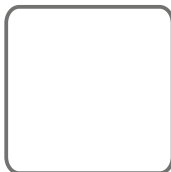

- Міжнародний день дитячої книги відзначається щороку (починаючи з 1967 р.) 2 квітня в день народження знаменитого казкаря Г. Х. Андерсена.
- В Україні видається багато журналів для дітей, наприклад «Малютко», «Ангелятко», «Джміль», «Жасмин», «Котя Малюк», «Крилаті» (англ. The Winged Ones), «Маленький розумник», «Пізнайко», «Професор Крейд», «Стежка», «Яблунька» та ін.

Об'єднайся в групу з однокласниками та однокласницями й поміркуйте про створення коміксу, мультфільму (з використанням комп'ютерних програм) чи театральної постановки за сюжетом твору одного/однієї з авторів/авторок нашого краю.

КОМПОЗИТОРИ(-КИ) КРАЮ. СПІВАЄМО ПРО НАШУ БАТЬКІВЩИНУ РІЗНИМИ МОВАМИ

Придумай визначення.

Композитор(-ка) –

Симфонія (з грецьк. – співзвуччя) – гармонійне поєднання звуків, фарб та ін.; великий музичний твір для оркестру

Розкажи, твори яких композиторів/композиторок ти грав/грала на музичних інструментах, співав/співала або слухав/слухала на уроках музики, на концерті чи в опері. Розкажи про свої враження від цих творів. Які музичні твори тобі найбільше подобаються? Як ти ставишся до класичної музики? Які сучасні музичні стилі тобі подобаються? Чи знаєш ти імена не тільки виконавців, а й авторів музики тих сучасних музичних композицій, які залюбки слухаєш у навушниках?

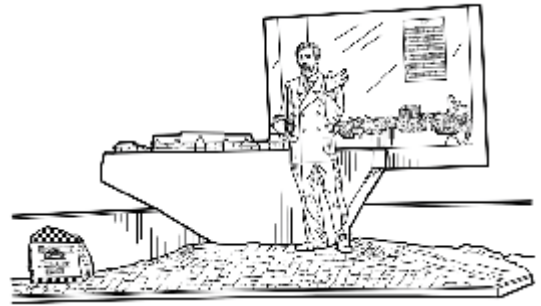
З давніх-давен українці любили музику та спів і цікавилися грою на різноманітних музичних інструментах. Одним із найдавніших, згаданих у документах, народних співців, музикантів і композиторів був Боян (за іншими версіями – Янь, Іоанн). Вважається, що Боян жив у XI – на поч. XII ст. і був придворним поетом-співцем київського князя Святослава (сина Ярослава Мудрого) і його нащадків. Твори Бояна, цілком імовірно, не стільки розповідали про події, скільки містили ліричний відгук, оцінку цих подій, прославляння або осуд її учасників. На музичних інструментах – дрибмі, кобзі, литаврах, лірі, цимбалах, цитрі – любили грати запорозькі козаки, про що свідчить середньовічна «парсуна» (портрет) легендарного Козака Мамая. Пам'ятники кобзарям, що грають на музичних інструментах, на Донеччині можна побачити в Краматорську та в Селидовому. Колись у давнину ходили по дорогах України мандрівні співці-кобзарі та лірники. Так прозивали їх за те, що грали вони на давніх інструментах – бандурах, кобзах і лірах. Де б вони не були, куди б не заходили – скрізь їх радо зустрічали прості люди. Ті співці часто були сліпими, але, як казали в народі, серцем бачили краще за інших зрячих. Бо кожен, хто хоч раз слухав пророчий спів кобзарів, назавжди залишався зачарованим силою пісні, що робила людські душі світлими та добрими. А ще вважалося, що кобзарі були «характерниками» (чаклунами) та народними лікарями. За радянських часів кобзарів переслідували і вбивали. Про це художньо розповідається в кінострічці «Поводир» Олеся Саніна (2014 р.).

Геніальний ювелір української пісні Микола Леонтович (1877–1921) народився в 1877 р. на Поділлі в родині священника. Продовжуючи сімейну традицію, мав стати духов-

ною особою, проте обрав професію вчителя, бо під час навчання в семінарії його більше приваблювала не теологія, а теорія музики та хоровий спів. Леонтович опанував скрипку, фортепіано, деякі духові інструменти, почав обробляти народні мелодії. У 1904 р. Леонтович приїхав на Донеччину в Гришине (тепер Покровськ) щоб працювати вчителем музики та співу, потім вчителював у інших містах України. А ще М. Леонтович уславився як композитор, автор широко-відомих обробок українських народних пісень для хору «Щедрик», «Дударик», «Козака несуть». Його обробка «Щедрика» відома у всьому світі як «Колядка дзвонів» (Carol of the Bells). У Донецьку написав свої найкращі твори композитор Самуїл Ратнер (1910–1992). Він народився на Гомельщині, після смерті батьків виховувався в сиротинці. Дістав музичну освіту диригента. Деякий час Ратнер працював у Мінську, Казахстані, у Луганську, а в 1949 р. потрапив до Донецька. Тут він викладав у музичному училищі, був концертмейстером у театрі опери та балету. Серед найвідоміших його творів – «Поєма про безсмертя», «В родині єдиній», «Українська сюїта», «Угорська рапсодія», кантати «Донбас трудовий», «Слава шахтарям Донбасу» тощо.

Донеччина пишається уродженцями свого краю, все-світньо відомими композиторами – Іваном Карабицем (1945–2002) і Сергієм Прокоф'євим (1891–1953). Прокоф'єв народився в маєтку Сонцівка (нині це с. Сонцівка Покровського р-ну). Батьки Сергія мали гарну освіту. Мати прищепила сину любов до музики, граючи йому Бетховена та Шопена. Музичні здібності в Сергія виявилися дуже рано. Вже в шість років він створив перший короткий музичний твір, який занотувала мати, а вже у 13 років вступив до Петербурзької консерваторії. Прокоф'єв став автором 8 опер, 7 балетів, 7 симфоній та багатьох камерно-інструментальних творів, а також музики до кінофільмів, зокрема Скіфської сюїти, балетів «Казка про блазня...», «Ромео і Джульєтта», «Попелюшка», опери «Війна і мир», симфонічної казки «Петя і вовк» тощо. Іван Карабиць народився в грецькій родині в с. Ялті Мангуського р-ну. У 1959–1963 рр. він навчався в Артемівському музичному училищі й почав писати музику. Пізніше навчався на композиторському факультеті Київської державної консерваторії ім. П. І. Чайковського, у якій потім і викладав. Карабиць був головою правління Музичного фонду України, започаткував Міжнародний музичний фестиваль «Київ-М'юзикл-Фест», став співзасновником Міжнародного конкурсу молодих піаністів пам'яті В. Горовиця. Композитор виступав з лекціями про українську музику в Українському інституті Америки. Карабиць написав багато музичних творів для симфонічного й естрадного оркестрів, хору, а ще писав музику для більш ніж 30 фільмів і мультфільмів, зокрема «Без году неделя», «Іванко і цар Поганин», «Слухати у відсіках», «Різдвяна казка», «Як був написаний перший лист», «Хто в лісі хазяїн?», «Півник і сонечко» тощо.

У 1950–2014 рр. у Донецьку при обласному Будинку народної творчості існувало Творче об'єднання самодіяльних композиторів Донбасу. Першим його очільником був відомий композитор і педагог Зиновій Дунаєвський. Членами об'єднання свого часу були відомі композитори: Євген Мартинов, Ігор Димарін, Григорій Пономаренко та ін. Пісні композиторів цього об'єднання були в репертуарі відомих виконавців: народного артиста СРСР Юрія Гуляєва, народного артиста України Анатолія Солов'яненка, народного

артиста СРСР Юрія Богатикова та ін. Серед композиторів-аматорів або професіоналів, які народилися на Донеччині або творили чи творять тут, можна назвати також Василя Аліту, Григорія Бірюшова, Олександра Віленця, Петра Гайдамаку, Віктора Демидова, Валерія Івка, Семена Кропиву, Євгена Лаптева, Доната Патрічу, Віктора Реву, Георгія Сесіашвілі, Олексія Скрипника, Михайла Шуха, Костянтина Юзана та ін.

Розкажи, чи граєш ти на якому-небудь музичному інструменті. Чи подобається тобі самому вигадувати мелодії? Якби ти був композитором, який музичний твір (оперу, балет, симфонію, пісню та ін.) ти хотів би скласти й про що?

Напиши, яких ще музикантів/музиканток, співаків/співачок і композиторів/композиторок нашого краю ти знаєш. Розкажи про своїх улюблених сучасних співаків/співачок і музикантів/музиканток своєму/своїй сусіду/сусідці по парті.

Згадай свою улюблену мелодію або послухай звуки природи під час прогулянки парком або лісом і спробуй намалювати асоціації, які в тебе виникнуть, і свій настрій. Або спробуй передати свої емоції й асоціації через коротку пантоміму або танцювальний етюд. Подискутуй з однолітками: чи можна фарбами відтворити гармонію музики природи або музики, написаної людьми і зіграної на музичних інструментах чи електронному девайсі?

Якщо тобі дуже подобається музика, ти відвідуєш музичну школу чи навчаєшся грати та співати самотужки і вже досяг/досягла гарних результатів, тоді ти можеш взяти участь у різноманітних музичних конкурсах, які проводяться в на Донеччині та в інших областях країни. Деякі конкурси проходять щорічно, деякі – один раз на декілька років. Задля виявлення та підтримки обдарованих дітей, сприяння розвитку їхнього таланту та творчого потенціалу молодих виконавців через удосконалення виконавської інструментальної та вокальної майстерності; розвиток навичок музикування в області проходить конкурс ансамблів «Сузір'я-Плюс». Учні можуть долучитися й до Обласного конкурсу піаністів «Прокоф'євська весна», заключний гала-концерт якого проходить у музеї композитора. Також проводиться обласний фестиваль-конкурс «Таланти багатодітної родини», де співають, танцюють, грають на музичних інструментах. Також молоді виконавці і музиканти можуть взяти участь у обласному фестивалі-конкурсі української пісні. У Маріуполі щорічно відбувається Міжнародний фестиваль «Музичний листопад». Із 2003 р. в Бахмуті проводиться Відкритий конкурс української фортепіанної та вокальної музики імені Івана Карабиця.

Прочитай розповідь. Згадай текст Гімну України. Розкажи, як треба вести себе, коли виконується гімн нашої країни й гімни інших країн. Поміркуй разом з однокласниками й однокласницями, чому кожна країна світу має свої герб, гімн і прапор.

У нашій країні є дві головні пісні – офіційний Гімн України й урочистий музичний твір «Молитва за Україну». Дата створення пісні «Ще не вмерла Україна» залишається достеменно не відомою. Її перше виконання відбулося 10 березня 1865 р. Автором слів є Павло Чубинський – поет, громадський діяч, а музику написав Михайло Вербицький – композитор, диригент, священник УГКЦ. «Молитва за Україну» відома також під назвою «Боже великий, єдиний, нам Україну храни» або як Духовний гімн України. Вона була написана в 1885 р. композитором Миколою Лисенком на слова Олександра Кониського. Відомі аранжування Віктора Матюка, Кирила Стеценка та Олександра Кошиця. У них трохи змінений перший текст, який О. Кониський написав як молитву для дітей, що навчалися в українських школах.

МОЛИТВА ЗА УКРАЇНУ

Боже великий, єдиний, нам Україну храни,
Волі і світу промінням ти її осіни.
Світлом науки і знання нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю ти нас,
Боже, зрости.

Молимося, Боже єдиний, нам Україну храни,
Всі свої ласки-щедроті ти на люд наш зверни.
Дай йому волю, дай йому долю,
дай доброго світу,
Щастя дай, Боже, народу і многая, многая літа.
(Редакція О. Кошиця)

Майже кожна область і міста в Україні мають свій гімн або урочисту пісню. Наприклад, знайди в Інтернеті гімни Добропілля, Донецька, Краматорська – почитай їх чи послухай. Як ти думаєш, у яких ситуаціях виконується гімн міста? Чи є гімн твого населеного пункту, школи? Спробуй разом із однокласниками та однокласницями написати гімн класу або школи. Якщо в тебе не вийде заримувати слова, напиши, що найголовніше ти хотів/хотіла би висловити в цьому творі. Яку музику ти діврав/дівбрала би до цього гімну – сувору й урочисту чи м'яку та ліричну? Коли б виконувався цей гімн?

Про Донеччину та її міста написано багато пісень, переважно російською та українською мовами, проте є пісні також грецькою, болгарською, єврейською, німецькою, татарською тощо. Прочитай тексти деяких пісень, про які йде мова в зошиті, а потім прослухай їх. Чи змінилося твоє враження від поетичного тексту після прослуховування пісні? Яку роль відіграє мелодія в пісенному творі?

МІЙ КРАЙ

Ліси над Дінцем височать, наче мури,
Легенький туман над водою пливе.
Тут світлая пам'ять Петренка й Сосюри
І слово Колесникової живе.

Приспів:

Слов'яногірський сонячний краю,
Де бродить казка серед лісів,
Кращого міста в світі не знаю
І поринаю в твоїй красі.

Розкрила природа свої таємниці:

Слов'яногірських лісів і озер,
І силу чарівну «живої водиці»
З отих життєдайних, цілющих джерел.

Приспів.

Низький же уклін тобі, сонячний краю,
Землі придонецької райський куток!
Я кращого місця на світі не знаю
Для волі душі і простору думок.

(сл. Т. Чалої, муз. Л. Киценко)

«Дивлюсь я на небо та й думку гадаю...» – пісня, що вже стала народною, проте написав її український поет-романтик Михайло Петренко. Він народився у 1817 р., ймовірно, у Слов'янську, потім жив на Слобожанщині – на теренах сучасних Харківської та Сумської областей. Вірш, який потім композиторка Людмила Александрова поклала на музику, був уперше надрукований у 1841 р. під назвою «Недоля». Цікаво, що ця пісня була виконана в космосі 12 серпня 1962 р. на борту радянського космічного корабля «Восток-4» радянським космонавтом українського походження Павлом Поповичем. Вважається, що це одна з перших пісень, які прозвучали у Всесвіті. Перейди за QR-кодом і ти зможеш побачити кліп та почути цю пісню у виконанні нашого земляка-донеччанина Анатолія Солов'яненка.

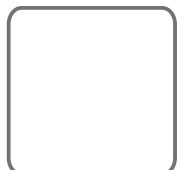
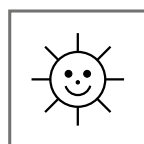
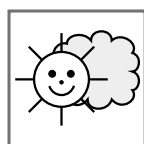
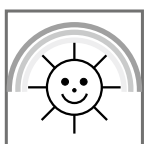
«Сплять кургани темні» – лірична пісня, яка була написана в 1939 р. для кінофільму «Велике життя» поетом Борисом Ласкіним і композитором Микитою Богословським. Одним із перших її виконавців був Марк Бернес. Пісня швидко стала популярною й сприймалася як неформальний гімн регіону. Футбольні уболівальники «Шахтаря» також люблять підтримувати свою команду цією піснею. У 1969 р. зі «Сплять кургани темні» дебютував на телебаченні наш земляк, майбутній народний артист СРСР Юрій Богатиков (1932–2002). Він народився в Єнакієвому, а дитинство провів у Слов'янську. Певний час Богатиков був солістом шахтарського ансамблю пісні й танцю «Донбас». Перейди за QR-кодом і послухай цю пісню в його виконанні.

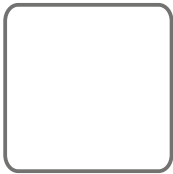

Запитай у своїх близьких, чи знають вони які-небудь пісні про свій край. Запиши їхні назви. Спробуй на окремому аркуші записати їх мовою оригіналу або їхній переклад українською мовою. Збери спогади дорослих – приклади того, як пісня може допомогти у скрутній ситуації чи як вона може об'єднувати людей.

Пригадай, які народні пісні заведено співати у твоїй родині. Які народні танці ви танцюєте? Розкажи про них. Принеси в клас аудіо- або відеозапис твоєї улюбленої народної музики, пісні або танцю. Спробуйте разом з однокласниками/однокласницями не просто їх прослухати, а й заспівати чи затанцювати. Вивчи одну-дві іншомовні пісні, які поширені в регіоні, і спробуй їх заспівати разом із носіями мов.

ХУДОЖНИКИ ТА ХУДОЖНИЦІ НАШОГО КРАЮ

Розкажи, чи подобається тобі малювати. Що ти знаєш про професію художника? Чи подобається тобі відвідувати художні музеї чи виставки, роздивлятися картини в Інтернет-мережі? Як ти гадаєш, про що розповідають нам художники через свої твори?

З'єднай стрілочками поняття та їхній зміст правильно. Чим, на твою думку, відрізняється зображення на картині від зображення на фотографії?

ПОРТРЕТ

– жанр в образотворчому мистецтві, у якому об'єктом зображення є природа, також зображення моря і подій, що відбуваються на морі.

НАТЮРМОРТ

– мальоване, скульптурне або фотографічне зображення людини або групи людей.

ПЕЙЗАЖ

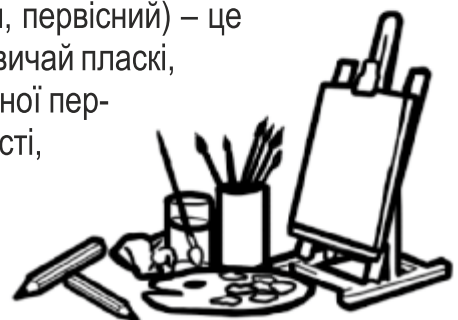
– різновид малярства, що зображає зірвані плоди, квіти, спійману рибу та здобич мисливців, посуд тощо.

Імпресіонізм (від фр. *impression* – враження) – це мистецька течія в живописі, а також у літературі та музиці, котра виникла в 1860-х рр. та остаточно сформувалася на початку ХХ ст. у Франції. Імпресіоністи намагаються у своїх творах відтворити шляхетні, витончені особисті враження та спостереження мінливих миттєвих відчуттів та переживань, природу, схопити мінливі ефекти світла, поділитися власними почуттями зі спостерігачем твору, вплинути на нього.

Модерн (інші назви – арт-нуво, сецесія тощо) прийшов на зміну реалізму в 1890-х рр. і згас напередодні 1914 р. Цей стиль у мистецтві ставив за мету не реальне передавання на полотні зображуваного предмета, а враження, яке воно справляє, символ, внутрішній зміст. У зображеннях з'явилися експресія, гама яскравих кольорів, вишуканий декоративізм. На зміну модернізму прийшли конструктивізм та функціоналізм. Авангардне мистецтво запанувало в 1920-х, воно позначилося відходом від фігуративності в мистецтві. Його логічним завершенням став абстракціонізм, що виник у 1920-х рр., але запанував у мистецтві вже після Другої світової війни. Абстракціоністи передавали враження засобами геометричних фігур, ліній, кольорових плям.

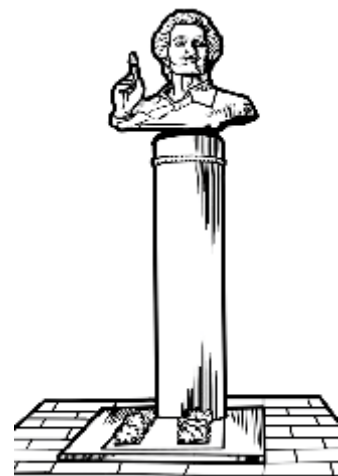
Примітивізм (від лат. *primitivus* – початковий, первісний) – це художній стиль, для якого характерні спрощені, зазвичай пласкі, форми, локальні, чисті кольори, відсутність повітряної перспективи, звертання до народної та дитячої творчості, стародавнього мистецтва тощо. Наївне мистецтво (англ. *naive art*) є одним із напрямків примітивізму, що включає як самодіяльне мистецтво, так і роботи художників-самоучок.

Прочитай текст про творчість деяких митців і мисткинь нашого краю. Спробуй скласти кросворд із прізвищ відомих художників і художниць Донеччини та назв їхніх картин, використовуючи як ключову фразу «Художники Донеччини».

Відомий художник Архип Куїнджі (1841/1842–1910) народився в Маріуполі в татаромовній грецькій родині. Виховувався в родичів, жив бідно, тому рано почав працювати, але малював і вчився де тільки міг. На його творчість вплинули І. Айвазовський, В. Васнецов, І. Рєпін, зокрема це знайшло відображення в картинах «Татарська сакля в Криму» і «Чумацький шлях у Маріуполі». Слава прийшла до художника в 1876 р. після демонстрації новаторського полотна «Українська ніч». Сенсацією в Петербурзі стала виставка однієї картини – «Місячна ніч на Дніпрі». Картини Куїнджі створюють дивовижне враження широчини та простору. У них виявляються певні риси імпресіонізму, приваблює ілюзія незвичайного освітлення, гра світла та тіні. Іншим відомим уродженцем нашого краю є художник Петро Кончаловський (1876–1956). Народився він у Слов'янську, вчився живопису в Харкові, Москві, Парижі, спілкувався з М. Врубелем, В. Суриковим, В. Сєровим, а перший набір для художника йому подарував К. Коровін. Кончаловський написав декілька тисяч картин – портрети, пейзажі, натюрморти, дістав звання академіка.

Іншим відомим не тільки в нашій країні, а й за кордоном художником-монументалістом, пейзажистом і графіком був Віктор Арнаутов (англ. Victor Arnautoff, 1896–1979). Юні роки він прожив у Маріуполі, де закінчив гімназію, вчився малювання. Під час Першої світової і громадянської воєн воював, потім поїхав в еміграцію – у Китай, США, Мексику. Там продовжив удосконалюватися як художник – вчився в студії «Лотос» у М. Кичигіна та О. Бернардацці, у Каліфорнійській художній школі у Р. Стакпола, Л. Рендолфа та ін. У 1929–1931 рр. працював під керівництвом художника-монументаліста Дієго Рівери, брав участь у мистецьких виставках, потім викладав у Стенфордському університеті. Як монументаліст робив панно для метро в Сан-Франциско, у приміщенні Всесвітньої бібліотеки тощо. У 1963 р. повернувся на батьківщину. Тут, у Маріуполі, він створив мозаїку «Підкорювачі космосу» і ще декілька творів, у яких упізнається плакатність, характерна для латино-американського монументального мистецтва. У стилі соцреалізму на Донеччині працювали уродженці краю Валентин Константинов (1923–2012), Лель Кузьменков (1925–2012), Василь Полоник (1930–1996) та ін.

Дуже самотньою художницею-авангардисткою сучасності є уродженка Донецька Емма Андієвська, яка майже все життя прожила за кордоном – у США та Мюнхені. Вона ніколи не отримувала формальної мистецької освіти, проте є авторкою більш ніж 15 тисяч картин. Картини Андієвської виставлялися в багатьох галереях і музеях світу, зокрема в Україні. Художній манері малярки притаманні елементи, співзвучні з сюрреалізмом та експресіонізмом. Донеччина пишається також Юхимом Харабетом (1929–2004), уродженцем грецького с. Анадоля. За період творчої діяльності Юхим створив понад 500 творів медальєрного мистецтва і вважається одним із найяскравіших майстрів-медальєрів Європи. Його роботи були представлені на 52 художніх виставках у Єгипті, Монголії, Канаді, Нідерландах, Німеччині, Польщі, Угорщині, Фінляндії, Франції тощо. Роботи Харабета вирізняються

високим професійним рівнем, художнім смаком, красою, тонкою роботою виконання, особливою пластикою, здатністю передавати внутрішній світ і глибоке осмислення історичних подій та сьогодення.

Донецьких художників представляє також член Національної спілки художників України Іван Базилевський. Він є живописцем, графіком, автором полотен «Старий причал», «Донецьке Святогір'я», «Земля Донецька» тощо. У галузі станкового живопису також працює Олексій Поляков. Він пише тематичні картини, пейзажі, натюрморти. Народився він на Луганщині, проте вчився і творив у Донецьку. Автором пам'яток Сергію Бубці, Паші Ангеліній, Макару Мазаю, Георгію Сєдову та ін. став наш скульптор, уродженець Широкиного Микола Ясиненко (1932–2001). Іншими відомими художниками краю є Петро Антип, Григорій Багдасарян, Володимир Бауер, Георгій Бєро, Лариса Джарти, Борис Єрьомін, Геннадій Жуков, Юрій Зорко, Геннадій Олімпіюк, Іван і Михайло Пархоменки, Віктор і Людмила Пономарьови, Анатолій Танчев, Валентина та Володимир Телички, Григорій Тишкевич, Василь Чапні, Поліна Шакало, Тарас Шевченко, Володимир Шендель та ін.

Напиши, яких сучасних художників нашого краю ти знаєш, але не знайшов/знайшла їхніх прізвищ на сторінках цього зошита. Це можуть бути не тільки художники/художниці, які пишуть картини, а й ті, що малюють ілюстрації до книжок, розмальовують вироби декоративно-ужиткового мистецтва, роблять мозаїки і вітражі тощо.

Подискутай зі своїми однокласниками й однокласницями про те, чому люди створюють написи, графіті, мурали (стінописи) на стінах будівель. У якому випадку вони можуть завдати шкоду людині, будівлі, громаді? Які написи та малюнки на стінах приносять естетичну насолоду? Які сюжети муралів, художнього оформлення інших архітектурних об'єктів населеного пункту можна запропонувати зробити у громаді? Який би напис чи малюнок ти хотів/хотіла бачити на власному будинку? Намалюй його на окремому аркуші або напиши текст.

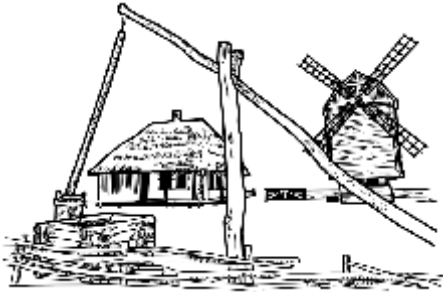

- Серед найкращих ілюстраторів дитячих книжок і часописів в Україні зазвичай називають Анну Сарвіру, Віолетту Борігард, Владислава Єрка, Володимира і Катерину Штанко, Євгенію Гапчинську, Івана Сулиму, Інну Черняк, Марію Фою, Ольгу Гаврилову, Поліну Дорошенко та ін.
- Комікси в нашій країні з'явилися нещодавно. Над їхнім створенням працюють українські художники і художниці І. Будз, І. Баранько, Н. Тарабарова, В. Харченко та ін. Україномовні комікси та графічні романи почали набирати популярність лише на початку 2010-х рр. Станом на 2018 р. в Україні діють понад 20 видавництв, що спеціалізуються на випуску україномовних коміксів (в оригіналі чи в перекладі), та декілька дитячих часописів.

Прочитай текст про художні музеї Донеччини. Якщо ти вже їх відвідав/відвідала, розкажи про свої враження. Картини яких художників тобі сподобалися найбільше?

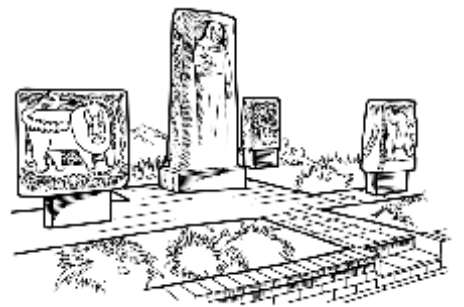
Донеччина багата на різноманітні музеї. Найбільша художня колекція краю розміщена в Донецькому обласному художньому музеї – більш ніж 15000 експонатів живопису, графіки та скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва, небагато ікон. У музеї можна побачити картини І. Айвазовського, М. Глуценка, Д. Доу, П. Кончаловського, Б. Кустодієва, Д. Левицького, З. Серебрякової, С. Шишка, Т. Яблонської та ін.

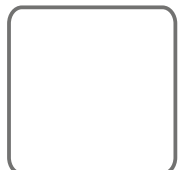
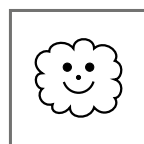
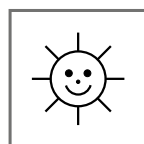
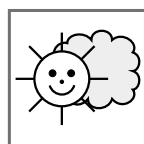
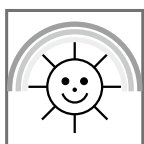
З 1992 р. в музею є філія в с. Прелесному Слов'янського р-ну – Музей народної архітектури, побуту та дитячої творчості. У 2011 р. в Донецьку був відкритий також художньо-виставковий центр «АртДонбас», який представляє сучасне мистецтво краю.

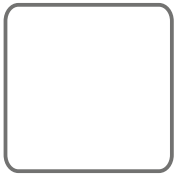

Також цікаві колекції живопису можна побачити в Горлівському та Краматорському художніх музеях. Так, у Горлівському музеї зберігається найбільша колекція Реріха в Україні, картини Е. Андієвської, В. Васнецова, І. Рєпіна, І. Шишкіна та ін. У Макіївці та Дружківці художні полотна зберігаються в художньо-краєзнавчих музеях. Дружківський історико-художній музей має твори художників, які народились, мешкали й працювали в місті, зокрема народного художника України О. Скоблікова, художників В. Сахненка, Ф. Костенка, Б. Романова (екслібрис), С. Чернова (плакат) та ін., також у фондах музею зберігається колекція майстрів, які працювали на Дружківському порцеляновому заводі. У Маріуполі є Художній музей ім. А. Куїнджі – філіал Маріупольського краєзнавчого музею, а також Культурно-виставковий центр ім. А. Куїнджі, у якому розташований Музей медальєрного мистецтва Ю. Харабета.

Відвідай художній музей, виставку або роздивись картини відомих художників, які представлені в мережі Інтернет. Занотуй ім'я художника і назву картини, яка тобі сподобалася найбільше. Спробуй відтворити свої враження від цієї картини через кольори, малюнки, музику, пантоміму, спів або танець. Назви своїм однокласникам і однокласницям тільки ім'я художника або тільки назву картини. Продемонструй різними невербальними засобами зміст цього твору і свої враження від нього. Нехай вони спробують здогадатися й віднайти назву цієї картини або ім'я художника. Обговоріть, чи важко було їм виконати завдання. Спробуй оцінити, наскільки цікаво й точно ти зміг/змогла передати інформацію про зміст зображення через свої враження.

ОРНАМЕНТИ РІЗНИХ КУЛЬТУР У ДАВНИНУ ТА В СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ КРАЮ

Прочитай текст. Спробуй віднайти в речах, що тебе оточують, або в мережі Інтернет приклади різних видів орнаментів і їхнього розташування.

Орнаментом називають виконане в одній площині, виділене рельєфно або врізане в основу одноколірне або багатокілірне зображення, що править оздобленням архітектурних деталей і різних предметів декоративно-ужиткового мистецтва. За використаними в орнаменті мотивами його ділять на: 1) геометричний, що складається з крапок; прямих, ламаних, зигзагоподібних, сітчасто-пересічних ліній; кругів, ромбів, багатогранників, зірок, хрестів, спіралей та ін.; 2) рослинний, що зображує листя, квіти, дерева, плоди та ін.; 3) зооморфний, або тваринний, що являє собою частини або цілі фігури реальних або фантастичних тварин. Як мотив використовуються також людські фігури (антропоморфний орнамент), архітектурні фрагменти, зброя, різні знаки й емблеми (герби). Рослинний або зооморфний малюнок може відтворюватися максимально точно й відповідати оригіналу (тоді він називається «природним») або в спрощеному й зміненому вигляді, тобто стилізованому. За характером композиції, залежно від форми предмета, що декорується, орнамент може бути стрічковим, центричним або таким, що заповнює всю поверхню (арабески), та ін. Наприклад, на Донеччині можна побачити різні зразки орнаменту: геометричний і рослинний – на стінах, дверях, в інтер'єрах будинків початку ХХ ст., збудованих у стилі українського модерну та в стилі декоративного модерну. Арабеску можна розглядіти зазвичай у декорі та в оздобленні інтер'єру вірменських церков або хачкарів (у перекладі – камінь-хрест), мечетей та деяких громадських будівель.

Спробуй прочитати, які слова зашифровані в цих фрагментах заголовків, написаних давньоруською в'яззю.

Пригадай, як прикрашені речі, якими ти звик/звикла користуватися щодня. Намалюй декілька фрагментів орнаментів, які прикрашають твій будинок (усередині або ззовні), дерев'яні чи металеві предмети, кераміку (кухлі, глечики, кахлі, тарелі тощо), які-небудь тканини (завіси, килими, одяг, рушники тощо). Спробуй класифікувати та правильно описати зображені тобою орнаменти.

Орнаменти виникли дуже давно. Спочатку вони були надзвичайно простими, наприклад, глиняний посуд людей, які жили в різних куточках землі декілька тисячоліть тому, прикрашали прямі або хвилясті смужки, круги, крапки тощо. Орнаментами не лише оздоблювали довколишні предмети. У них «зашифровували» інформацію про людину або про її сім'ю (рід, культурну належність тощо), інколи вони, за уявленнями людей, правили берегами від злих сил і духів. Із часом орнаменти ускладнювались і вдосконалювались. Вони відображали довколишню природу, побут людей, а також їхні уявлення про себе й навколишній світ. Тому орнаменти культур, поширені на Півночі, почали відрізнятися від орнаментів жителів Півдня, хоча залишались і спільні мотиви, наприклад «дерево життя», що символізувало у свідомості людей зв'язок поколінь.

Кожен орнаментальний мотив діставав свою назву, а інколи був певним символом. Наприклад, октаграма, яку в різних культурах називають «зірка Матері», «рожечка», «фінська зірка» та ін., є знаком відродження і шляховказності, символом слави і світла тощо. Одним із поширених орнаментів у більшості регіонів України є стилізована «виноградна лоза», що використовується здебільшого у вишивці рушників і сорочок, а також на керамічному посуді представниками різних культур. Наприклад, у білорусів і українців «виноградна лоза» символізувала хороше, «солодке», щасливе життя; у вірменів і грузинів – родючість; у євреїв – мир та добробут. Велике значення також надавалося кольоровій гамі орнаменту, зокрема символіка червоного й чорного кольору в українській вишивці дуже образно передана в пісні «Два кольори».

У Середньовіччі орнаменти могли правити «міткою», що давала змогу дізнатися не лише з якого регіону приїхала людина, а й її етнічну або релігійну належність. З розвитком засобів зв'язку й пересування посилилися культурні обміни, орнаменти певних культур почали використовувати в різних куточках світу. Через взаємопроникнення культур зазвичай дуже важко, а інколи й неможливо встановити, у якій саме культурі народився той чи інший орнаментальний мотив. Наприклад, стилізований тюльпан або квітку граната можна побачити на вірменських, грецьких, караїмських, кримськотатарських, турецьких та ін. вишивках.

Більш ніж 5000 років тому на теренах сучасної України, Молдови та Румунії розквітла давня трипільська культура, яка дістала свою назву від с. Трипілля Обухівського району Київської області, де виявили перші археологічні знахідки. Значного розвитку в цій культурі досягли гончарні вироби.

Глиняний посуд різноманітної форми ліпили руками й прикрашали його візерунком у вигляді стрічок з кількох паралельних ліній, що утворювали хвилі та спіральні форми орнаменту. Зі скіфської доби відомі орнаментальні зображення рослин, тварин і людини, які були зроблені під впливом грецької, перської, сибірської культур.

Ще з давніх часів на орнаменти, що малювали наші предки, вплинуло візантійське мистецтво, якому притаманні арабські, вірменські, грецькі та ін. мотиви. Візантійські орнаменти вирізнялися великою кількістю візерунків химерної форми та яскравим і насиченим забарвленням. Найпоширенішими можна вважати середземноморську рослину

Мініатюра – мальовничі зображення невеликого розміру, що ілюструють книги

«акант», зображення пальмового листа «пальмету» та «грифона» – міфічну істоту, яке має крила, тулуб лева і голову орла. Ці мотиви ми часто зустрічаємо у православних храмах. Часто на будівлях міста можна побачити геометричний орнамент «меандр» – безперервну стрічку, що складається з прямих кутів, – та «спіраль».

Окрім чудових зразків архітектури, здавна на теренах України створювалися книжкові мініатюри. Найпоширенішим оформленням рукописної книги були «ініціали» – великі й гарно прикрашені початкові літери, за допомогою яких відзначали початок тексту або окремі його частини. У складний геометричний орнамент ініціалів вміло вписані голови хижих птахів і фантастичних звірів та людські обличчя. Окрім ініціалів і мініатюр, у таких книгах можна побачити гарно оформлені орнаментами поля. У кольоровому рішенні перевагу віддавали зеленому, золотому, синьому та червоному.

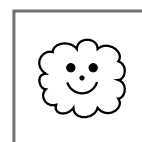
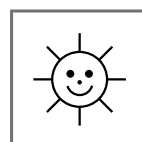
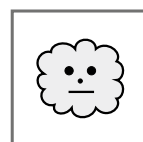
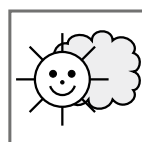
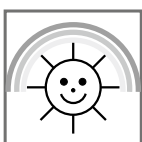
Українське народне мистецтво характеризує спільність національного стилю в орнаменті, малюнку, композиції, колориті, сюжеті. Відповідно до історичних змін стилів відбувалася трансформація орнаменту. Усталена традиційність вирізняла народний орнамент у галузі плетіння (лоза, солома, рогіз, лико, нитки, вовна), ткацтва (рушники, рядна, коци, килими), різьби (дерево, кістка, кора), писанкарства, гравіювання (залізо й інші метали), гончарства. Цікаво, що на теренах України західноєвропейський стиль кахляних печей, які поширилися в XVII–XVIII ст. в будинках гетьманів, козацької старшини, в монастирях, також набув характерних місцевих рис. Майстри використовували геометричний і рослинний орнаменти для втілення сюжетів із козацького життя. В оздобленні селянських печей домінували зелені та жовті рельєфні кахлі, на яких зображували «кружалочки» з квіткою або китицею із трьох квіток – своєрідну «фіалку».

Роздивись будь-яку традиційну вишивку на одязі чи на рушнику у себе вдома. Спробуй виділити основні орнаментальні мотиви цієї вишивки та поміркуй над їхньою назвою, символікою зображення і кольору. Розкажи в класі, як ти зміг/змогла «прочитати» вишивку. Які візерунки тобі сподобалися найбільше і чому?

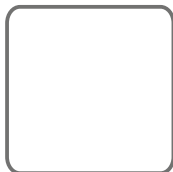

Придумай і намалюй свій орнамент для оздоблення якої-небудь архітектурної деталі, меблів, посуду чи одягу. Розшифруй для однокласників та однокласниць його зміст.

ЛЯЛЬКИ Й ЛЯЛЬКОВІ ТЕАТРИ. МУЛЬТФІЛЬМИ І ТВОРИ КІНОМИСТЕЦТВА

Ляльки існували зі стародавніх часів, та не завжди ними гралися діти. У давнину ляльки (переважно символічні зображення жінок) були прообразами різних духів – добробуту, домашнього вогнища, миру і родючості. Ляльки в Давньому Єгипті втілювали образи богів, часто виготовлялися з дорогоцінних матеріалів та оздоблювалися коштовним камінням. У Стародавньому Китаї ляльки також були витвором мистецтва, вироблялися здебільшого з найніжнішого фарфору. За допомогою тієї чи іншої ляльки загадували бажання (про гарний врожай, про створення сім'ї, про захист від ворогів тощо); ляльками та іншими символічними виробами прикрашали оселі у святкові дні. Народні вироби були культовими магічними предметами, і наші предки вірили в їхню силу оберігів. Поряд з ними виготовлялися різноманітні ляльки-іграшки, якими гралися діти. Ляльки робили з дерева та соломи. Такі забавки зазвичай виготовлялися взимку, коли не було робіт у полі. Та найпоширенішою народною лялькою українців була лялька-мотанка. Вона виготовлялася із тканини та ниток, зазвичай не мала ані рук, ані ніг, виразна була лише голова, але замість обличчя робився хрест або воно було пусте. Вважалося, що, якщо ляльці намалювати обличчя, вона може ожити й навіть завдати шкоди господарям оселі. Лялька-мотанка обов'язково мала вплетену червону нитку, яка, за уявленнями людей, оберігала дитину від недоброзичлих поглядів і відганяла від неї злих духів. Також ця лялька символізувала родючість і продовження роду, тож її розміщували в оселях як прикрасу та оберіг.

Розкажи, чи був/була ти коли-небудь у ляльковому театрі. Які вистави запам'яталися тобі найбільше? Чому? Яких театральних ляльок ти знаєш? Чи подобається тобі самому грати в театр – розігрувати за допомогою ляльок або за участю твоїх друзів/подруг різні казки або історії?

Ляльковий театр створювався впродовж тисячоліть. Найдавніший із відомих нам театрів ляльок існував у Давньому Єгипті понад 3500 років тому, і ставилися в ньому сюжети із життя богів. Оскільки грати богів наважувалися не всі актори, бо боялися накликати на себе їхній гнів, виявилось простіше замінити людей ляльками. З поширенням християнства лялькові спектаклі-містерії розігрувалися навіть у храмах. Фігурку Богоматері в цих виставах називали «маленька Марія», або «Маріонет», звідси й пішло слово «маріонетка», тобто лялька, яка керується зверху нитками. Від цього старовинного мандрівного театру маріонеток й до сьогодні збереглися релігійні різдвяні вистави, що розігруються у «вертепі» – переносному театрі ляльок.

Як театр ляльок вертеп на теренах сучасної України з'явився в першій половині XVII ст. Вертепний ляльковий театр мав форму двоповерхового дерев'яного будинку:

перший поверх – це ніби «земля», а другий – це «небо». У ньому показували різдвяну драму про народження Ісуса Христа, а потім свято перемоги добра над лихом. У другій половині дійства, вже не стільки заснованій на релігійних текстах, скільки на реальних побутових ситуаціях, брали участь до 40 персонажів, що зображали реальних людей-сучасників. Ляльки пересувалися по прорізах у підлозі вертепу. Лялькар, що стояв за стіною вертепу, водив їх, тримаючи за підставку. Ці вистави показували на ярмарках, міських площах, по хатах селян і міщан. Вертепник-лялькар говорив і співав за всіх героїв. Часто-густо його супроводжували музики. З часом вертеп із театру ляльок перетворився на справжній вуличний театр, «живий вертеп», де лялькову вертепну виставу сполучали зі грою живих людей. Саме ляльковий вертеп став основою українського театру. Український вертеп споріднений з іншими ляльковими театрами Європи – польською «шопкою» і білоруською «батлейкою».

Поступово до маріонеток і вертепних ляльок додалися «рукавичні», що надягали частіше за все на три пальці руки ляльководи: один – у голову ляльки, а два пальці – у її руки. Комедії з рукавичними ляльками розігрувалися на ярмарках у супроводі музичного інструмента, наприклад шарманки, і призначалися, головним чином, дорослим. Тому поведінка ляльок, наприклад італійської Пульчінели або російської Петрушки, була не завжди бездоганною, а їхні жарти, що висміювали багато людських вад, змушували червоніти навіть дорослих глядачів. І лише останні 50 років лялькарі почали частіше з'являтися на дитячих святах, аніж зустрічатися з дорослими, тому наразі з'явилися нові спектаклі, нові лялькові персонажі і нові види ляльок. У наш час ляльок часто можна зустріти і на екранах телевізорів, наприклад у першому україномовному телешоу у форматі лялькового театру «Додолики» на UA: Перший.

У сучасному ляльковому театрі можна побачити: 1) ляльки-автомати, які «оживають» за допомогою механізму – важелів, пружин, пари; 2) так звані «підлогові» ляльки – крім традиційних маріонеток, це великі «планшетні» ляльки, які «ходять» по сцені разом з актором, та ляльки-велетні, тобто казковий цільний костюм з великою головою, який надягають на себе актор чи акторка; 3) «верхові» ляльки – крім вже знайомих тобі ляльок-рукавичок і пальчикових ляльок, це тростинові ляльки, які кріпляться на тростині до «плеча», і в такий спосіб ними управляють, або плоскі тростинові ляльки для театру тіней. Останній дуже популярний на Сході (особливо в Китаї) та налічує 1000-річну історію. Лялька для тіньового театру була з рухливими частинами тіла. Глядачі зазвичай бачили тінь ляльки, яка проектувалася на яскраво освітлений екран. Головний персонаж театру тіней у різних країнах дістав власну назву й особливі риси характеру. Наприклад, герой народного тіньового театру ляльок в Азербайджані, Греції й Туреччині має однакове ім'я – Карагьоз («чорне око»), але гумор цих ляльок і людські вади, які висміювалися ними, відмінні одне від одного, так само як і персонажі, разом з якими Карагьоз розіграє смішні й повчальні сценки.

Спробуй удома разом із батьками влаштувати театр тіней: постарайся за допомогою пальців і рук зобразити на добре освітленій стіні різних тварин, людей, предмети.

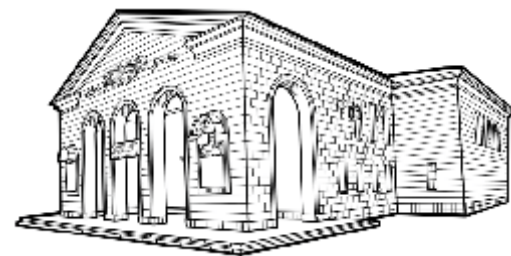
У давнину дотепні люди носили з собою ляльок, пускаючи їхніми вустами ризиковані дотепи на адресу влади чи багатіїв. А якщо чули нарікання, то казали: «Та це не я, а лялька». Усі лялькові герої були веселі, завзяті й носили червоні блазенські ковпаки, тому найпершого з них італійці прозвали Пульчінела («півник»). Народившись на «людській» сцені в Неаполі близько 400 років тому, він перекочував у театр ляльок. Найвиразніша прикмета Пульчінели – чорна маска. Його популярність вийшла далеко за межі Італії, породивши масу національних героїв лялькових вистав. Так, з італійським Пульчінелою споріднені за характером англійський хуліган і забіяка Панч («стусан»), який завжди виступав у парі зі своєю дружиною – лялькою Джуді; голландський Ян Клаасен; датський пан Йоккель; іспанський Дон Крістобаль; німецький Гансвурст («Ганс – ковбаса»); російський Петрушка; угорський гуляка і сміливець Вітязь Ласло й французький гуморист Полішинель. Мінялися часи, і поступово старих лялькових героїв замінювали нові, наприклад Гансвурста понад 100 років тому почав витісняти інший ляльковий персонаж – Каспер, а французького Полішинеля – Гіньоль, який змальовував простого ліонського ткача й розігрував різні сценки з його життя. За це вдячні ліонці установили Гіньюлю пам'ятник.

Спробуй створити збірний образ зі старовинних ляльок або збірний образ твоїх сучасників/сучасниць і придумати свою рукавичну ляльку. Можеш дати своїй ляльці яке-небудь нове ім'я й наділити рисами характеру, які тобі особливо подобаються. Спробуй намалювати на окремому аркуші придуману тобою ляльку й описати її. Порівняй придуману тобою ляльку з тією, яку описав/описала твій/твоя сусід/сусідка по парті. Спробуйте вдвох пофантазувати й розіграти між вашими ляльковими героями невелику веселу виставу-діалог.

Одним із найстаріших театрів в Україні є Донецький обласний академічний театр ляльок. Його історія починається з 1 грудня 1933 р. Біля його витоків стояли видатні майстри української сцени – народний артист СРСР Віктор Добровольський, який став першим директором театру, і народна артистка України Любов Гаккебуш на посаді художнього керівника «лялькового будинку». Окрім цього, у Маріуполі теж працює ляльковий театр. Над його створенням працювали Віктор Грамматиков – головний редактор радіо «Приазов'я», актриси Валентина Саврасова і Валентина Шадура, художній керівник Ігор Ватуля та ін. При театрі працює театральна школа-студія, куди приходять і діти з трьох років, і юнацтво. У 2001 р. був створений Горлівський міський театр ляльок. У 2008 р. цей заклад дістав статус народного. У репертуарі закладу – різноманітні дитячі вистави, постановки для дорослих, новорічні вистави, музично-розважальні програми, естрадні постановки з ляльками-велетнями як для дітей, так і для дорослих. Серед вистав театру є такі: «Бука», «Метелиця», «Петрик-козак», «Попелюшка» тощо.

Щороку 21 березня в світі відзначають День лялькаря. Окрім фестивалів, готують вистави на вулицях міста. Пропоную тобі поміркувати і спробувати разом із однолітками влаштувати невеличкий фестиваль у школі. Збери цікаві факти про місцевий театр ляльок або студію, запроси в гості акторів або підготуйте власних персонажів та розкажи історію свого класу за допомогою ваших лялькових героїв.

- На початку ХХ ст. театральних ляльок, зокрема тих, що були виконані в техніці площинної маріонетки, стали використовувати в анімації.
- Історія мультфільмів в Україні розпочалася в 1927 р. в Одесі «Казкою про солом'яного бичка» киянина В'ячеслава Левандовського. Дізнайся про це більше, перейшовши за QR-кодом або посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=vc87A9p9K8o>
- Укранімафільм – державна студія мультиплікаційного фільму, що була заснована в 1959 р. як частина Київнаукфільму. Анімаційний фільм відображує дійсність за допомогою знятих на плівку малюнків або фотографій, об'ємних предметів. Тут створені відомі тобі «Капітан Врунгель», «Лікар Айболить», «Острів скарбів», серія про козаків тощо. З 1991 р. Укранімафільм працює як самостійна студія.
- Національна кінематека України (раніше Київська кіностудія науково-популярних фільмів, або коротко – Київнаукфільм) діє з 1941 р. Тут знімають науково-популярне кіно, де цікаво та зрозуміло розповідають про життя, науку та суспільство. Науково-популярні фільми пропагують науковий підхід і критичне ставлення до дійсності.

Поміркуй і спробуй дати визначення професіям мультиплікатора, режисера і сценариста. Розкажи, як ти уявляєш собі людей цих професій. Що вони мають робити?

Першим українським звуковим кіно була документальна стрічка режисера-авангардиста Дзиги Вертова (Давида Кауфмана, 1895–1954) «Ентузіазм. Симфонія Донбасу», знята в 1930 р. Це був перший кіностріп, у якому реальні промислові та буденні звуки слугували створенню музичного образу, а не лише ілюстрації візуального ряду. Його автор вважається яскравим представником «Українського Відродження» в кінематографі, одним із засновників і теоретиків документального кіно, який, до речі, першим використав методику «прихованої камери».

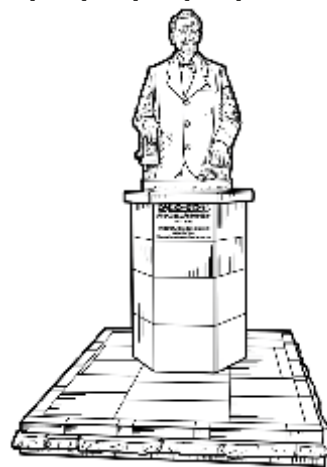

Прочитай про деяких відомих акторів і режисерів, які народилися на Донеччині. Згадай, кого ще з українських кіномитців ти знаєш? Спробуй знайти в Інтернеті інформацію про те, які фільми знімалися в нашому краї.

Один із піонерів європейського кінематографу й організатор кінопромисловості Олександр Ханжонков (1877–1945) народився в родинному маєтку Ханжонкове (нині – Нижня Кринка) неподалік Макіївки. Він на паях створив у Москві Торговий дім Ханжонкова,

метою якого були прокат закордонних фільмів і створення вітчизняних. Спершу займався документальним, а згодом і художнім кіно, був і сценаристом, і режисером, і продюсером. З 1910 р. компанія Ханжонкова почала видавати журнал «Вестник кинематографии», пізніше – журнал «Пегас». У 1911 р. на екрани вийшов перший російський повнометражний фільм «Оборона Севастополя», поставлений Ханжонковим і Гончаровим, а в 1912 р. – один із перших у світі мультфільм. Підприємець створив у своїй фірмі відділ з наукового кіно і випустив низку кінострічок із сільського господарства, ботаніки, географії, медицини тощо. Весною 1917 р. Ханжонков виїхав у Ялту, де була створена кінознімальна база, яка пізніше перетворилася на Ялтинську кіностудію.

Іншим відомим кінодіячем, сценаристом і режисером був уродженець Маріуполя Леонід Луков (1909–1963). Починав він як кореспондент радянських газет, а в 1927 р. написав сценарій фільму «Івась та Месник», з якого і почалася його робота в кіно. Найвідоміші його художні фільми – «Велике життя» (1939), «Олександр Пархоменко» (1942), «Два бійці» (1943), «Донецькі шахтарі» (1950) тощо.

Одним із найвидатніших акторів і режисерів радянського кіно був Леонід Биков (1928–1979). Він народився в с. Знаменському (нині у складі смт Черкаського) Слов'янського р-ну, дитинство провів у Краматорську, акторського мистецтва навчався в Харкові. Биков був сценаристом, режисером і актором найвідомішого свого фільму «В бій ідуть одні “старі”». Не менш улюбленим, особливо дітьми, є кіноактор Олександр Хвиля (1905–1977). Він народився у шведській родині Брессемів у с. Олександро-Шультиному Костянтинівського р-ну. Грав у відомому театрі «Березіль» і в драматичному театрі в Харкові. У 1932 р. дебютував у фільмі О. Довженка «Іван», потім ще зіграв безліч ролей, серед яких – козак Чуб («Вечори на хуторі біля Диканьки»), Кобзар («Богдан Хмельницький»), Морозко («Морозко»). У Ясинуватій народився майбутній народний артист СРСР Микола Гриценко (1912–1979), який зіграв у таких стрічках, як «Вільний вітер» (1961), «Анна Кареніна» (1967), «Веселі Жабокричі» (1971), «Два капітани» (1976) тощо. Уславилася своїми ролями також народна артистка, уродженка Костянтинівки, Нонна (Ноябрина) Мордюкова (1925–2008). Вона зіграла майже в 60 фільмах, зокрема «Чужа рідня» (1955), «Діамантова рука» (1968), «Вони воювали за Батьківщину» (1975) тощо. Свій слід у радянському кінематографі залишили також Майя Булгакова (1932–1994) з Краматорська й уродженка Бахмута, кінорежисерка, сценаристка й актриса Лариса Шепітько (1938–1979).

Розпитай дорослих, пошукай в Інтернеті, які художні та мультиплікаційні фільми були зроблені на українських студіях. Напиши нижче назви тих стрічок, які ти бачив/бачила і вони тобі дуже сподобалися. Розкажи в класі про ці фільми чи мультфільми та поясни, чому для тебе вони є найкращими. Якщо тобі буде цікаво, підготуй окрему розповідь-презентацію про авторів твого улюбленого мультфільму.

Згадай своїх улюблених героїв/героїнь мультфільмів або кінофільмів. Опиши одного/одну з цих персонажів і чому він/вона тобі подобаються, не називаючи його/її ім'я. Цікаво, чи вгадають твої однокласники та однокласниці, про кого саме йде мова?

Подивись разом із однокласниками й однокласницями мультиплікаційний фільм «Півник і котик» (1991 р., режисер і автор сценарію Алла Грачова). Під час перегляду спробуйте на певних часових позначках робити паузи (стоп-кадри) і відповідати на нижчеподані запитання. Після обговорення змісту стрічки поділися своїми враженнями від такого перегляду мультфільму.

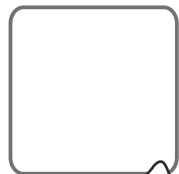
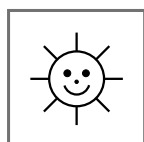
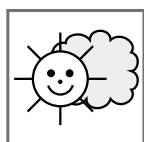
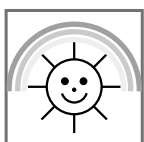
1. Стоп-кадр на 1 хв. 43 сек. Запитання: Які емоції викликають у тебе котик та півник? Чи хотів/хотіла би ти мати таких друзів чи знайомих? Назви риси, які їм притаманні.
2. Стоп-кадр на 4 хв. 37 сек. Запитання: Які емоції викликає в тебе лисичка? Чи хотів/хотіла би ти мати таких друзів та знайомих? Назви риси, які їй притаманні.
3. Стоп-кадр на 8 хв. 42 сек. Запитання: Про що свідчить вчинок котика? Яка була причина непорозуміння між котиком/півником з одного боку і лисичкою та її родиною? Чи часто ти та твої рідні допомагаєте людям, які спочатку не були вам дуже приємні, але потребували допомоги? Чи завжди люди біля нас викликають у нас лише симпатію? Чи маємо ми піддаватися емоціям лише тому, що люди не схожі на нас?

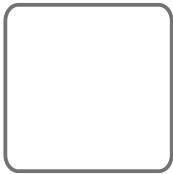

Напевно, ти вже бачив/бачила одні з останніх українських мультфільмів «Микита Кожум'яка» (реж. М. Делоян) та «Викрадена принцеса: Руслан і Людмила» (реж. О. Меламуж) або кінострічку «Сторожова застава» (реж. Ю. Ковальов). Уяви себе на мить журналістом/журналісткою, який/яка має взяти інтерв'ю в авторів і команди, що працювала над цими стрічками. Яке б головне запитання ти їм поставив/поставила?

Робота над мультфільмом є дуже копіткою, але дуже цікавою. Ти неодноразово бачив/бачила намальовані анімаційні фільми, створені за допомогою комп'ютерної графіки, з персонажами-ляльками або виробленими із пластиліну. Це складна робота, проте навіть твої однолітки намагаються створювати власні мультфільми. Окрім опанування науки мультиплікації самотужки вдома за допомогою відеоуроків, можна навчитися створювати мультики у спеціальній студії, на курсах у Будинку творчості або створити таку студію разом із однокласниками та однокласницями. Якщо ти забажаєш зробити власний фільм чи мультфільм разом із професіоналами, то звернись на студію дитячої анімації «Червоний пес», студію «Мрії Слона Люсі» тощо. Якщо ти вже зняв/зняла фільм, то чимало можливостей його представити тобі можуть надати щорічний Міжнародний фестиваль мистецтва кіно для дітей та підлітків «Чілдрен Кінофест» (<http://childrenkinofest.com/>) або Міжнародний благодійний фестиваль мультфільмів «Муля».

ЗАСОБИ ПЕРЕДАЧІ І ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ В ДАВНИНУ І СЬОГОДНІ

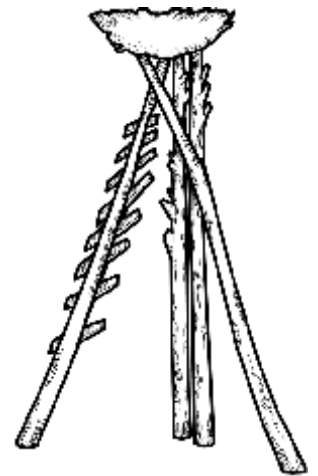

Звідки ми отримуємо інформацію? Від рідних, вчителів, із книжок, Інтернету, з реклами... Поміркуй: чи завжди так було? Адже були часи, коли ні книжок, ні Інтернету ще не існувало. У давнину люди ще не вміли писати, але вміли залишати послання за допомогою наскельних малюнків, що створювалися гострими предметами, вугіллям з кострищ, природною фарбою. Це були своєрідні міні-газети, розраховані на невелику групу людей. І щоб зрозуміти це зображення-послання, треба було бути членом цієї спільноти.

Потім люди для передачі інформації не тільки в найближчому оточенні, а й тим, хто подорожує чи далеко живе, стали використовувати поштових голубів. Виявляється, голуби можуть літати зі швидкістю 100 км за годину та мають унікальну здатність повертатися до свого гнізда! Інформацію за допомогою поштових голубів передавали як давні греки, сповіщаючи імена переможців Олімпійських ігор, так і римські полководці. У Середньовіччя голуби також були надійним каналом для передавання інформації, тому що подорожі були небезпечні та складні. Тільки у ХХ ст. люди відмовилися від використання голубиної пошти. Проте поштові голуби переносили інформацію лише конкретним людям (адресатам), і вона не завжди була доступна широкій аудиторії.

Людство винайшло ще чимало різних способів передавання інформації, наприклад за допомогою вогню і диму. Саме такою була козацька сигналізація – система оповіщення запорозьких козаків і населення про напад ворогів. Це були вежі, які створювалися на високих місцинах із запасом горючих матеріалів для розведення потужного вогнища. Вони розміщувалися за 5–10 кілометрів одна від одної. Коли козаки бачили ворогів, вони розпалювали велике багаття, яке мало попереджати наступні вежі про появу ворогів. Такі вежі в реконструйованому вигляді сьогодні можна побачити в козацьких музеях просто неба.

Перші письмові публічні вісники, розраховані на широку аудиторію, з'явилися в Давньому Римі. Це були Acta Senatus та Commentarii Senatus – протоколи про роботу сенату, з тим щоб розвіяти таємниці, які супроводжували засідання. Acta diurna populi Romani («Щоденні справи римського народу») – публікація офіційних повідомлень, що практикувалася в Стародавньому Римі з часів Цезаря і стала прототипом сучасних періодичних видань. Таблички з написаними на них повідомленнями про різні повсякденні справи щодня виставлялися в людних місцях, як-от Римський форум. Це була перша інформація, яку міг побачити будь-хто і яка була розрахована на будь-якого читача. Папір винайшли давні китайці. У IV–V ст. нашої ери його широко використовували в Індії. А ось у Європу він примандрував лише в XIII ст. З появою паперу, а потім друкарського верстата з'являлося дедалі більше і більше можливостей для поширення інформації.

Які тільки матеріали не використовувало людство, щоб фіксувати, зберігати та передавати інформацію: віск, глину, дерево, камінь, пергамент тощо. Давні слов'яни використовували бересту. Пергамент (видублена шкіра телят) був найнадійнішим, але дорогим, тому на ньому писали лише дуже цінні рукописи – богослужбні книги і світські хроніки (літописи). Вважається, що найдавнішою з пам'яток старослов'янського письменства є Остромирове Євангеліє. Воно було переписане в 1056–1057 рр. зі староболгарського оригіналу, ймовірно в Києві, дияконом Григорієм для новгородського посадника Остромира.

Пропоную тобі цікаву гру. Зайди на сайт <http://www.aup.com.ua/Game/index.html>, вибери гру 2. Розташуй перших п'ять іконок за часовою шкалою від найдавніших способів передавання та фіксування інформації.

З'єднай правильно праву і ліву частини речень про те, як (у якому вигляді) передається інформація.

Графічна	передається у вигляді літер
Звукова	у вигляді цифр і знаків
Текстова	у вигляді зображень, подій, предметів, графіків
Числова	усна або відтворена записувальним пристроєм

Прочитай про те, як і звідки до глядача/глядачки, читача/читачки або слухача/слухачки потрапляє інформація. Спробуй навпроти кожного із джерел інформації намалювати вигадану тобою піктограму, що її репрезентує. Якщо, на твій погляд, цей список неповний, нижче допиши і придумай піктограму до того, чим ти користуєшся, щоб передати інформацію.

☐	газета, часопис – читаємо та розглядаємо фото	☐	книжка – читаємо і розглядаємо ілюстрації
☐	Інтернет – читаємо, слухаємо, розглядаємо, дивимося тощо	☐	радіо, аудіокнига – слухаємо
☐	кіно, телебачення – дивимося і слухаємо	☐	

Прочитай текст. Розкажи, що ти знаєш про сучасну пошту. Чи користуєшся ти сьогодні послугами Укрпошти? Спробуй згадати та намалювати логотип Укрпошти.

Час створення поштової служби як державної установи на території сучасної Донецької області можна умовно відраховувати з 1808 р., коли було спроектовано першу

поштову станцію в Бахмутському повіті. У грудні 1854 р. розпочалося будівництво поштового тракту з Бахмуту до Маріуполя, що створювало можливості для постійного зв'язку та виходу до моря. До 1858 р. на цьому тракті діяло вже вісім поштових станцій. Внаслідок бурхливого росту населених пунктів, розвитку поштової справи та зародження культури листування виникла потреба в найменуванні вулиць та нумерації будинків. Упродовж 1913–1917 рр. значно розширилися географія надання поштових послуг та мережа закладів, яка охоплювала всю територію Донецької області і становила в 1913 р. – 38, а станом на 1917 р. – 64 установи поштового зв'язку.

Спробуй поміркувати разом із однокласниками й однокласницями, які можуть бути небезпеки під час передачі інформації.

Пограйся з однокласниками й однокласницями: вишикуйтеся в три колони спиною одне до одного. Перший/перша учень/учениця отримує інформацію від учителя/ учительки – дивиться на запропонований малюнок і пробує умовно намалювати/написати його за допомогою тупого кінця олівця на спині того/тієї, хто стоїть перед ним/нею. Учень/учениця, що відчув/відчула цей малюнок, спробує зобразити його на спині наступного/наступної і так далі. А вже останній/остання в ряду зобразить отриману інформацію як малюнок на папері. Після цього разом роздивіться три отриманих малюнки й той, із якого все починалося.

Прочитай текст. Спробуй обрати із трьох видів джерел інформації, яке з них первинне, яке вторинне, яке третинне. Які джерела, на твою думку, є найнадійнішими і чому? Розкажи про свій власний досвід отримання інформації з різних джерел.

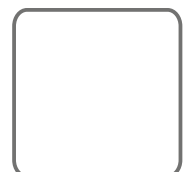
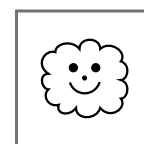
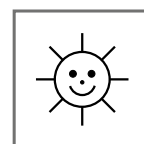
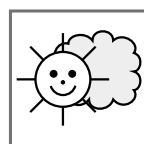
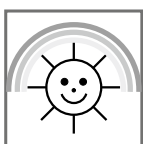
Джерела інформації – це хтось чи щось, що надає тобі інформацію. Джерела бувають:

- первинні – містять первинну безпосередню інформацію про події, людей, об'єкт;
- вторинні – це інформація, отримана з первинного джерела, яка обговорюється, інтерпретується, коментується, аналізується, оцінюється;
- третинні – огляд різних видів інформації, де часто-густо відображена й особиста думка особи, яка її передає.

- Розклад руху автобусів на автостанції: Маріуполь – Бахмут відправляється о 8.30.
- Вивіска на автобусі: Маріуполь – Бахмут відправляється о 8.30.
- sms від друга: Автобус на Бахмут відправляється о 8.30, але може і затриматися.

Склади ребус до слова «інформація».

ЯК ЧИТАТИ МЕДІАТЕКСТ І ПРАЦЮВАТИ З ІНФОРМАЦІЄЮ

Карикатура (з італ. – перевантажувати, перебільшувати) – навмисне смішне, глузливе або спотворене зображення предмета або особи

Псевдонім (з грец. – несправжнє ім'я) – вигадане ім'я, яке людина використовує замість справжнього у своїй професійній діяльності

Розкажи, що таке газета. Навіщо її придумали люди? Що може зробити газета? Які газети читають у твоїй родині? Якими були твої враження від першого знайомства з газетою? Чи довіряєш ти інформації, яку публікують у газетах?

Прочитай текст. Роздивись будь-яку газету й спробуй знайти в ній ті елементи, які перелічені нижче.

Кожного дня ми обираємо собі одяг. Якщо ми вдягаємо шкільну форму, то це означає, що ми маємо намір іти в школу, якщо легке невимушене вбрання, то цим подаємо сигнал, що будемо бавитися. Так і газета – кожним елементом свого «вбрання» подає нам якийсь сигнал. Зазвичай це такі елементи:

- Назва – спеціально створене лого, яке означає назву газети. Воно є унікальним і незмінним обличчям газети. Поруч із ним зазвичай є номер випуску газети і дата.
- Заголовок. Найбільший заголовок на сторінці ще називається «основний флеш (спалах)». Це серйозна історія, тому в заголовку немає жартів. Заголовки написані великими літерами, щоб привернути увагу до основного повідомлення в газеті.
- Підзаголовок – написаний меншими літерами. Тут йдеться про те, що не ввійшло в заголовок, але також є важливою інформацією.
- Основна стаття – це історія, написана журналістом/журналісткою задля осмислення факту, ситуації чи події. Стаття, яка розміщена на першій сторінці, – це найважливіше, що хоче сказати газета читачу/читачці.
- Основний текст – основний текст статті, написаний журналістом/журналісткою.
- Підпис – ім'я та прізвище або псевдонім автора/авторки статті. Інколи включає назву фаху. Наприклад: Сергій Тримбач, кінокритик. Також підпис під фотографією чи карикатурою пояснює, що зображено, і може містити прізвище фотографа чи автора ілюстрації. Підписи іноді відділяються від тексту або ілюстрації підкреслюванням.
- Фотографія або ілюстрація наближають до читачів історію, яку розповідає журналіст/журналістка.

Прочитай, як робиться газета. Проте список дій переплутаний! Поміркуй і спробуй розставити в клітинках поруч зі списком цифри від 1 до 9, які вкажуть правильну послідовність дій.

- Підготовлена газета передається на тиражування.
- Визначають форму подачі інформації (змітка, репортаж, стаття тощо).
- Готують ілюстративний матеріал (графіки, карикатури, малюнки, фото тощо).
- Журналісти пишуть основний текст.
- Підготовлені матеріали разом з ілюстраціями верстають, тобто розміщують на сторінках чи шпальтах друкованого або електронного видання.
- Інформація ретельно перевіряється.
- Коректори і редактори переглядають верстку й виправляють помилки.
- Збирають інформацію.
- Відстежують події, що вже сталися, відбуваються або готуються.

Поміркуй, люди яких професій працюють у газеті. Зі списку нижче вибери професії, представники/представниці яких беруть участь у створенні газети. Якщо в тебе є електронний девайс і можливість увійти в Інтернет, пограй в онлайнвий варіант цієї вправи за посиланням: <http://www.aup.com.ua/Game/index.html>, тема 5.

☐ Архітектор(-ка)	☐ Електрик(-иня)	☐ Оператор(-ка)
☐ Грумер(-ка)	☐ Журналіст(-ка)	☐ Прибиральник(-ця)
☐ Дизайнер(-ка)	☐ Звукорежисер(-ка)	☐ Редактор(-ка)
☐ Диктор(-ка)	☐ Коректор(-ка)	☐ Фотограф(-иня)
☐ Друкар(-ка)	☐ Монтажник(-ця)	☐ Художник(-ця)

Чи замислювався/замислювалася ти, як читати газети? Можна проглянути газету за 10 хвилин або менше, щоб дізнатися про події у світі. Ось декілька порад.

- Подивись на все, що є на першій сторінці, – тут розміщується найважливіше. Прочитай заголовки і подивись фото. Розгорни газету й витягни рекламні додатки.
- Прочитай першу сторінку та кінцівки кожного розділу, поміть цікаві для тебе новини. Посилання на першій сторінці вказують на спеціальні розділи, як-от прогноз погоди, список подій тощо.
- Прочитай історії і новини на перших кількох сторінках.
- Повернись на першу сторінку і швидко прочитай цікаві для тебе історії.
- Зупинись на своєму улюбленому розділі – спорт, розваги або бізнес – десь на хвилину. Знову відзнач те, що не встиг/встигла прочитати одразу.
- Погортай усю газету, поміть історії і рекламу, які не помітив/помітила раніше. Пізніше зможеш до них повернутися.
- Якщо є час, зупинись на цікавій для тебе історії або нарисі. Перед закінченням переглянь твій улюблений комікс або карикатуру.

Найголовніше! Будь уважним/уважною читачем/читачкою. Зіставляй отриману інформацію з тією, що міститься в інших джерелах. Май власну думку щодо справедливості й об'єктивності отриманої інформації. Думай для себе.

Пропоную тобі цікаве завдання й можливість більше дізнатися про сусідню область. Об'єднайся з однокласниками й однокласницями в 4 групи. На порталі «Мандруй Харківщиною» <https://discover.kh.ua/> знайди карту Харківської області. Тут за допомогою 3D-туру ви маєте змогу побувати: 1) у Національному природному парку «Дворічанський»; 2) у Шарівському палацово-парковому комплексі «Садиба»; 3) у Кицівській пустелі; 4) у Пархомівському художньому музеї ім. П. Ф. Луцьова. Домовтеся та розподіліть ці чотири об'єкти для подорожі між чотирма групами. Здійсніть віртуальну або разом із дорослими реальну подорож до обраного об'єкта. Потім уявіть себе редакторським колективом та створіть міні-газету, що розповість про цю мандрівку. А перед цим знайди на карті місце, де ви зараз перебуваєте, і познач, потім знайди місце подорожі вашої групи. З'єднай їх і за допомогою Google Maps з'ясуй маршрут і запиши:

Твоє місцеперебування _____ Місце подорожі _____

Скільки кілометрів розділяє місце, де ти живеш, і місце подорожі _____

Скільки часу тобі туди добиратися пішки _____, на авто чи автобусі _____

У попередньому завданні тобі було запропоновано попрацювати у складі однієї з чотирьох груп мандрівників, які потім утворюють редакційну колегію газети. Разом ви можете створити випуск газети на аркуші А4, присвячений своїй подорожі в історію та культуру нашого краю. Прочитай нижче поради, як навчитися створювати «маленьку сестричку» великих газет.

УЧИМОСЯ СТВОРЮВАТИ ГАЗЕТУ

Наша газета – це газета про подорож. Для прикладу ми зробимо лише першу сторінку газети, яка є найважливішою. Там будуть: 1) назва, 2) основна стаття, 3) фотографія або ілюстрація до статті. Кожна редакція насамперед обирає назву газети. Назва газети має бути образною, цікавою, лаконічною і відображати головну думку. Спочатку придумайте стільки варіантів назв, скільки зможете, а потім оберіть таку, яка відповідає цим критеріям.

1. Розподіляємо ролі в нашій міні-редакції. У нас працюватимуть:

- головний/головна редактор/редакторка – він/вона відповідає за вибір теми і несе відповідальність за результат, який побачать читачі. Він/вона вирішує, який остаточний вигляд матиме газета. Але вибір теми зазвичай формується спільно на редакційній нараді;
- журналісти/журналістки – вони готують основну статтю, збирають факти й інформацію про явище, описують і перевіряють, щоб факти, наведені ними, відповідали дійсності;
- група оформлення – це фотографи/фотографині та художники/художниці, які ілюструють статтю так, щоб читач/читачка опинився/опинилася якнайближче до явища, ніби побачив/побачила все своїми очима. Оскільки наша подорож буде віртуальною, то їм доведеться або підбирати фотографії із сайту музею, або самим створити ілюстрацію.

2. Створюємо журналістський матеріал, або пишемо репортаж. Термін «репортаж» походить від латинського «reporto» – передавати. Репортаж показує факти, події, враження через безпосереднє сприйняття автора/авторки, немов відтворюючи картину того, що відбувається. В основі репортажу завжди лежить цікава подія, яка розвивається перед очима читача/читачки. Є кілька основних правил, як написати гарний репортаж. Найголовніше, що ви повинні сказати, розташовується першим. Дуже важливим є заголовок – це надзвичайно трудомістка і важлива річ, адже часто визначає, чи хтось

читатиме вашу новину. Він має бути зрозумілий, короткий, без складних слів. Далі слід поміркувати про «лід» – це короткий виклад журналістського матеріалу, що розміщується після заголовка й перед основним текстом. Він має бути короткий і стисло передавати зміст матеріалу. Зазвичай у льоді вже треба відповісти на запитання «Що?», ДЕ ви перебували, перед тим як занурилися в дію.

Потім можна перейти до основної частини: вона має викликати в читача/читачки відчуття присутності; він/вона має дістати можливість ніби побачити людей та історії вашими очима. Тут можна відповісти на питання «Коли?». Описуйте свої відчуття, враження, дії, запахи тощо. Будь-яке враження наближує ефект присутності вашого/вашої читача/читачки.

Роздівіться ріжок з морозивом і вишенькою зверху: приваблива вишенька – це має бути закличний заголовок, далі солідний «лід», або порція морозива, а завершує вафельний ріжок, у якому чим ближче до дна, тим менше морозива-інформації.

3. Наступний етап – макетування. Як розмістити матеріали на сторінці. Отже, у вас є: назва газети, основний заголовок, основна стаття, ілюстрація. Як це все скласти докупи і заверстати, можна побачити за посиланням: <http://www.aup.com.ua/Game/index.html>, тема 6.

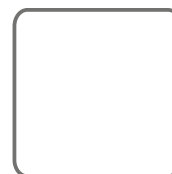
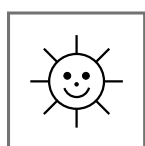
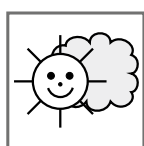
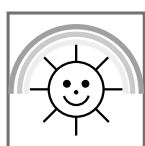
Розкажи, як тобі працювалось у складі редакції. Яку роботу ти виконував/виконувала під час створення газети? Чому ти обрав/обрала саме її? Чи сподобалися тобі репортаж і зовнішній вигляд вашої газети? Наскільки, на твій погляд, є вдалою ілюстрація? Про що ще ти хотів/хотіла би обов'язково написати в цій газеті?

Обміняйтеся газетами, які ви зробили: редакція 1 з редакцією 2, а редакція 3 – з редакцією 4. Разом зі своїми колегами і колежанками по редакції розглянь і прочитай газету, створену іншою групою. Випишіть нижче ключові слова (тобто ті слова, які несуть найбільше смислове навантаження) та найцікавіші новини (те, про що почули вперше). Презентуйте репортаж цієї газети однокласникам і однокласницям, використовуючи ці слова. Також під час представлення партнерської газети треба оцінити, чи всі елементи газети: назва, основна стаття, ілюстрація чи фото присутні.

Що є у твоїй місцевості такого, що може бути цікавим іншим? Про що або кого ти хотів/хотіла би створити репортаж? Якщо б ви вирішили щомісяця випускати газету вашого класу, яка назва та логотип тобі би сподобалися?

НАШ КРАЙ ГОСТИННИЙ. ТУРИЗМ У РЕГІОНІ

Туризм – у пер. з франц. «прогулянка». Це тимчасові подорожі людей в іншу місцевість або країну з гостьовою, оздоровчою, пізнавальною, релігійною, розважальною, спортивною та ін. метою

Прочани – люди, які здійснюють подорож, щоб уклонитися духовним та релігійним святиням

З найдавніших часів безліч людей вирушали в подорожі, щоб пізнати світ і відкрити нові території. Ще в античні часи основними причинами подорожей були: прагнення розширити свою торгівлю; здобути освіту чи якісніше, ніж у своєму регіоні, лікування; відвідати храми й помолитися святиням, взяти участь у спортивних або музичних змаганнях. Розвиток торгівлі привів до масового будівництва доріг, гостинних дворів (караван-сараїв), шинків тощо. Виникла необхідність у людях, які знають місцеві дороги, – у провідниках або морських чи річкових лоцманах, а також місцевих жителів, які володіють мовами, – у перекладачах. Для зручності мандрівників почали складати карти й невеликі путівники – короткі описи маршрутів.

Дипломати, купці, які в добу Середньовіччя подорожували Великим шовковим шляхом морем чи суходолом, залишили свої нотатки, що розповідають про природу краю і його тогочасних мешканців – ординців, русів, черкесів та ін. Зокрема, можна згадати венеційського купця і дипломата Іосафата Барбаро (1413–1494) та його твір «Подорож до Тани і Персії». Французький військовий інженер Гійом Левассер де Боплан (XVII ст.), який склав «Опис України» і першу детальну карту, згадав і про наш регіон – землі Надазов'я і Сіверського Дінця, які були вже населені татарами і козаками. Німець Петр Паллас під час подорожі в 1794–1795 рр. зустрів у приазовських степах греків-переселенців і описав те, як вони адаптувалися на нових місцях. Американці, англійці, бельгійці, греки, італійці, німці, поляки, росіяни, французи, шведи за часів промислового розвитку Донбасу зазвичай описують Україну в прихильних тонах, нерідко із захопленням, і відзначають привабливі риси українців.

Розкажи, навіщо за старих часів люди приїжджали до Донецька та інших міст краю. Яких іще відомих людей, що подорожували Донеччиною, ти знаєш? Як ти гадаєш, що приваблює сучасних туристів у нашому краї? Які можливості є у твоїй місцевості для активного відпочинку? Які визначні пам'ятки є у твоєму регіоні? Що таке путівник, навіщо він потрібний?

Продумай і спробуй запропонувати одноденні або короткі півторагодинні екскурсійні маршрути по твоєму населеному пункту або району. Напиши перелік основних об'єктів, які ти пропонуєш оглянути під час екскурсії

для рідних _____

для однолітків _____

для іноземних гостей _____

Порівняй придумані тобою маршрути між собою. Якщо знайдеш відмінності, поясни їх. Порівняй свої маршрути з тими, які запропонували однокласники та однокласниці. Обговоріть їх й спробуйте разом скласти один екскурсійний маршрут, яким ви зможете пройти в один із вихідних днів всім класом.

Поміркуй, люди яких професій працюють у туристичній галузі. Що ти знаєш про ці професії? Чи подобається якась із них тобі і чому?

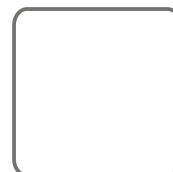
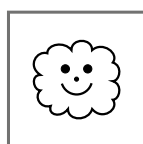
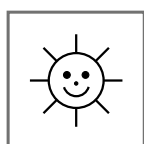
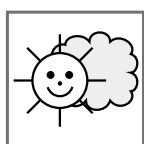
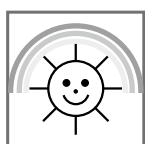

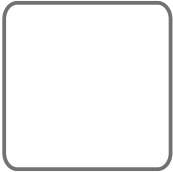
Розкажи, яких правил безпеки треба дотримуватися під час пішоїдної екскурсії в місті та в природі, під час подорожі в автобусі. Спробуй зробити цікаву презентацію про це.

Складаючи маршрути для подорожі, постарайся враховувати: 1) вік туристів/ туристок; 2) їхню обізнаність в історії і культурі краю; 3) теми, які їх можуть зацікавити; 4) кількість часу, необхідного для відвідання екскурсійних об'єктів; 5) їхню безпеку.

Пам'ятай, що пам'яткою є не лише те, що знамените й відоме всім, а й якісь цікаві куточки природи, історичні або культурні об'єкти, які знають лише декілька людей. І головне, чому люди зараз подорожують, – це можливість отримати нові враження, емоції та знайомства з іншими людьми.

МИ – ПРИВІТНІ ГОСПОДАРИ/ ГОСПОДИНІ ТА ГОСТИННІ ДРУЗИ

Прочитай зашифроване послання.

Δ↔⊙Δ⊗ Σ> ◻◻~⊙◻◻ ◊Σ⊕⊕⊙Δ -
Δ↔⊙Δ ◻ ◻◻~⊙Δ◻ ◻XΔ◻◻⊕⊙Δ

Традиції гостинності в східних слов'ян, і зокрема в українців, склалися дуже давно. Українська оселя була завжди відкрита для мандрівників і нужденних людей, що прийшли здалеку. За старих часів люди вірили, що гість, який завітає в хату, обігріється біля вогнища й поїсть, може вважатися за близьку людину. А вже якщо він з'їв шматок хліба й дрібку солі, то ніколи не зможе образити гостинного господаря, що поділився з ним найдорожчим. Гість обов'язково повинен був переступити поріг будинку, зайти хоч би на хвилинку й сісти. Його спочатку пригощали хлібом із сіллю, водою або склянкою вина, а вже потім починалася бесіда, причому ввічливі господарі ніколи не запитували, чому людина прийшла.

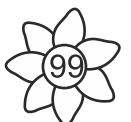
Родичі й односельці приходили в гості тільки на запрошення та в суворо визначені дні. До приходу гостей готувалися святкові страви, дарунки. Було заведено, щоб гості теж приходили не з порожніми руками – з хлібом, солодощами. Під час відвідин гостей усаджували на найзручніші місця, а особливо поважаних – на почесне місце «покуть». Господар з господинею usługували гостям і спеціально запрошували покуштувати кожен нову страву. Без такого запрошення жоден гість не смів узяти що-небудь зі столу або вийти із-за нього. Коли до столу виносили хліб із сіллю, гості мали зрозуміти, що гостювання закінчене й потрібно прощатися. Словами «спасибі за хліб, за сіль, за кашу й милість вашу» вони дякували господарям за гостинність. Господарі повинні були віддаровувати гостей, що йшли з хати, хлібом, пирогами, дрібними дарунками. Важлива була не цінність дарунків, якими обмінювалися господарі й гості, – це був знак взаємної поваги і дружби.

(За А. Пономарьовим)

Розкажи, як у твоїй сім'ї заведено приймати гостей. Щоб ти міг/могла заздалегідь скласти свою розповідь, спробуй відповісти на такі запитання:

1. Гість/гостя приходить на запрошення чи без нього?
2. Він/вона попереджає про час свого візиту чи ні?
3. Чи обов'язково приходить точно у вказаний час?
4. Чи має гість/гостя приносити з собою якесь частування, квіти або дрібні дарунки?
5. Як твоя родина зустрічає гостя/гостю в оселі? Що при цьому кажуть?
6. Де садять гостя/гостю в будинку?
7. Чим його/її зазвичай пригощають?
8. Хто із членів родини розмовляє з гостем/гостею, як його/її розважають?
9. Як довго триває візит?
10. Як проводжають гостя/гостю, який/яка йде додому?

Порівняй свою розповідь про традиції прийому гостей з розповідями однокласників та однокласниць. Знайди в них спільне та відмінне.

Пригадай, що означають слова «гість» та «гостинність». Чи можна вважати гостинність відповідальною справою? Подумай та добери на кожну літеру слів «господар» або «господиня» якості, які характеризують гостинну людину. Порівняй свій список слів зі списком сусіда/сусідки по парті. Знайдіть спільні та відмінні слова і поясніть їх.

Г – _____
О – _____
С – _____
П – _____
О – _____
Д – _____
А – _____
Р – _____

Г – _____
О – _____
С – _____
П – _____
О – _____
Д – _____
И – _____
Н – _____
Я – _____

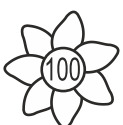

Чи вважаєш ти себе гостинною людиною? Поясни чому та наведи приклади зі свого життя.

Прочитай текст, що описує вже знайомі тобі основні правила європейського етикету прийому гостей. Зверни увагу на те, що в ньому є прикрі помилки й навіть зайві речення. Викресли те, що, на твій погляд, не зовсім відповідає поведінці гостинних господаря і господині. Допиши нижче ті правила, яких, на твою думку, бракує.

Одягнися краще, ніж ти зазвичай ходиш удома. Якщо в кімнаті хто-небудь вже є, не познайом їх з новоприбулими. Зустрічай гостей з усмішкою, вони не повинні відчувати, що їм раді. Приймаючи гостей, намагайся поводитися так, щоб їм було у тебе весело, приємно і неспокійно. Бажано бути тактовним(-ою), пихатим(-ою), люб'язним(-ою) і привітним(-ою). Не шкодуй для гостей ні частувань, ні іграшок, ні уваги, ні докорів. Якщо серед гостей опиниться людина, яка у твоєму будинку вперше, будь з нею не особливо уважним(-ою) і люб'язним(-ою). Якщо гість/гостя зробить яку-небудь незручність, не подавай виду, що помітив/помітила це. Просто попроси його/її піти. Першими сідають за стіл господар чи господиня, і всі страви пропонуються спочатку гостям. Не вставай із-за столу, якщо бачиш, що гості ще їдять. Поквап їх. Проводжаючи гостя/гостю, проведи його/її до дверей, якщо необхідно, допоможи йому/їй вдягнути верхній одяг. Зустріч зовсім не обов'язково потрібно закінчувати теплими словами.

Спробуй разом із сусідом/сусідкою по парті пограти у гру (додаток 2, стор. 112). Для цього тобі необхідно буде зробити фішки, гральний кубик і домовитися про правила.

Вибери зі списку ті українські прислів'я та приказки, які завжди має пам'ятати господар/господиня (поміть їх особливим значком або кольором), і ті, які завжди має пам'ятати гість. Поясни, як ти їх розумієш.

- Веселий гість – дому радість.
- Гарними розмовами гостей не наситиш.
- Гість господарю не укажчик.
- Гість першого дня – золото, другого – срібло, а третього – мідь: додому їдь.
- Гість рідко буває, та багато бачить.
- Гостя по одежі стрічають, а по розуму проводжають.
- Дома їж, що хочеш, а в гостях – що дадуть.
- Коли їдеш у гостину, бери хліб у торбину.
- Коли надувся як сич, то гостей не клич.
- На гостину збирайся, але вдома пообідати не забувай.
- Незвані гості гризуть кості.
- У гості ходити – треба і до себе водити.
- У гостях добре їсти й пити, а вдома спати.
- Хто гостю радий, той і собаку його нагодує.
- Чим хата багата, тим і гостям рада.
- Яке частування, таке й дякування.

Знайди серед українських прислів'їв ті, які відповідають за змістом прислів'ям, наведеним нижче. Допиши прислів'я про гостей і гостинність, які ти знаєш сам, своєю рідною мовою і, якщо необхідно, у перекладі українською мовою.

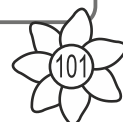
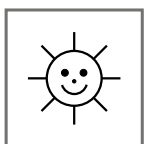
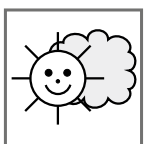
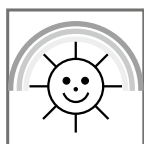
Гість їсть не те, чого чекав, а те, чим пригощають. (Вірменське)

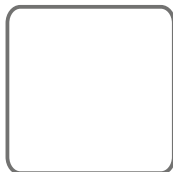
Якщо господареві невесело, то і гостю нудно. (Грузинське)

Веселий гість нікому не тягар. *Ein froher Gast ist neimands Last.* (Німецьке)

Як ти гадаєш, які дарунки краще дарувати своїм одноліткам та старшим гостям, які приїхали з інших регіонів України чи із-за кордону? Які дарунки були б недоречними? Розкажи про свій власний досвід отримання дарунків. Чи виготовляєш ти дарунки своїми руками?

ПРИЙМАЄМО ГОСТЕЙ, ВІТАЮЧИ ЇХ ЇХНЬОЮ РІДНОЮ МОВОЮ

Напиши, які мови ти знаєш або вивчаєш. _____

Розкажи, чи допомагає тобі в житті знання іноземної мови.

Спробуй скласти діалог із сусідом/сусідкою по парті якоюсь з іноземних мов, яку ви знаєте або разом вивчаєте, використовуючи слова і фрази:

Я, ти, ми, так, ні, мій, моя, наш, сім'я, сусід, друг, спасибі, будь ласка, добре, вибач, свято, дарунок, пісня, танець, гра, один, два, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять.

Добрий день! Як справи? – Добре!

Як тебе звуть? – Мене звуть...

Нумо дружити! – Згода!

Де ти живеш? – Я живу...

Приходь у гості! – Дякую, коли? – Сьогодні (вдень, вранці, завтра, зараз, увечері).

Ласкаво просимо! – *Відповідь.*

Сідай! – Дякую!

Пригостайте! – Дякую, дуже смачно! Не хочу, спасибі!

Смачного! – Дякую!

Допоможи мені, будь ласка! – Добре, допоможу!

Тобі подобається гратися (відпочивати, працювати, співати, танцювати, учитися)? – Мені подобається (Ні, мені не подобається) гратися (відпочивати...).

Ходімо гратися (відпочивати, танцювати...)! До побачення!

Попроси рідних допомогти тобі написати ці слова й фрази рідною мовою. Якщо твоя рідна мова українська, тоді напиши ці слова однією з іноземних мов, яку ти вивчаєш. Якщо тобі буде важко це зробити самостійно, заглянь у словник чи порадься з дорослими.

Батьківщина _____ тут _____ є _____

світ _____ там _____ пити _____

подорож _____ близько _____ спати _____

господар _____ далеко _____ гуляти _____

гість _____ прямо _____ море _____

хороший _____ праворуч _____ казка _____

красивий _____ ліворуч _____ легенда _____

Звертання до незнайомого літнього чоловіка _____

Звертання до незнайомої літньої жінки _____

Звертання до незнайомої людини середнього віку _____

Звертання до однолітка – незнайомого хлопчика _____

Звертання до однолітки – незнайомої дівчинки _____

Ласкаво просимо! – *Відповідь*. _____

Познайомся, це мій/моя (друг/подруга, брат, сестра, мама, тато, бабуся, дідусь, гість/гостя, учитель/учителька, сусід/сусідка та ін.). – Дуже приємно! Мене звать _____

Що це? – Це мій будинок (моя школа, моя вулиця, музей...). – Дуже красиво! _____

Хто це? – Це мій/моя друг/подруга (брат, сестра, мама, тато, бабуся, дідусь, гість/гостя, учитель/учителька та ін.) _____

Смачного! – Дякую! Дуже смачно! _____

Я тебе запрошую в гості (в подорож, у театр, у кіно, гуляти). – Добре, дякую! _____

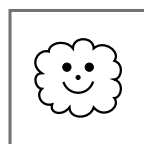
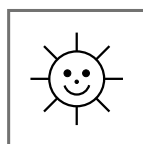
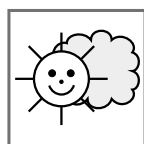
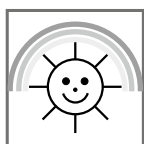
Де розташовується школа (будинок, музей, театр, море...)? – Прямо, праворуч, ліворуч, близько, далеко, тут, там. _____

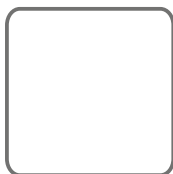
Вам/тобі допомогти? – Спасибі! _____

Я хочу їсти (пити, спати, гуляти, вчитися, гратися, дружити). – Добре, будь ласка! _____

Разом із сусідом/сусідкою по парті та іншими однокласниками та однокласницями вивчи ці слова і фрази, потренуйся у їхній вимові. У яких ситуаціях тобі може стати в пригоді знання цих слів? Пофантазуй і склади невеликі діалоги, розіграй з однолітками міні-вистави, уявляючи, що ти розмовляєш з іноземними гостями.

КУХНЯ ДОНЕЧЧИНИ – СТРАВИ, ЯКІ МИ ЛЮБИМО ГОТУВАТИ

Куліна́рія – мистецтво приготування їжі

Гастроно́мія –
1) спільне визначення найвишуканіших і найдорожчих харчових продуктів,
2) наука про культуру харчування

Прочитай вірш Д. Куровського «Кипи, супе!». Розкажи, хто у твоїй сім'ї зазвичай готує обід. Як ти допомагаєш рідним у приготуванні страв? Хто вчить тебе готувати їжу? Які страви ти вже вмєш готувати сам/сама?

Начистила картопельки,
Сама й накришила
І цибульку, й морквиночку...
Потім засмачила.
– Кипи, супе, вибулькочуй,
Густий та пахучий!

Бабця тільки наглядає
Та онуку учить:
– Отак, рибко, отак, яско.
Треба все уміти:
І читати, і писати,
І супчик варити.

Вибери різні продукти, необхідні для приготування твоєї улюбленої страви, і «склади» їх у посуд, у якому вони повинні готуватися. Якщо яких-небудь продуктів або кухонного начиння не вистачає, домалюй їх. Зашифруй за допомогою шифру (стор. 112) назву цієї страви. Запропонуй сусідові/сусідці по парті відгадати, про яку страву йде мова. Поділися рецептом її приготування. Згадай, які страви були твоїми улюбленими тоді, коли ти ще не ходив/ходила до школи. Чи змінилися за цей час твої смаки?

Прочитай вірш «Обід» Емми Мошковської в перекладі Данила Кононенка й розкажи, як ти пригощаєш своїх гостей.

Сусід сусіда пригощав:
Поставив він гірчицю,
Іще з комода він дістав
Фарфорову сільницю.
А на столі його була
Оздоблена серветка.

І біля столу ще була
Новенька табуретка.
А ще у рамці над столом
Пейзаж один висів.
А ще ж і песик під столом
Кудлатенький сидів.

І ще в вазоні щось цвіло
У цього ось сусіда...
Все дуже добре тут було, –
Лиш не було... обіду!

Напиши, які страви ви найчастіше їсте всією родиною за вечерею або обідом.

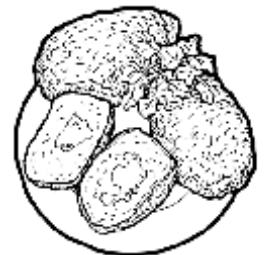
Яке частування й напої ти зазвичай пропонуєш гостям, що зайшли до тебе «на хвилинку»?

Склади меню обіду чи вечері, яке б ти запропонував/запропонувала своєму/своїй гостю/гості, і поясни, чому ти вибрав/вибрала саме ці страви.

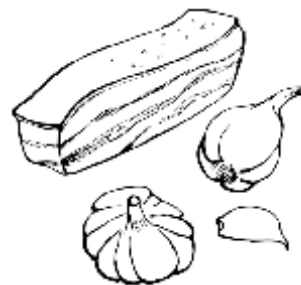
Українська кухня відзначається своєю неповторністю та чудовим смаком. Іноземні туристи їдуть до України ще й для того, щоб поласувати стравами, які не зустріти в жодній країні світу. Адже зараз гастрономічний туризм є дуже популярним! Кожен регіон нашої країни вирізняється своїми стравами. Як ти гадаєш, які страви можна вважати суто місцевими смаколиками? Які ще цікаві страви, що поширені в інших регіонах України чи в інших країнах світу, ти вже скуштував/скуштувала?

У всьому світі відома котлета по-київськи, проте, на жаль, навіть у нашій області не всі знають таку фірмову страву, як котлета по-донбаськи. Вважається, що рецепт цієї котлети був створений на початку 1960-х рр. Іваном Антоновим, завідувачем виробництва ресторану «Донбас». На честь ресторану, де її стали готувати як фірмову страву, котлета й дістала свою назву. Готується вона тільки зі свіжого січеного м'яса – свинини і яловичини, всередину закладається шматочок масла, а зверху котлета обкачується в клярі та хлібних крихтах або маленьких кубиках. Тож після приготування котлета виходить із темною й бугристою поверхнею – немов їжачок, проте дуже ніжною, смачною і соковитою всередині.

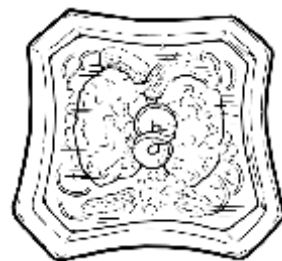

Відомими стравами місцевої кухні є борщ, голубці, гречаний суп, квашена капуста, млинці, холодець, щавлевий суп, і звичайно, порізному приготовлене сало. Сало по-донбаськи зазвичай обкачують у спеціях, додають часник і проварюють у герметичній упаковці. У регіоні дуже люблять окрошку, і є навіть декілька десятків її рецептів. Готують її на квасі, сироватці або навіть на мінеральній воді, додаючи сметану. А ще можна скуштувати горохову юшку по-маріупольськи, особливий зелений борщ та рибну юшку. У маріупольських греків дуже популярним є рецепт юшки з крихітними пельменями, яка засмачується засмажкою з цибулі та кислим молоком чи сметаною. До речі, на Донеччині є також цікаві рецепти приготування вареників. Наприклад, картопляні вареники по-донбаськи, тісто на які замішується з картопляного пюре та борошна, а начинкою є м'ясний фарш. Амвросіївські вареники роблять солодкими – зі сливами, а макіївські – солоними, з начинкою із січеної печінки і гречаної каші з маслом. Як окрему страву можна скуштувати костянтинівські галушки, які готуються із суміші сиру, манної крупи та борошна, відварюються і подаються з обсмаженими панірувальними сухарями.

А ще є багато рецептів котлет, наприклад курячі котлети по-донбаськи, які готують із суміші курячого відварного м'яса, яловичого язика, білих грибів і молочного соусу. У різних містах Донецької області можна зустріти різноманітні рецепти січеників – наприклад, горлівські – із варених яєць, краматорські – із печінки, січеники рибні кальміуські, які подаються в желе. На десерт можна з'їсти виноградне варення по-донбаськи, або кавун, який у деяких селах півдня області їдять обов'язково ложкою з чорним або білим хлібом з маслом, або популярний у регіоні «чак-чак», чи хмизок з медом, тощо.

Прочитай текст про кухню приазовських греків. Якщо якісь назви страв тобі не знайомі – запитай у дорослих або спробуй знайти їх в Інтернеті. Які з перелічених страв ти можливо вже куштував/куштувала чи навіть допомагав/допомагала готувати? Які грецькі страви тобі найбільш подобаються? Розкажи про національні страви, які заведено готувати в твоїй родині.

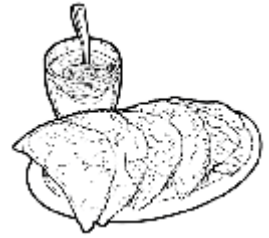
Грецька спільнота, яка здавна мешкає на теренах Донецької області, має дуже своєрідну кухню й традиції харчування, які склалися впродовж багатьох століть у Криму, а потім у Надазов'ї. Тому деякі страви маріупольських греків за назвами нагадують страви кримських татар, караїмів та ін. давніх мешканців півострова. Також треба зважити на те, що частина греків Надазов'я є тюркомовними, тож іноді одна й та ж сама страва має декілька назв.

У старовину в грецьких селах зазвичай використовувалося прісне і листкове тісто, що варилося («салма», «трефти», «тутмач», «ахчачик»), смажилося («хатмер», «шилтер», «чилтер'я», «мезе», «хатлама»), випікалося у вигляді перепічок («піта», «пте»), різноманітних пирогів («шумуш», «фулто», «бурма», «меліна», «кубете») з начинками з м'яса, гарбуза, халви та ін. Але найвідомішими були чебуреки («чир-чир», «чирлама») та маленькі пельмені «хаших'я», чи «хамурдолма», що варилися

або смажилися. Ймовірно, саме грецька традиція виготовлення маленьких пельменів, або вушок, з м'ясом «хаших'я» надихнула технологів торгової марки «Геркулес» створити «фірмові» пельмені й запропонувати рецепт їхнього приготування на сковорідці. Відварені «хаших'я» зазвичай поливалися олією зі смаженою цибулею та подавалися з горнятком кислого молока. А чебуреки в Маріуполі традиційно їдять тільки з густою домашньою ряжанкою – «ар'яном».

Найпоширенішим м'ясним супом була «шурпа» («чорба», «сюрпа»), побутували супи, заправлені крупами або борошняними виробами різної форми, наприклад «сприча» – локшина на курячому бульйоні. Із баранини та яловичини заготовляли солонину, з баранини, в'яленої на сонці, – «хахач», із баранячого сала й обсмаженого м'яса – «каурму». З коров'ячого молока робили сир, кисле молоко «ксигало» або «хатих» і домашню ряжанку «ар'ян». Із проса та пшона робили хмільний напій «буза». Замінниками цукру були мед та бекмез. Серед ритуальних страв – весільний «хаймах» з молока, поминальна кутя «кольво» чи «алва» з борошна. На свята пекли безліч хлібів («халац», «арту», «ставрос», «пендики», «христупсом», «пулікі», «псатир», «васілопіта» тощо).

Донеччина є багатокультурним регіоном, тож тут можна скуштувати страви різних культур – болгарські меліну та салму, вірменські лаваш і шашлик, грузинські хачапурі та чахохбілі, єврейські фаршировану рибу, форшмак і струдлі, італійські пасту та піцу, корейську моркву та шиїтаке, німецькі ковбаски та брецелі, татарські азу та біляші (перемечі), українські куліш і налисники тощо.

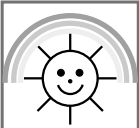

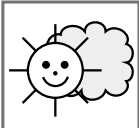
Відгадай загадки Ольги Лабаги і ти дізнаєшся назви відомих страв української кухні, що традиційно готували на Донеччині.

<p>На городі ця родина Розплелася аж до тину! Круглі всі та із хвостами, Вихваляються пузами. Кожен боки вигріває, Вітамінів набирає. Бо печуть їх й варять страви, Щоби бути завжди бравим! В дощову осінню пору Занесемо їх в комору, Буде вся рідня здорова, як є каша ...</p>	<p>Дозрілі фрукти у печі сушили, А взимку мили та напій варили. Медку до нього щедро додавали, Кутю ним у Святвечір заправляли. Щоби було завжди всього в достатку, Він на столі плескався у горнятку. Свій аромат розносив вище хмар Смачний, корисний, стародавній пан ...</p>
---	--

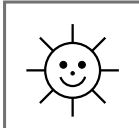

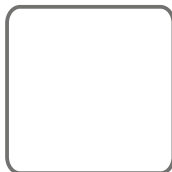

СУВЕНІРИ НАШОГО РЕГІОНУ

Французьке слово «сувенір», яке означає «дарунок на пам'ять», прийшло в нашу мову понад 200 років тому. Раніше сувеніром вважався будь-який подарунок, який передусім нагадував про людину, що зробила його. Історія сувеніра своїм корінням сягає в глибоку старовину, вона пов'язана з магічними обрядами. Створені руками людини фігурки з глини, дерева, каменю відігравали в них велику роль. Із часом зображення втрачали магічний сенс, тому ідол ставав просто іграшкою, а талісман або амулет – прикрасою, наприклад болгарський оберіг «мартеничка», російський прикрашений віник – символ благополуччя в домі – або українські лялька-мотанка, чи рушник, чи глиняний посуд. Ці вироби, що зберігають місцеві художні традиції, почали дарувати як сувеніри.

ЩО ТАКЕ СУВЕНІР?

Сувенір нагадує нам про часи, які ми провели в місцях, де ми його купили. Це спосіб повернутися до прекрасного, що належало до нашого минулого. Купуючи сувеніри, ми потім даруємо їх людям, яких любимо, щоб вони час від часу згадували нас і щоб показати їм, що ми думали про них під час подорожі. Сувенір може також бути «доказом» подорожі, свідченням перебування в конкретному місті або країні. Сувенір дає змогу здійснювати віртуальну подорож людям, які не мали на це часу чи можливостей. Тому, дивлячись на дарований їм сувенір із далекої країни, ці люди можуть хоч би в думках, у своїй уяві перенестися на батьківщину цієї речі. Розповідаючи про країну, у якій його було зроблено, сувенір відіграє роль посла. Сувенір має й очевидну економічну роль, адже він годує індустрію ремісництва, яка їх створює, а крім того, сувеніри є рекламою, що запрошує до нової подорожі.

Вибір сувеніра – нелегка справа. Можна звернутися в спеціальні магазини, торговельні намети, кіоски, а можна просто пошукати їх на ринку або в майстернях народних майстрів. Сувенір стає сувеніром, коли він безпосередньо пов'язаний з тим місцем, де ми його придбали, або з дуже важливим моментом, подією в житті. Він призначений поділяти нашу подорож і відображати наші нові знання, почуття, відчуття. Сувеніром можуть правити фотографії, картини, поштові листівки з пейзажами, моделі пам'ятників, фігурки чоловіків і жінок у національних костюмах. Це можуть бути гастрономічні цікавинки країни чи регіону, рідкісні продукти, незвичайні страви, місцеві напої та солодощі й навіть просто гарно оформлений рецепт приготування вподобаної страви місцевої кухні. Можна привезти з собою який-небудь виріб, зроблений руками народних майстрів з місцевих матеріалів – дерева, глини, каменю, металу, ниток, скла, тканини, шкіри тощо. Купити сувенір – це все одно що привезти з собою шматочок країни, ще й ще раз подумки уявляти минулу подорож і знову переживати чудові моменти знайомства й спілкування з новими людьми.

(За М. Сегі)

Розкажи, які сувеніри зберігаються в тебе вдома. Звідки і як вони потрапили у твою родину? Чи доводилося тобі самому/самій купувати сувеніри? Чим ти керувався/керувалася у виборі сувеніра особисто для себе і, наприклад, сувеніра для рідних або друга/подруги?

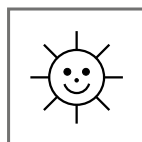
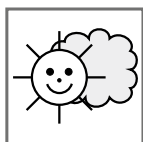
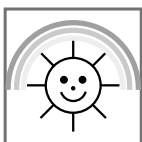
Донеччина зберігає і розвиває народні художні промисли, декоративно-прикладне мистецтво, популяризуючи їх через художні бренди завдяки талановитим майстрам, чия продукція стала сувенірною. Нехай це недорога дрібничка або невеликий подарунок, але важливий знак уваги. Сувенірами з Донеччини можуть бути вироби з кераміки, декоративні панно, картини місцевих художників, ляльки, магніти з краєвидами Донеччини, намиста, обереги, писанки, рушники з вишивкою, фігурки і статуєтки зі скла, глини, соломки, дерева, символи міст тощо. Навіть гарно упаковані якийсь місцевий смаколик, або шматочок донбаського вугілля, або застигла крапля чавуну чи сталі з промовистим написом може бути цікавим сувеніром з нашого краю.

Напиши, які, на твою думку, сувеніри можуть репрезентувати твій населений пункт або Донеччина в цілому. Що може бути обличчям, візитною картою твоєї місцевості?

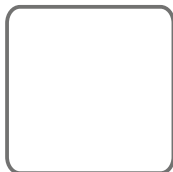

Намалюй на окремому аркуші, який сувенір, що репрезентує наш край, ти міг/могла би придумати або зробити своїми руками для іноземного/ іноземної гостя/гості.

ВІДКРИЄМО ДЛЯ ІНШИХ НАШ РІДНИЙ КРАЙ. РЕКЛАМА

Ось і завершуються наші захопливі подорожі Донеччиною. Спробуй розповісти, що означає для тебе твій край. Яким ти його пізнав/пізнала, побачив/побачила? За що ти цінуєш свій край і свою країну? Що б ти хотів/хотіла змінити у своїй школі, своєму населеному пункті, громаді? Якою ти бачиш Донецьку область у майбутньому? Напиши про це невеликий твір-есе на окремому аркуші.

Чи хотів/хотіла би ти після закінчення школи навчатися і працювати у своєму краї? Яку професію ти б обрав/обрала? Що б ти хотів/хотіла зробити для свого краю і людей, які тут живуть, сьогодні й у майбутньому?

Сучасна індустрія туризму – одна з галузей господарства, що найшвидше розвивається у світі. На початку ХХІ ст. туризм за обсягами доходу посів третє місце у світовій економіці. На сьогоднішній день туризм став явищем, що увійшло в повсякденне життя майже третини населення планети. Люди витрачають на подорожі близько 11 % свого бюджету. У багатьох країнах і регіонах туризм є основним джерелом доходів. У Європі він дає роботу майже кожній десятій людині, що працює. Найбільше туристів подорожують Європою, тому Донеччина може стати одним із лідерів туристичної індустрії України.

Як ти гадаєш, які культурні, природні, економічні дива краю та історичні події могли б спонукати представників інших регіонів приїхати до нас у гості? А що могло б привабити іноземців?

Прочитай текст про зовнішню рекламу. Спробуй самотійно або у групі з однокласниками й однокласницями придумати гасло чи слоган (стисле інформаційне повідомлення-висловлювання) для білборда або розробити рекламний постер на аркуші А4 про туристичний об'єкт чи маршрут твоєї місцевості або регіону. Для створення постера ти можеш використати фарби, олівці та фломастери, а можеш зробити його онлайн. Не забувай, що твій слоган чи постер має відповідати вимогам, що викладені нижче; бути правдивим і не ображати та не принижувати жителів інших населених пунктів і регіонів; має містити посилання на матеріали, які ти будеш використовувати. Презентуй(-те) свою творчість у класі.

Реклама – популяризація товарів, видоцищ, послуг тощо з метою привернути увагу покупців, споживачів, глядачів, замовників та ін.; поширення інформації про когось, щось для створення зацікавлення й попиту

З рекламою ми стикаємося кожного дня. Це рекламні афіші, білборди (великі рекламні щити вздовж доріг), вказівники, постери (афіші, невеликі плакати), фірмові цінники в магазинах тощо. Їх ще називають зовнішньою рекламою. Реклама передає майбутнім споживачам інформацію про товари або послуги та переконує їх у тому, що саме цей товар їм потрібен і він є найкращим (тобто найбільше відповідає потребам споживачів). Щоб бути ефективною, зовнішня реклама повинна часто впадати у вічі; вона має привертати увагу; бути лаконічною і зрозумілою; має легко читатися.

Відомий дослідник реклами А. Політц (США) стверджує, що рекламна кампанія мусить мати три ознаки:

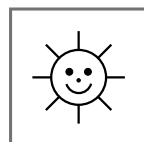
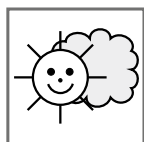
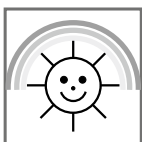
- а) бути унікальною, тобто такою, щоб ніхто інший не був здатний застосовувати такі аргументи для переконання;
- б) бути правдивою, щоб викликати довіру;
- в) бути актуальною, щоб відтворювати найновіші зміни і відповідати сучасним потребам.

Я багато про що хотіла разом з тобою дізнатися, побачити, відчути та пережити під час наших подорожей. Чи було тобі цікаво подорожувати зі мною цього року? Які теми наших подорожей тобі найбільше сподобалися? Чи виправдалися твої очікування від цього навчального року? Чого ти вже встиг/встигла навчитися і досягнути? За що ти хотів/хотіла би подякувати вчителю/вчительці, однокласникам і однокласницям, рідним? Як ти плануєш свої майбутні канікули?

Мені було дуже приємно подорожувати разом із тобою! Я сподіваюся, що ти продовжиш крокувати разом із «Культурою добросусідства» в наступному навчальному році! У п'ятій частині «Культури добросусідства» на тебе буде чекати мій помічник – Допомагайко, а я прощаюся з тобою. Намалюй мені щось приємне на згадку про наші з тобою спільні мандрівки Донеччиною та нашою країною. Дякую тобі за те, що ти був/була зі мною! Активних, насичених і позитивних тобі канікул!

Відповіді – відгадки загадок, ребусів і шифрограм

Відгадка ребуса на стор. 6. Війна руйнує, мир будує.

Відгадка шифрограми на стор. 13. Людина поспішає до людини, а звір – до лісу. Відкрий двері в себе – і в інших відкритими знайдеш.

Відгадка філворда на стор. 22.

К	А	Л	Ь	Б	А	Х	М	К	А
С	У	І	М	С	А	І	У	Л	Ш
Ї	С	Н	Л	А	Р	Т	Т	А	Г
Ш	И	Т	У	М	А	А	К	Ч	А
Л	П	А	Г	Л	О	З	О	В	А
К	А	Р	А	А	Н	А	Л	К	А
О	С	И	Н	Ї	О	К	В	О	В
В	О	К	Ь	Ж	Л	Т	О	Щ	Ч
А	К	А	Л	С	О	С	Р	Е	А
К	И	Ч	Ь	Б	И	К	Ї	Ц	Ь

Відгадка анаграм на стор. 23. Агроном, археолог, ботанік, ветеринар, водолаз, дресирувальник, еколог, єгер, зоотехнік, лісник, моряк, перукар, працівник зоопарку, садівник, топограф.

Відгадка ребусів на стор. 26. Ховрах крапчастий, тарпан.

Правильне поєднання визначень на стор. 28.

Пам'ятка природи – окремі унікальні...; національний парк – велика природна територія...; дендрологічний парк – територія, на якій...; заповідні урочища – ділянка під охороною...; заказник – територія, що виділена...

Відгадка до загадки на стор. 46. Спорт.

Відгадка до загадок на стор. 48. Бобслей, біатлон, ковзани, хокей, сноуборд, футбол.

Відповідь на запитання на стор. 50. 1. Давня Греція. 2. Нокаут. 3. Вімблдонський турнір. 4. 42 км 195 м. 5. Дзюдо. 6. Ринг. 7. Старт. 8. Кінний спорт. 9. Рапіра. 10. Біатлоніст.

Правильне поєднання визначень на стор. 77. Портрет – мальоване..., натюрморт – різновид..., пейзаж – жанр...

Відповідь на завдання до стор. 91. Графічна – у вигляді зображень, подій, предметів, графіків. Звукова – усна або відтворена записувальним пристроєм. Текстова – передається у вигляді літер. Числова – у вигляді цифр і знаків.

Правильна послідовність дій до стор. 94.

1. Відстежують... 2. Збирають... 3. Інформація... 4. Визначають... 5. Журналісти... 6. Готують... 7. Підготовлені... 8. Коректори... 9. Підготовлена...

До стор. 94 Професії, представники/представниці яких беруть участь у створенні газети: дизайнер(-ка); друкар(-ка); журналіст(-ка); коректор(-ка); редактор(-ка); фотограф(-иня); художник(-ця).

Відгадка шифрограми на стор. 99. Любиш у гостях бувати – люби й гостей приймати.

Зайві слова в тексті на стор. 100. не, не, не, пихатим(-ою), ні докорів, не, Просто попроси його/її піти, Поквап їх, зовсім не.

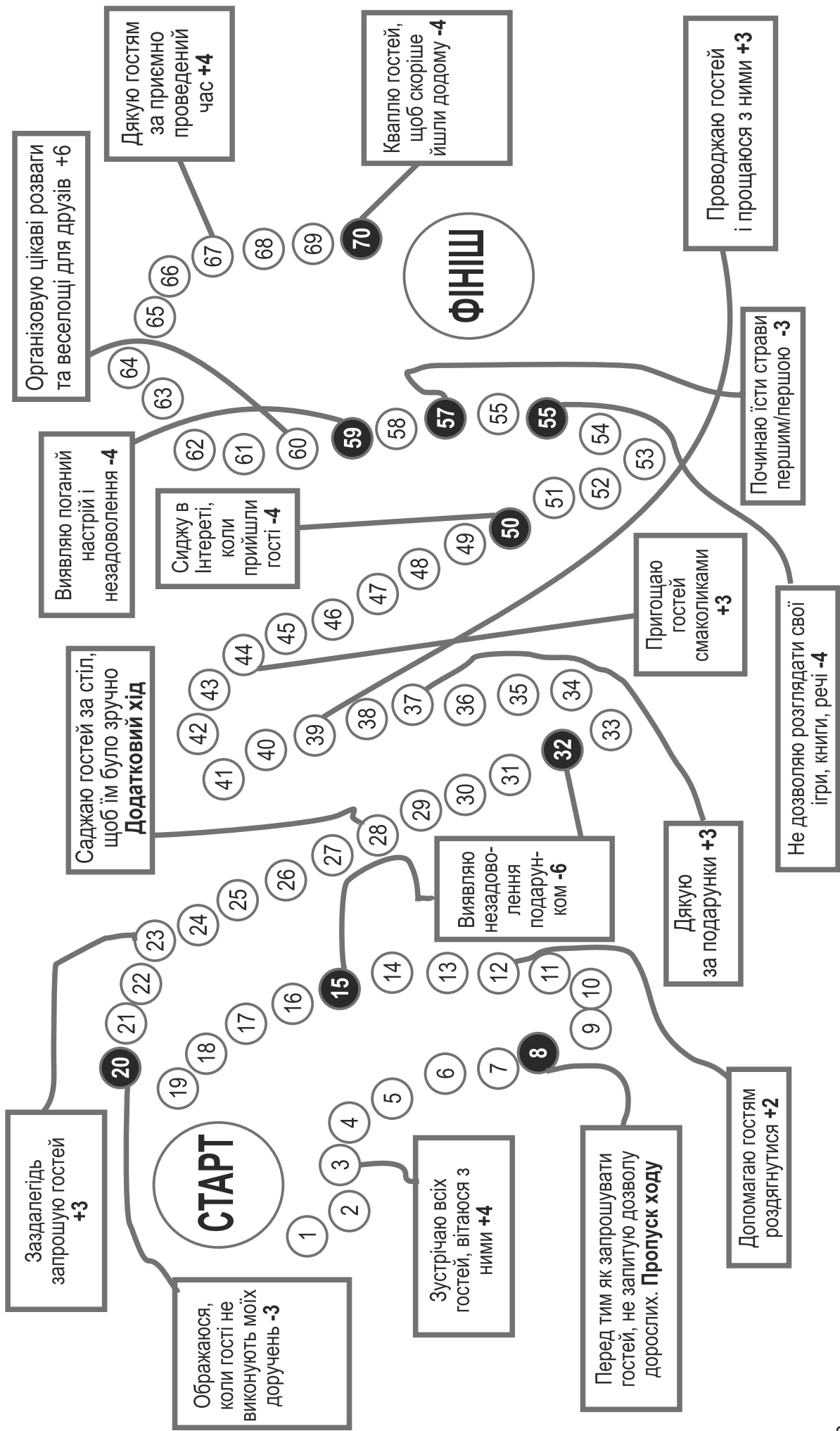
Відгадка до загадки на стор. 107. Гарбузова. Узвар.

Гра «Правила гостинності»

Завдання гри полягає в тому, щоб визначити, які існують правила гостинності та яка поведінка є небажаною. Для цього гравці встановлюють свою фішку в сектор «Старт» та кидком кубика визначають почерговість ходів (у кого випаде більше число – починає гру першим/першою). На шляху до фінішу учасники гри будуть зустрічатися з приємними бонусами або ж перешкодами. Якщо під час гри фішка потрапляє на затемнений кружечок – потрібно зупинитися, прочитати речення, яке стосується цього кружечка, та пояснити, чому в цій позиції потрібно перемістити фішку на декілька ходів вперед або повернутися назад.

Правила розв'язання ребусів

Правило 1. Зображені на малюнках предмети й живі істоти читаються як слова в називному відмінку однини.

Правило 2. Якщо малюнок перевернений догори ногами, то слово потрібно читати навпаки, тобто справа наліво. Наприклад, намальований догори ногами КИТ – читаємо ТИК.

Правило 3. Коми після малюнка вказують, скільки букв потрібно відкинути з кінця слова, що позначає зображене на малюнку. Наприклад, намальована качка з двома комами після неї – відкидаємо дві останні букви і читаємо КАЧ. Перевернуті коми перед малюнком вказують, скільки букв потрібно відкинути на початку слова. Наприклад, намальований єнот з комою перед ним – відкидаємо першу букву й читаємо НОТ.

Правило 4. Над малюнком або під ним можуть з'явитися цифри. Кожна цифра – це номер букви у слові: 1 – перша буква слова, 2 – друга буква, 3 – третя тощо. Певний набір цифр під або над малюнком говорить про те, що потрібно узяти тільки ці букви та прочитати їх у вказаному порядку. Наприклад, намальована РИБА і цифри 3, 4, 1 під нею – читаємо БАР. Перекреслена цифра означає, що ця буква має бути опущена, вона не читається, «не грає», наприклад, на малюнку зображений КРИТ, під ним закреслена цифра 1 – значить, читаємо РІТ.

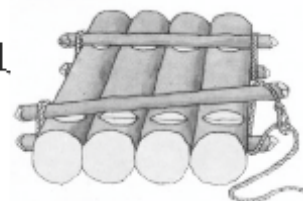
Правило 5. Знак рівності між буквами означає заміну букви (або сполучення букв) слова на іншу букву (або на сполучення букв). Знак рівності може бути замінений на стрілку. Дія заміни позначається і третім способом – букви, які замінюються, перекреслюються, а над ними пишуться ті, що замінюють їх. Наприклад, намальований ПЛІТ, а поруч перекреслені букви ПЛ і зверху буква Р – читаємо РІТ.

Правило 6. Букви можуть бути зображені всередині інших букв, над іншими буквами, під і за ними. Наприклад, усередині букви О намальовані букви ВК – читаємо «В букві О – ВК», тобто ВОВК. Зверху написані букви ВА, знизу Л – читаємо «ПІД ВА – Л», тобто ПІДВАЛ. Попереду написані букви ДА, ззаду ЧА – читаємо «ЗА ДА – ЧА», тобто ЗАДАЧА. Букви можуть бути зображені по поверхні інших букв. Наприклад, зображена велика буква Н, а по ній розкидані маленькі І – читаємо «ПО Н – І», тобто ПОНІ.

Правило 7. Перераховані вище прийоми можуть поєднуватися один з одним.

Р
ПЛ

ВА
Л

Шифри

Ключ до шифрограм

А	Б	В	Г	Ґ	Д	Е
Є	Ж	З	И	І	Ї	Й
К	Л	М	Н	О	П	Р
С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч
Ш	Щ	Ь	Ю	Я		

Спробуй придумати свої символи для кожної букви та склади свій особистий шифр

А	Б	В	Г	Ґ	Д	Е
Є	Ж	З	И	І	Ї	Й
К	Л	М	Н	О	П	Р
С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч
Ш	Щ	Ь	Ю	Я		

Література та інтернет-джерела

10 видатних письменників та поетів Донбасу, про яких має знати кожен [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uamodna.com/articles/10-vydatnyh-pysjmennykiv-ta-poetiv-donbasu-pro-yakyh-mae-znaty-kozhen/>

30 Олімпійських чемпіонів дала миру Україна! [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://miridei.com/success-ideas/famous-ukrainians/30_olimpijskih_chempionov_iz_ukrainy/

Араджиони М. А. Греки // Енциклопедія історії України. Том «Україна – українці». – 2018. – Книга 1. – С. 486–494.

Аудмайер К. Все на одного: Как защитить ребенка от травли в школе Du Er Viktigere Enn Du Tror. – М. : Альпина Паблишер, 2016. – 152 с.

В Донецкой области трудится каждый пятый изобретатель и рационализатор Украины. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ostro.org/regions/37/economics/news/article-5751/>

Великий Шелковый Путь: URL: Роль, история, карта, товары. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://etnodon.com/history/velikij-shelkovyj-put-rol-istoriya-karta-tovary/>

Видатні донеччани [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.slideshare.net/kuropyatnik/ss-14374332>

Владимирские Анна и Петр. Как заработать школьнику и студенту. – Харьков : Книжный клуб «Клуб Семейного Досуга», 2007. – 240 с.

Гайко Г. І., Білецький В. С. Історія гірництва: Підручник. – Київ–Алчевськ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», видавництво «ЛАДО» ДонДТУ, 2013. – 542 с.

Гедьо А. Джерела з історії греків Північного Приазов'я (кінець XVIII – початок XX ст.). – К., 2001.

Грецькі прислів'я та приказки/ упор. В. Соколюк, переклад з новогрецьк. О. Пономарів. – К. : Дніпро, 1985. – 174 с.

Демідко О. Найстаріший маяк Північного Приазов'я. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mrpl.city/blogs/view/najstarishij-mayak-pivnichnogo-priazovya>

Довідник цікавих фактів та корисних знань. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://dovidka.biz.ua/shho-gerodot-pisav-pro-skifiv/>,

Донбас в музиці. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://donbass.ua/news/culture/music/2010/06/14/sirota-samuil-voplotil-donbass-v-muzyke.html>

Донецьк в кінематографі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://062.ua/articles/upominanie/doneck-v-kinematografe>

Еврейская Украина: 10 фактов о евреях Донецка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://jewishnews.com.ua/community/evrejskaya-ukraina-10-faktov-o-evreyax-doneczka>

Зайка В. Мариуполь — город изобретателей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pr.ua/news.php?new=51014>

Загадки про спорт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dovidka.biz.ua/zagadki-pro-sport/>

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

Збірка творчих робіт мариупольців «Мелодії незримих почуттів». [Текст]. – Мариуполь, 2016. – 62 с.: іл.

Історія рідного краю (Донеччина з кінця XVIII до кінця XIX ст.) [Текст] : навч. посіб. для учнів 9 кл. / [Нестерцова С. М. та ін. ; наук.-метод. ред.: Соловйов Ю. І., Чернишов О. І.] ; Упр. освіти і науки Донец. облдержадмін., Донец. нац. ун-т, Донец. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Донецьк : Каштан, 2012. – 439 с.

История еврейского населения Украины: евреи Донецкой области. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://etnodon.com/ethnos/jews/istoriya-evrejskogo-naseleniya-ukrainy>

История мариупольских заводов: начало. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old-mariupol.com.ua/istoriya-mariupolskix-zavodov-nachalo/>

История родного края (Часть вторая). Учебное пособие для 10–11 классов / С. Н. Нестерцова, В. Н. Никольский, В. Д. Нестерцова, Л. Б. Лихачева, Н. Е. Беспалов. – Донецк : изд-во "Фирма "Кардинал", 1998. – 320 с.

Кабачинський М. І. Козацтво на охороні кордонів України / М. І. Кабачинський // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. 9. Серія: Історія: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. П. С. Григорчука. – Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, 2005. – С. 13–19.

Как убедиться в жизнеспособности идеи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.seb.ee/ru/forum/nachinayushchiy-predprinimatel/kak-ubeditsya-v-zhiznesposobnosti-biznes-idei>

Капельгородська Н. Визнані і забуті винахідники / Н. Капельгородська, Є. Глуценко // Начерки далекої кіноісторії. – К.: АВДІ, 2005. – С. 22–24.

Китайські афоризми і приказки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aphorism.org.ua/subrazd.php?rid=2&sid=289>

Конституція України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>

Краеведческая кулинария. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://biblionet.com.ua/index.php/kraevedenie/spisok-retseptov>

Лебезова Э. М. Знаменитые жители Донецка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://visitdonetsk.info/o-donetske/info/znamenitye-zhiteli-donetska.html>

Лукьянов С. Образование в дореволюционном Славянске. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://slavdelo.dn.ua/2014/04/22/obrazovanie-v-dorevoljutsionnom-slavyanske/>

Мариупольські греки. Скарби народної культури. – Мариуполь, 2005.

Медіазнайко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aup.com.ua/Game/index.html>

Наулко В. И. Развитие межэтнических связей на Украине. – К., 1975.

Не смійся з мене (Don't Laughatme). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://youtu.be/s5dHRDM1cE4>

Новицкий М. Что такое права человека? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.khpg.org/index.php?id=1070823914>

О сувенире. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scca.kz/ru/morgan.htm>

Обідзінський Н. Люди Донбасу. Видатні для України донеччани. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://novadoba.com.ua/4969-lyudy-donbasu-vydatni-dlya-ukrayiny-donechchany.html>

Обирай професію правильно. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://proorientator.info>

Образование в дореволюционном Славянске. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://slavdelo.dn.ua/2014/04/22/obrazovanie-v-dorevolutsionnom-slavjanske/>

Підприємці й меценати: Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII – XIX ст. – Київ, 2001.

Персоналії. Використовувалися матеріали Енциклопедії сучасної України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://esu.com.ua>

Персоналії. Донецька область. Використовувалися матеріали Вікіпедії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%8E%D0%B4%D0%B8_%D0%BF%D0%BE%D0%B2%27%D1%8F%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D1%96_%D0%B7_%D0%94%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%BC

Поетичний клуб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=636464,\>

Поколенко Н. Костянтинівцев Саргіс Арутюнян варить варення, яке замовляють на подарунки і подають у ресторанах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://svoi.city/read/history/22524/kostyantynives-sargis-arutyunyan-varit-varennya-yake-zamovlyayut-na-podarunki-i-podayut-u-restoranh>

Пономарьов А. Українська етнографія. – Київ : Либідь, 1994. – 318 с.

Постаті. Нариси про видатних людей Донбасу. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2011. – 216 с.

Почтовые будни Юзовки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fromdonetsk.net/pochtovye-budni-yuzovki.html>

Притчі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://elims.org.ua/pritchi/pritcha-malchik-i-morskie-zvezdy/>

Про Батьківщину. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrlib.com.ua/encycl/viraz/printout.php?id=0>

Про інформацію... [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aup.com.ua/books/pa/08.html>

Про рекламу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://pidruchniki.com/1238060450037/marketing/osnovni_vidi_reklami_harakteristika

Пять часов – пять кирх. Путешествие по немецким колониям Мариупольского округа. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isar.org.ua/xram/pyat-chasov-pyat-kirx-puteshestvie-pokoloniyam-mariupolskogo-mennonitskogo-okruga.html>

Революція гідності в Україні: 5 років тому почався Євромайдан. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.unian.ua/society/10345221-revoluciya-gidnosti-v-ukrajini-5-rokiv-tomu-pochavsya-yevromaydan>.

Рідний край : навч. посібник з народознавства / за ред. І. Ф. Прокопенка. – 2-ге вид., виправл. і доповн. – Харків : ХДПУ, 1999. – 527 с.

Роль світових релігій в утвердженні соціального захисту нужденних. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://studfiles.net/preview/6441032/page:3/>

Соболев Фелікс: Класик науково-популярного кіна // Аргумент кіно. – 2008.

Современный этикет / Сост. И. А. Сокол. – Харьков : Фолио, 2004. – 477 с.

Способы остановить буллинг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://youtu.be/TxHODhel1xY>

Сумцов М. Ф. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України : вибр. пр. / М. Ф. Сумцов ; упоряд., підготовка тексту, передм., післямова та прим. М. М. Крasiкова. – Х. : АТОС, 2008. – 588 с. – (Сер. «Студії з фольклору та етнографії Слобожанщини» ; Вип. [№] 3).

Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 416 с.

Хрестоматія з літератури рідного краю. – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2001. – 416 с.

Черемський К. Таємничі співці. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://abetka.ukrlife.org/spivci.htm>

Як створити газету. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.theguardian.com/gmmeducationcentre/2017/aug/10/news-teaching-ideas-primary-schools;>

Як створити сучасну шкільну газету. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aup.com.ua/uploads/modul.pdf>

Якубович М. Іслам в Україні: історія і сучасність. – Вінниця, 2016. – 264 с.

Навчальний посібник
Культура добросусідства. Частина 4 : Цінуймо край – пишаймося Україною!
Донеччина : Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів

Автори-укладачі видання: М. А. Араджионі, О. В. Волошенюк, О. О. Лаврут, Г. І. Ломакіна, Г. В. Чумак.
Художники: С. М. Землянкіна, І. С. Зіновкіна, М. П. Михалюк, В. П. Чипурко, В. Я. Шиллер.
Редактори: М. А. Араджионі, О. О. Лаврут, Н. М. Овчарук.
Перекладачі: Д. А. Кононенко, О. Г. Тимохіна.
Дизайн: М. Г. Козлова. Коректор: Н. М. Овчарук.

Підписано до друку 20.06.2019 р. Формат: 60x84 $\frac{1}{8}$. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Arial. Ум. друк. арк. 13,49. Наклад 1000 прим.

Видавництво ТОВ «Прометей»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 5212 від 19.09.2016 р.
Надруковано у ФОП Рябоконт Олександр Васильович,
04123, м. Київ, вул. Осиповського, 3-А, кв. 151, тел. 050-961-71-27

Видання здійснене в рамках проєкту «Розвиток громадянської активності через впровадження курсу виховної спрямованості "Культура добросусідства"» громадської організації «Інформаційно-дослідний центр "Інтеграція та розвиток"», який реалізується за підтримки Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст Робочого зошита для дітей і матеріалів для батьків і педагогів «Цінуймо край – пишімося Україною! Донеччина» є винятковою відповідальністю Pact та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.